

T.C.
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAMİ BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI
TEFSİR BİLİM DALI

ANTİK YUNAN TASAVVURUNDA KADIN VE ONA VERİLEN HAKLAR
İLE
KUR'AN'I KERİM TASAVVURUNDA KADIN VE ONA VERİLEN
HAKLAR

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Ahsen Zehra BALA

Danışman:

Dr. Öğr. Üyesi Lokman BEDİR

MALATYA
2022

**T.C.
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
TEFSİR BİLİM DALI**

**ANTİK YUNAN TASAVVURUNDA KADIN VE ONA VERİLEN HAKLAR
İLE
KUR'AN'I KERİM TASAVVURUNDA KADIN VE ONA VERİLEN HAKLAR**

Ahsen Zehra BALA

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

**Danışman:
Dr. Öğr. Üyesi Lokman BEDİR**

MALATYA

2022

ONUR SÖZÜ

Tezi yazarken bilimsel ahlak kurallarına uydum. Başka çalışmalardan faydalanırken bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulundum. Kullandığım verilerde herhangi bir tahrifatta bulunmadım. Tezin bir kısmını ya da tamamını başka bir yerde tez çalışması ya da tez bölümü olarak yayımlamadım.

Ahsen Zehra Bala

02.06.2022

ÖZET

Kadın konusu tüm zamanların hassas noktası olmasına rağmen bu hassasiyete ancak çok yakın çağda dikkat çekilmeye başlanmıştır. Tezimizde tarihin başındaki kadın prototipi ele alınarak Kur'an döneminde yaşadığı gelişme ortaya konmuştur. Bu sebeple ilk bölümde Antik Yunan'daki kadın algısının mitolojik dayanağını göstermek için tanrı tasavvurları, felsefi dayanağını göstermek için önde gelen filozofların görüşleri ele alınmış; gündelik yaşantıda kadının konumuna bakılmış ve evlilik ve miras gibi kurumlardaki rolleri anlatılmaya çalışılmıştır. İkinci bölümde ise Kur'an'ı Kerim'in ortaya koyduğu kadın imajının anlaşılabilmesi için evvela onu erkekten ontolojik olarak farklı görüp görmediğine bakılmış, aile içindeki konumu ele alınmıştır. Bu bağlamda kendisine verilen mehir ve boşanma hakları üzerinde durulmuş, eşlerin birbirleri için ne ifade ettiği ayetlerle açıklanmaya çalışılmıştır. Ayrıca Kur'an kadınının herkesten önce elde mülkiyet edinme hakkı üzerinde durulmuş, sosyal yaşama katılımı irdelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kadın, Antik Yunan, Kur'an'da kadın, kadın hakları.

ABSTRACT

Though the topic of girls may be a sensitive purpose of all times, this sensitivity has solely recently been drawn attention to. In our thesis, the event of the girl within the amount of the qur'an is disclosed by considering the feminine paradigm at the start of history. For this reason, within the 1st half, the ideas of god to indicate the mythological basis of the perception of girls in the ancient hellenic republic, and also the views of leading philosophers to indicate their philosophical basis; the position of girls in existence has been checked out and their roles in establishments like wedding and inheritance are tried to be explained. Within the second half, to know the image of the lady disclosed by the qur'an, 1st of all, it's examined whether or not she sees her as ontologically different from the person, and her position within the family is mentioned. During this context, the mahr, and divorce rights given to him square measure stressed, and what the spouses mean to every different is tried to be explained with verses. Additionally, the qur'anic woman's right to possess property before anyone else was stressed and her participation in social life was examined.

Keywords: Girls, Ancient Hellenic Republic, Girls Within The Qur'an, Women's Rights.

ÖNSÖZ

Aydınlanmacı filozofların pozitivist çağ olarak adlandırdıkları günümüzde, dinlere çeşitli yönlerden savaş açılmıştır. Dindar bireylerin inançlarını sorgulamalarına sebep olacak her türlü iddianın ortaya atılması meşru addedilmiştir. Kur'an-ı Kerim'in kadın cinsini ikincilleştirdiği ve ona hak tanımadığı ortaya atılan iddialardandır. Buna göre Kur'an'da kadın ötekileştirilen, erkek hegemonyası altında varlığını sürdürmeye çalışan bir konuma sahiptir. Müslüman ilim insanları bu iddialara cevap niteliğinde Kur'an'da ve İslam'da Kadın konulu çalışmalar ortaya koymuşlardır. Bu çalışmaların ortak özelliği İslam'dan evvel kadına insanlık onuruna yakışmayacak şekilde davranıldığının, İslam dininin ise ona şahsiyet kazandırdığının vurgulanmasıdır.

Antik Yunan'da ise kadın erkekle eş değer görülmezdi. Nitekim yurttaşlık tanımının esas üç maddesine göre hür olmak, Yunan yerlisi olmak ve kadın olmamak gerekirdi. Temelden yapılan bu ayırım, Antik Yunan kadının gündelik yaşamından sosyal aktivitelerine kadar her alanda onun geride kalmasına sebep olmuştur.

Çalışmamız iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde Antik Yunan kadını mitolojik, felsefi ve sosyal açılardan ele alınmıştır.

Çalışmanın ikinci bölümünde ise Kur'an'daki kadın ontolojik açıdan, ubûdi yönden, ailevî ve toplumsal açıdan ele alınmıştır.

Bu konuda yapılan çalışmalar ya doğrudan Kur'an'ı Kerim'deki kadını ele almış ya da İslam'daki kadını Cahiliye veyahut Yahudi ve Hristiyan kadınıyla kıyaslamışlardır. Ancak Kur'an'ı Kerim sadece Cahiliye ya da tahrif olmuş dinleri değil bütün şirk ve şirke yaklaşmış sistemleri ortadan kaldırmak için gönderilmiştir. Bu sisteme Yunan felsefi düşüncesi de dahildir. Bunu göstermesi açısından çalışmamız sonradan yapılacak çalışmalara öncülük edecek niteliktedir.

Bu süreçte her türlü yardımı benden esirgemeyen danışman hocam Dr. Lokman Bedir'e teşekkür ederim. Ayrıca "Kızım tezin konusunda senin için ne yapabilirim?" deyip her daim dualarını hissettiğim anneme de çok teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

ONUR SÖZÜ.....	3
ÖZET	4
ABSTRACT.....	5
ÖNSÖZ	7
KISALTMALAR.....	10
GİRİŞ	11
1. Araştırmanın Problemi ve Önemi.....	11
2. Araştırmanın Konusu ve Amacı.....	11
3. Araştırmanın Yöntemi	11
BİRİNCİ BÖLÜM	13
ANTİK YUNAN TASAVVURUNDA KADIN	13
1.1. Olimpia'nın Dişileri: Tanrıçalar	13
1.1.1. Olympos Dağının Tanrıçaları	15
1.1.2. Antik Yunan Düşüncesine Göre İlk Tanrıların Ortaya Çıkışı	16
1.1.3. Theos, Thea: Tanrıça'nın Etimolojisi	19
1.2. Antik Yunan Felsefesinde Kadın Tasavvuru	21
1.2.1. Sokrates ve Platon'un Kadın Algısı.....	21
1.2.2. Aristoteles'in Kadın Algısı	24
1.3. Antik Yunan'da Sosyal Yaşantıda Kadın	31
1.3.1. Miras	33
1.3.2. Şahitlik	35
1.4. Antik Yunan'da Aile İçinde Kadın	35
1.4.1. Evlilik.....	35
1.4.2. Çeyiz	37
1.4.3. Eşlerin Birbirine Karşı Durumu.....	37
1.4.4. Boşanma.....	38
1.5. Hetaera	39
İKİNCİ BÖLÜM.....	40
KUR'AN'I KERİM TASAVVURUNDA KADIN	40
2.1. KADINA ONTOLOJİK YAKLAŞIM	40
2.1.1. Kur'an'ı Kerim'de Aynı Özden Yaratılış (Nefs-i Vâhide) Meselesi.....	40
2.1.2. İlk Günah Meselesine Kur'anî Yaklaşım.....	45
2.2. Kulluk Açısından Kadın	50

2.2.1. Allah'ın (cc) Kullarını İmanlarıyla Değerlendirmesi	51
2.3. Kur'an'ı Kerim'de Kadının Sosyalleşmesine Yönelik Hükümler	55
2.3.1. Kadınların Özel Halleri.....	56
2.3.3. Miras	58
2.3.2. Kadının Şahitliği	61
2.4. Aile İçinde Kadın.....	64
2.4.1. Evlilik.....	64
2.4.2. Mehir	66
2.4.2.1. Erkeklerin “Kavvam” Olması	67
2.4.3. Eşlerin Birbirine Karşı Durumu.....	70
2.4.3.1. Eşlerin Birbiri İçin Huzur Kaynağı Oluşu	70
2.4.3.2. Eşlerin Birbiri İçin Libas Oluşu.....	72
2.4.3.3. Eşlerin Birbiri Üzerinde Hak Sahibi Oluşu	73
2.4.3. Boşanma Süreci	76
2.4.3.1. Talak	76
2.4.3.2. İddet	78
2.4.3.3. Muhâela	79
2.5. Kur'an'da Cariyelik	80
SONUÇ VE DEĞERLENDİRME:	82
KAYNAKÇA.....	87

KISALTMALAR

b.	: ibn
cc	: celle celaluhu
çev.	: çeviren
der.	: derleyen
ed	: editör
h.	: Hicri
haz.	: hazırlayan
Hz.	: hazreti
İ.Ü.	: İnönü Üniversitesi
nşr.	: neşrede
Ö.	: ölüm tarihi
r.anh	: radiyallahu anhu
sav	: sallahu aleyhi ve sellem
şrh.	: şerh eden
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
trc.	: tercüme eden
thk.	: tahkik eden
vd	: ve diğerleri
Yay.	: yayınları

GİRİŞ

1. Araştırmanın Problemi ve Önemi

Araştırmanın temel problemi kadının tarih içindeki yerini görmek ve Kur'an'ı Kerim'de hangi konuma ulaştığını saptamaktır. Antik Yunan'daki kadın ile Kur'an'ı Kerim'deki kadının karşılaştırılması yapılmak suretiyle İslam kadının yeri anlaşılmasına çalışılmıştır.

Bu araştırmada Kur'an'ı Kerim ile beraber kadının statüsünde yükselme olduğu gösterilmeye çalışılmıştır. Batı düşüncesi kendini Antik Yunan'a dayandırır. Antik Yunan'daki kadının yeri görülmeden kadın çalışmaları hakkında yorum yapmak çok güçtür. Çünkü hali hazırdaki kadın çalışmaları İslam'da kadının sömürüldüğü algısını oluşturmaktadır. Bu sebeple iki kadın prototipinin tek çalışmada ele alınması ehemmiyet arz etmektedir.

2. Araştırmanın Konusu ve Amacı

Araştırmanın temel konusu kadındır. Antik Yunan'daki kadının vaziyeti ortaya konularak Kur'an'ı Kerim'in yapmış olduğu devrimi gözler önüne sermek esas amaçtır. Dinin kadını değersizleştirmedeği ya da günün kadınının yaşamış olduğu zorluklara sebep olmadığı, bilakis erkeklerin savaşlarda ve ekonomik faaliyetlerde kadını geride bırakması sonucunda kadını uğrattığı sömürüye dinin adalet ilkesiyle cevap verildiği gösterilmeye çalışılmıştır.

3. Araştırmanın Yöntemi

Bu araştırma interdisipliner bir çalışmadır. Araştırma kaynak tarama yöntemiyle hazırlandı. Antik Yunan'daki kadınının yerinin tespit edilebilmesi için onun mitolojide nasıl ele alındığına bakıldı. Ardından etkileri günümüze kadar sürmüş olan ve neredeyse onlarsız felsefe tarihi yazmanın imkânsız olduğu Sokrates, Platon ve Aristoteles'in kitapları araştırılarak kadına olan yaklaşımları ile ilgili bilgi sahibi olunmaya çalışıldı.

Antik Yunan'daki kadınının gündelik yaşantısıyla ilgili yazılmış olan Türkçe eser sayısının azlığı bilgi elde etmeyi güçleştirse de başta Cumhurbaşkanlığı Milli Kütüphanesi ve Ankara Üniversitesi Dil- Tarih- Coğrafya Fakültesi'nin Prof. Dr. Halil İnalçık kütüphanesi olmak üzere birçok kütüphanede tarama yapıldı. İlahiyat Fakültesi

kapsamında tez konumuza benzer bir çalışma yapılmadığı görüldü. Ancak tez konusu Sosyal Bilimler alanında araştırılmaya muhtaçtır.

Kur'an'ı Kerim'deki kadın başta ayetler ışığında anlaşılmaya çalışıldı. Aynı zamanda ayet-i kerimelerin hem klasik tefsirlerde hem de modern dönem tefsirlerinde nasıl ele alındığına bakıldı.

Son olarak alanda yazılmış öteki kadın çalışmalarına ve yapılmış sempozyumlara bakılıp araştırmaya son hali verildi.

BİRİNCİ BÖLÜM

ANTİK YUNAN TASAVVURUNDA KADIN

Bu bölümde Antik Yunan’da hâkim olan kadın algısı ile ilgili bilgi sahibi olmak için mitolojideki kadın/tanrıça tasavvuruna, dönemin önde gelen filozoflarının kadına olan yaklaşımlarına ve sosyal hayatta kadın yaşantısına bakılacaktır.

1.1. Olimpia’nın Dişileri: Tanrıçalar

İnsan deneyimleri dâhilinde zamansal ve mekânsal uzanımları çağrıştıran sıfatların, Tanrı için öne sürülen önermelerde de kullanıldığı gözlemlenmektedir. Tanrı tasavvuru hakikatte varlık olarak tanrının ne olduğuna değil, insanların kendi zihin ve yaşantılarında tanrıyı nasıl algıladığına işaret eden bir kavramdır.¹ Her insanın tanrıyı bilimin bir nesnesiymişçesine, somut bir şekilde tanıması imkân dâhilinde olmadığından farklı isimler verilmeye çalışılsa da tanrı tasavvuru bir kimsenin daha ziyade kendine göre bir anlama, izah etme, algılama ve dile getirişidir.²

Antik Yunan mitlerine genel bir bakış atıldığında insana dair tüm algılar ve insan için kullanılan tüm sıfatların tanrılara da aksettirildiği görülecektir. İnsanlar tanrı bilgisine kendilerinden yola çıkarak ulaşmaya çalışmışlardır. Onlara göre insanlık âlemi kadın ve erkek denen iki cinsten meydana geldiğine göre gök âleminde de tanrı ve tanrıçalar olmalıdır. Mitolojinin tanrıçaları okunduğunda tanrı ile ilgili bir fikre sahip olunamasa bile sosyo-psikolojik açıdan tanrı ile ilgili geniş veriler elde edilebilir. Çünkü tanrı tasavvurları insanlar tarafından oluşturulmuştur.

Tarihin başına dair anlatılan hikâyelerde tanrıların bir aileye hatta bir kabileye sahip olması, sosyal konumunun bulunması, kişiliklere bürünmeleri, tıpkı insanlarda olduğu gibi tanrılar arasında da bir astlık-üstlük ilişkisinin bulunması bizlere erken dönem topluluklarının tanrısına dair metafizik bilgisini vermek yerine o çağdaki insanların yaşamı ve insan algısını yansıtmaktadır.³

¹ Ziya Kazıcı, “İslam’da Kadın: (Bir Mukayese), *İlahiyat Akademi Dergisi* 11 (Temmuz 2020), 59.

² Gülüşan Göcen, “Geçmişten Günümüze Kadın Tasavvurunun İnançla Birlikte Seyri: Freud, Jung ve Fromm’un Kadına Dair İzdüşümleri”, *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi* 23/3 (Aralık 2019), 1126.

³ Göcen, “Kadın Tasavvurunun İnançla Birlikte Seyri”, 1126.

Antik Yunan insanının kabul ettiği tanrı ve tanrıçalar hakikatte hiç olmadıklarına göre bir medeniyetin tüm tasavvurlarını bu kültler üzerine nasıl inşa ettiğinin psikolojik temelleri üzerine eğilen C. G. Jung,

“psikoloji, sadece bir düşüncenin var olması durumuyla ilgilenir, doğru mu yoksa yanlış mı olduğu sorunuyla ilgilenmez. Böyle bir düşünce, mevcut olduğu sürece psikoloji açısından gerçektir. Psikolojik açıdan varoluş, sadece bir bireyde meydana geliyorsa öznel dir (sübjektiftir). Fakat psikolojik varlık toplumdan çıkıyorsa, diğ er bir deyiş le kaynağı kamuoyuysa, nesnel dir (objektiftir)”⁴

açıklamasıyla bir toplumdaki herkesin belli bir konuya dair ortak fikrinin aslında o toplumun gerçeklik algısını yansıtabilmesinin mümkün olduğunu söyler. Peki, bu nasıl olur? Var olan somut gerçeklikler üzerine birleşmek pekâlâ mümkünken bir toplumu meydana getiren tüm insanların hatalı bir düşüncede ittifak etmesi nasıl gerçekleşir?

Jung der ki:

“Her şeyi bilmediğimize göre, her deneyimde, gerçekte veya nesnede bilinmeyen bir şey bulunmaktadır. Bu yüzden, eğer bir deneyimin tümünden bahsediyorsak, “tümü” kelimesi, deneyimin sadece bilinçli kısmına gönderimde bulunabilir. Yaş adığımız herhangi bir deneyimin, nesnenin tümünü kapsadığını varsayarız, buna göre, nesnenin mutlak tümünün, yaşamadığımız deneyimi de kapsaması gerektiğı açıktır.”⁵

Buradan insanların bilinç ile beraber bir de anima denen bilinç dışına da sahip olduğu sonucuna varmaktadır. Anima, o zamana kadar bilinçli hayatın dışında bırakılmış bütün o eğ ilimleriyle ve içerikleriyle birlikte bilinç dışını temsil eder.⁶ Bilinç dışı, imgelemlerin⁷ oluş umunda önemli bir yere sahiptir.

Animaları arketipler oluşturur. Jung düşüncesini izah etmeye şöyle devam eder:

“Arketipler farklı folklor ve mitolojilerde belirli motiflerin hemen hemen aynı şekilde tekrarlanması şeklinde olan, büyük ölçüde ortak (kolektif) malzemelerdir. Arketipler neredeyse yeryüzünün her köşesindeki mitlerin parçalarını oluşturan kolektif nitelikteki şekiller ve imgeler ve aynı zamanda da bilinç dışı kökenli bireysel ürünlerdir.”⁸

“Bunun yanı sıra imgeler bilinç dışında kalmış olan şeylerin psikolojik bir yansıtılmasıdır.”⁹ İnsanlar ne olduğunu çözemediğı şeylerle karşılaştıklarında herhangi

⁴ Carl Gustav Jung, *Psikoloji ve Din*, çev. Raziye Karabey (İstanbul: Okyanus Yayıncılık ve Yapımcılık Ltd. Şti., 2010), 5-6.

⁵ Jung, *Psikoloji ve Din*, 50-51.

⁶ Jung, *Psikoloji ve Din*, 91.

⁷ İmgelemden kastımız dini sembollerdir, Tanrı/Tanrıçalar bu kapsama dâhildir.

⁸ Jung, *Psikoloji ve Din*, 64.

⁹ Jung, *Psikoloji ve Din*, 68.

bir mantıksal süzgeçten geçirmeden tahminlerini maddeye yansıtırlar.¹⁰ Bu durum Antik Yunan dini için de geçerlidir. Zira mitoloji okumaları yapan bir kişi rahatlıkla tanrı ile insanın birbirine ne kadar benzediğini fark eder ya da insanın tanrıyı ulaşılacak bir gaye şeklinde tasavvur ettiğini görür.¹¹ Bu durumda tanrı kişinin içindeki sembol haline gelir.¹²

Böylece kişinin tanrıya dair inancının ona karşı olan yatkınlığından ortaya çıktığını¹³ ifade eder. Aynı şekilde bir dinin sembolü haline gelmiş olan figürlerin kendi mensuplarının ahlaki bakış açısı ile ilgili büyük ipuçları verdiğini de anlatır Jung.¹⁴ Söz gelimi Pandora'nın küpünden kötülüklerin çıkması hakikatte Antik Yunan kentlilerinin maskülen (erkeksi) bakış açısını ve kadın cinsini kötülüğün sebebi olarak algıladığını gösterir. Yerleşik olan böyle bir düşüncede kadın kendini ya kötü ya da kötülüğün sebebi olarak düşündüğünden toplum içindeki yani erkekler arasındaki yerini bilecek ve ona göre davranacaktır.

Yaptığımız bu açıklamalar şayet Antik Yunan'daki kadın gözlemlenmek isteniyorsa tanrı/tanrıça tasavvurlarını es geçmenin konuyu bir hayli eksik bırakacağını göstermektedir. Tanrıça kültü kadının konumuna dair önemli bilgileri gözler önüne serecektir.

1.1.1. Olympos Dağının Tanrıçaları

Kur'an'da müteaddit defa kadın ile erkek arasında yaratılış açısından bir fark olmadığı,¹⁵ kadın ile erkeğin aynı özden yaratıldığı¹⁶ ve türce eşit oldukları¹⁷ vurgulanmasına rağmen İslam karşıtı feminist kuramcılar ısrarla İslam'da kadının ikincil konumda olduklarını iddia etmektedirler.¹⁸ Esasında tüm dinlere karşı cephe almış olan bu kuramcılar dinlerin kadını değersizleştirdiğini bilhassa tek tanrılı dinlerin ataerkil yapısının kadını büsbütün yok saydığını da eklemektedirler.¹⁹ Onların iddiasına göre ana

¹⁰ Jung, *Psikoloji ve Din*, 71.

¹¹ Jung, *Psikoloji ve Din*, 73.

¹² Jung, *A.g.e.*, 73.

¹³ Jung, *Psikoloji ve Din*, 74.

¹⁴ Jung, *Psikoloji ve Din*, 77.

¹⁵ el-Mü'minun 23/12, Fatır 35/14, el-Hicr 15/26.

¹⁶ el-Hicr 15/28-29, er-Rum 30/21.

¹⁷ en-Nisa 4/1.

¹⁸ Hülya Terzioğlu, "Toplumsal Cinsiyet Anlayışına Katkısı Bağlamında Dini Söylemin Etkisi", *Kelam Araştırmalar Dergisi* 14/2 (2016), 541.

¹⁹ Göcen, "Kadın Tasavvurunun İnançla Birlikte Seyri", 1125.

tanrıça kültü uygarlığın bir dönem dişil yapıda olduğunu ortaya koymaktadır. Tarihin erken dönemine anaerkillik hâkimdi. Zira antropolojiye göre tanrılardan önce tanrıçalar vardı.²⁰ Özellikle feminist kesim erkek egemen sistemden ve onun açacağı tahribattan kurtulmanın yolunun semavi dinlerin etkin olmaya başladığı devirlerden öncesine,²¹ ilk çağlara geri dönmek olduğunu düşünmektedir.²² Kadınların egemen olduğu bir dönemin varlığını tartışmadan önce Olimpia Tanrılarının durumuna göz atmak iyi olacaktır.

1.1.2. Antik Yunan Düşüncesine Göre İlk Tanrıların Ortaya Çıkışı²³

Yaratılış serüvenini Hesiodos²⁴ “*Theogonia*” adlı efsanesinde merhale merhale okuyucuya anlatır: Tanrılardan önce Gaia, Tartaros ve Eros adlı üç ilkeyi içinde barındıran Khaos (sonsuz boşluk) vardır. Gaia kendine denk²⁵ Uranos’u var eder.²⁶ Uranos Gaia’ı tamamıyla kapsar. Uranos ile Gaia’nın çocukları olur. Ancak çocuklar Uranos’un istediği gibi olmadığından Uranos onları yok etmek ister ve çocukları daha onların yüzünü görmeden Gaia’nın içine gömer.

Gaia çok fazla şiştiğinden büyük acılar çekmeye başlar. Uranos’u durdurmak için en küçük oğlu Kronos ile beraber plan yapıp Uranos’u iğdiş ederler, böylece hadım edilir. Uranos Kronos’tan intikam alacağına dair yemin eder. Bu yemine göre Kronos doğacak bir çocuğu tarafından öldürülmekle lanetlenmiştir.

Kronos ikinci kuşak krallığın kral tanrısıdır. Babası Uranos’u alt ettikten sonra kız kardeşi Rheia ile birleşip birçok çocuk yaparlar. Babasının lanetinin gerçekleşmesinden korktuğu için Kronos, doğan çocuklarını henüz onların yüzünü görmeden midesine indirmek suretiyle yok etmeye başlar. Rheia, evlat acısına daha fazla dayanamayıp

²⁰ Nicole Loraux, “Antik Dünyanın Dişil Modelleri”, çev. Ahmet Fethi, *Kadınların Tarihi Ana Tanrıçalardan Hristiyan Azizelere*, ed. Georges Duby ve Michelle Perrot (İstanbul: Şefik Matbaası, 2005), 1/56.

²¹ Bu yaklaşım Auguste Comte’un pozitivist/ilerlemeci tarih anlayışının yansımasıdır. Sosyoloğun üç hal yasaı adını verdiği bu anlayışa göre insanlık evvela teolojik (kurgul) çağdan metafizik (soyut) çağa geçmiş ardından pozitif hal dediğimiz bilimselliğin hâkim olduğu günümüze kavuşmuştur. Bkz. Auguste Comte, *Pozitif Felsefe Dersleri*, çev. Ümid Meriç (Pdf. Turuz – Dil ve Etimoloji Kütüphanesi, 2004), 217.

²² Eyyüp Ay, “Ana Tanrıça Kültü Dolayımında Uygarlığın Cinsiyetine Dair Bir Projeksiyon”, *Muhafazakâr Düşünce Dergisi* (Bahar 2006), 104.

²³ Amacımız Olimpia Dağı’nın zirvesinde tanrısal krallığın nasıl kurulduğunu anlatıp Antik Yunan halkının dini inanışlarının temeline inmektir.

²⁴ Yunan edebiyatının ilk yazarlarından. Halk ozanıdır. “*Theogonia*” ve “*İşler ve Günler*” adlı şiirlerinde Yunan Tanrıları ve dini ile ilgili bilgiler verir.

²⁵ Emine Kef, “Cinsiyet Algısının Mitsel Kökeni”, *Bursa Uludağ Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi*, 31 (2018), 30.

²⁶ Gaia “toprak ana”yı temsil ederken Uranos “yıldızlı gök”ün temsilcisidir.

Kronos'un zulmüne karşılık anne babası Gaia ve Uranos'tan yardım ister. Son doğan çocuğu -ki bu Zeus'tur- Gaia ve Uranos Girit'te sık ormanların gizli topraklarında ulaşılmaz bir mağaraya saklar. Kronos'a ise kundağa sarılı bir kaya parçası verirler. Kronos kundağın içindekini kontrol etmeden direkt mideye indirir, böylece Zeus babasının kötülüğünden kurtulur. Uranos'un lanetinin gerçekleşmesine az bir zaman kalmıştır.

Zeus büyüüp güçlenince efsanede ayrıntısı verilmediğinden nasıl olduğunu bilmediğimiz bir şekilde babası Kronos'la savaşıp yutulan tüm kardeşlerini kusturur. Bu ve daha sonra yapacağı savaşlarda elde edeceği galibiyet Zeus'u Olimpia'nın zirvesine yerleştirir. Zeus'a daha evvel Toprak Ana'da bulunan şimşek ve yıldırım hediye edilince, gök sakinleri olan ölümsüz tanrılarla yeryüzü ölümlülerinin hükümdarı olur.²⁷

Her ne kadar çok tanrıca bir yapı arz etse de Antik Yunan'da esas tanrının bir erkek olduğu dikkatlerden kaçmamaktadır. Anlaşılan o ki Yunanlılar işlerin bir kadın elinden yürütülmesi fikrine razı olmamışlardır. Duby ve Perrot'un "Olympos tanrıçalarla doludur fakat Yunan şehir devletlerinin kadın yurttaşı yoktur"²⁸ tespiti gülünç vaziyeti ortaya koymaktadır. Öyle ki Zeus'un gücünün temel sembolü olan şimşek ve yıldırımın dişi tanrı Gaia'da bulunması bile halkın içine sinmemiş olacak ki bu semboller derhal onları kullanabilecek tanrıya yani Zeus'a teslim edilmiştir.

Dahası da var: efsanenin tümü bize dişi varlığın egemen olmak için tek başına yeterli gücü elde edemediğini de göstermiştir. Uranos mantık olarak Gaia'nın çocuğudur, zira Uranos'u var eden Gaia'dır. Ama Gaia Uranos'u kendiyle bir tutmuştur. Çünkü Antik Yunan dininin bilinçaltında dişinin kendi başına yetersiz olduğu kanaati vardır. Uranos zamanla Gaia'ya zulmedecek güce ulaşınca tanrıçayı tanrının zulmünden yavru Tanrı Kronos kurtarır. Kronos'un erkek oluşu dikkat çekicidir, bir erkekle ancak bir başka erkek baş edebilir.

İkinci kuşak tanrıça, seleftinin kaderini yaşamaktan kurtulamaz. Rheia Kronos tarafından zulme uğratılır. Kronos'un yaptıklarını sonlandıracak olan Zeus'tur. Yunanlıların algısında Zeus kesinlikle erkektir, cinsiyet özelliklerinden müstağni olmuş

²⁷ Hesiodos, *Theogonia İşler ve Günler* çev. Azra Erhat – Sabahattin Eyüboğlu (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2016).

²⁸ Göcen, "Geçmişten Günümüze Kadın Tasavvurunun İnançla Birlikte Seyri", 1126.

değildir. Neyse ki bu kısır döngü Zeus'un akıllılık edip kendinden daha güçlü bir tanrının var olmasını engellemesiyle son bulmuştur.

Ölümlü ve ölümsüzlerin mutlak hâkimi Zeus olmuştur. Kadınların insan olarak algılanmadığı Antik Yunanda bu durum oldukça iç rahatlatıcı olsa gerektir. Dahası mitosun tamamında gözlemlediğimiz kadarıyla tanrıçalar hiçbir zaman kötülük yapmamışlar, düzen bozmamışlardır. Onlar tüm acıları erkeklerin kendi arasındaki çekişmeler ve hırsları dolayısıyla yaşamışlardır. Bu durum da bizlere Antik Yunanlıların erkekler âlemi söz konusuysa kadınların zulme uğratılmasında herhangi bir beis görmediklerini ortaya koyar.

İlk tanrıçaların dünyaya hükmedecek oğullar doğurması gerekmektedir. Öyle hayal kurduklarından dolayı Yunanlılar, arkaik dönemde tanrıçalara önem atfettiler. Ne var ki hakimiyet ve düzen kurulduktan sonra kadına/ dişi tanrıya ihtiyaç kalmaması sebebiyle Hera'yı²⁹ Zeus'a boyun eğdirdiler. Üçüncü kuşak tanrıçanın Zeus'a galip gelememesinin açık sebebi Hera'ya destek olabilecek güçte bir oğul doğuramamasıdır. Hera'nın Zeus'a kendi başına galip gelmesi zaten akla muhaldir.

Hikâyenin başındaki tanrıçaların varlığı bizleri boşuna heyecanlandırmasin; Antik Yunanlıların tanrılara dair kanunlarına göre eski kuşak tanrı insan zihninde en alt plana atılır. Etkin olan sonra gelendir. İlk tanrılar unutulup gidecektir, kalıcı olan halefleridir.³⁰ Yunanlıların tanrılar âleminin kurucusu kadınlardır ancak onu durdurup son şeklini veren erkeklerdir.

Zeus erkekliğinin şanına yaraşacak şekilde ölümsüz ve ölümlü birçok dişiyle birleşip evlatlara sahip olur. Erkekler babalarına rakip olmasın diye daha baştan denetim altında tutuluyordu. Ama kız evlatlar arasında gayet karizmatik tanrıçaların ortaya çıktığı dikkatleri çekmektedir. Athena bunlardan biridir. Ne var ki Athena bu karizmasını dişilik özelliklerini tanrılık kapısının eşiğine bırakmakla elde etmiştir. Bir kadından beklenen davranışların hiç birisini sergilemeyen bu güzel tanrıçanın şayet kadın olduğu vurgulanmasa erkek olduğu zannedilecektir.³¹ Tavırlarına maskülizm hakimdir, öyle ki

²⁹ Üçüncü kuşak tanrıçadır. Zeus'un kız kardeşi ve karısıdır. Hakikatte Zeus'la birlikte olmak istemez. Bunu anlayan Zeus bir kuş kılığına bürünüp Hera'nın içine sokulur. Hera'yı tecavüz ettikten sonra Hera bu utanç dolayısıyla Zeus'la evlenmek durumunda kalır. bkz. Kathlen Sears, *Mitoloji 101: Eski Yunan ve Roma Mitolojisi Hakkında Bilmeniz Gereken Her Şey*, çev. Ekin Duru (İstanbul: Say Yayınları, 2012), 64.

³⁰ Duby- Perrot, *Kadınların Tarihi*, 1/60.

³¹ Sears, *Mitoloji 101*, 104-109.

anaerkillik savının kanıtı olarak örnek gösterilen Aiskhylos'un trajedisi Oresteia'da³² Athena dişi tarafı terk edip ataerkil düzenin gönüllüsü olmuştur.³³

Antik Yunanlıların zihninde kadına itaat eden erkek tanrı figürü mevcuttur. Ancak Antik Yunanlılar onu tanrılar arasında rezil rüsva olmakla cezalandırmışlardır. Mesela Poseidon'un girdiği çoğu savaşı kazanamamasının ve neredeyse her savaşta mağlup olmasının sebebi karısına bağlı olmasıdır.³⁴ Tanrı ve tanrıçanın eş değer olmadığını satır aralarından yakalamak mümkün olmakla beraber kelimenin etimolojisine inmenin temel algıyı daha iyi yansıtacağı kanaatindeyiz.

1.1.3. Theos, Thea: Tanrıça'nın Etimolojisi

Feminist kuramcılar ilahi dinleri o dinlerin tanrısının isminin eril kalıpta³⁵ gelmesi açısından eleştirir. Nitekim "Allah" kelimesi lengüistik açıdan eril formda gelmiştir.³⁶ Bu durumun dinlerin ataerkil yapısını kanıtlayıp beslediğini de ekleyen feministler, bilhassa tevhidî dinlerin üstünden atlayıp Antik çağa dönme özlemi içerisindeyler. Adeta pagan kültürün çoktanrılı yapısı içerisinde kendilerini inşa etme eğilimindedirler.³⁷ Ancak gözden kaçırdıkları bir mesele var: o da tanrıçaların esasında dişi varlıklar olmadığı, tanrıça isminin aslında sistemdeki çok tanrıçılığa işaret ettiğidir. Tanrıçalar Yunan panteonunda dişilerin etkin olmasından ziyade erkek ve kadın birçok tanrının varlığının göstergesidir.³⁸

Zeus, bir tanrı olarak her şeye tanrının dişilik ve erilliğinin sorgulanması makul olmaz. Çünkü tek olan şeyde dişilik-erillik aranmaz. Öte yandan tanrı mevzubahis olduğunda dişilik ve erilliğin hiçbir önemi de kalmaz, cinsiyeti ve statüsü ne olursa olsun

³² Babalık hukukunun nasıl analık hukuku yerine geçtiğinin anlatıldığı oyun. Bkz. Ünsal Çimen, *Eski Yunan Dramalarında Anaerkil İzler* (İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 2011), 55-74.

³³ Stella Georgoudi, "Bir Anaerkillik Miti Yaratmak, çev. Ahmet Fethi, *Kadınların Tarihi*, ed. Georges Duby ve Michelle Perrot (İstanbul: Şefik Matbaası, 2005), 1/457.

³⁴ Duby – Perrot, *Kadınların Tarihi*, 62-63.

³⁵ Ahmet Cüneyt Eren, "Kur'an'da Erkek Egemenliği İddiasının Arap Dili Açısından Değerlendirilmesi" *Marife Dini Araştırma Dergisi* 13/3 (Ocak 2013), 101-110.

³⁶ Ahmad Khalil Aziz, "Kur'an'da Cinsiyet Kalıpları: Sosyolengüistik Bir Yaklaşım", çev. Burhan Sümertaş, *İnönü Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1/1 (Haziran 2010), 301.

³⁷ Mustafa Tekin, "Kadın Nasıl Bir Varlık? Otonomlaşmak İsterken Köleleşmek", *Eskiye*, 12 (Mart, 2009), 6.

³⁸ Duby - Perrot, *Kadınların Tarihi*, 1/35.

tanrıdan beklenen tanrılık yapmasıdır. Ancak Olympos dağının zirvesindeki tanrılar arasında bariz bir şekilde ayrım vardır.

Hristiyan düşüncesinin oluşumunda etkin rol oynayacak olan Stoacılar Yunan tanrılarının kendilerinde değil güçlerinde ayrım olduğunu savunmuşlardır. Onlara göre aktif olan güçler erildir, bu güçler pasif duruma geçtiklerinde dişil bir hal alırlar. Buradaki kritik nokta mutlak gücün kat'i bir şekilde erkeklere atfedilmesine karşılık dişilerin güçlerinin daha spesifik bir halde olmasıdır.³⁹ Mesela hava, Tanrıça Hera ile özdeş tutulur, çünkü havadan daha zayıf bir şey yoktur. Oysa Zeus yıldırımın, şimşegin kendisidir. Yıldırım ve şimşek güç ve kudret ile eş anlamlıdır.

Mitoloji kaynaklarında şayet özellikle dişiliği vurgulanmadıysa tanrıya dair tüm nitelermeler eril formda gelir. Bu kaynaklarda tanrıçaların adları geçer, ancak tanrısal olan eril özelliktedir. Güç, savaşçılık, hâkimiyet kurma, başat rol oynama vs. tanrıçaların tanrılıkla nitelenmesi genel manada bekâretlerini muhafaza etmelerinden ya da analıklarından gelmektedir. Ne var ki tanrıçalar çoğu zaman bunu bile becerememektedirler. Söz gelimi Tanrıça Hera Zeus'tan bir oğul dünyaya getirmiştir ama ana ile oğul arasında bariz bir mesafe vardır. Annenin oğlunu bağrına bastığına dair herhangi bir iz bulunmamaktadır.⁴⁰

Tanrı kavramı Yunanca'da "Theos" kelimesiyle karşılanır. Bunun dişil hali iki türdür: ya "Thea" sözcüğü kullanılır, bu sözcük tanrıça kavramını karşılar ya da Theos'un başına dişil bir edat getirilir. O, bu şekliyle "he Theos" olur, bu terkip "*dişi bir sıfatla sıfatlandırılmış tanrısal varlık*" anlamına gelir. Euripides'in Trajedisi *Hippolitos*'ta bir ölümlüye âşık olmasından dolayı ölümsüzlüğünü gizlemek isteyen Afrodit'in gökler âleminde geldiğini fark eden genci ikna etmek için kendisinin tanrı olmadığını belirtirken kullandığı kavram Theos'tur. Ölümsüzlük tanrı sıfatıyken, Afrodit'in dişil formu kullanmaması asıl tanrısallığın eril algılandığının göstergesidir. Dahası genç adam Afrodit'in tanrı olup olmadığını sorgularken de Theos sözcüğünü kullanmıştır.⁴¹

³⁹ Göcen, "Geçmişten Günümüze Kadın Tasavvurunun İnançla Birlikte Seyri", 1129.

⁴⁰ Duby – Perot, *Kadınların Tarihi*, 44.

⁴¹ Duby- Perrot, *Kadınların Tarihi*, 1/33-42.

Theos sözcüğünün dişil formunun kullanımının azlığı ilk dönem kaynaklara böyle yansırken daha sonrasında tanrıça kullanımının iyiden iyiye azalışı hatta tanrı kavramının her iki cinsi nitelemek için kullanılmaya başlanması da dikkatlerden kaçmamaktadır.⁴² Hakikat şudur ki Olympos panteonuna dişiler hiçbir zaman hâkim olmamışlardır, hükümlerlik toplumsal rollerin paylaşımı açısından erkeklerin elindeydi.

1.2. Antik Yunan Felsefesinde Kadın Tasavvuru

Bir felsefi çalışma döneminin düşünce yapısından bağımsız değildir. Nitekim felsefe yapacak olan kişi her ne kadar yeni bir düşünce ortaya koyduğuna inansa da döneminin hâkim paradigmasının çerçevesinin dışına çıkamaz.⁴³ Bu manada Antik Yunan felsefesinin ileri gelen filozofları, felsefe yaparken aynı zamanda kadına olan bakışı da serdetmişlerdir.

Her ne kadar Antik Yunan döneminin sadece üç filozofunun düşüncelerini aktarmakla iktifa edilecekse de bilinmelidir ki mezkûr dönemin felsefesine erkek söylemi hakimdir. Nitekim kadın, felsefenin dışına itilmiştir. Felsefe erkek için erkek tarafından yapılmıştır.⁴⁴

1.2.1. Sokrates ve Platon'un Kadın Algısı

Geriye yazılı bir eser bırakmadığından dolayı Antik Yunan'ın önemli filozoflarından sayılan Sokrates'in (ö. MÖ 399) kadın hakkındaki görüşleri bilinmemektedir. Ancak öğrencisi Platon'un (ö. MÖ 347), eserlerinde Sokrates'in düşüncelerini aktarması, konu hakkında bir nebze fikir ileri sürmeyi mümkün kılmaktadır.

Sokrates, bilgiye soru sorma ve diyalektik düşünce yoluyla ulaşılabileceğine inanmaktadır. Buna *maiotik yöntem* denir ki Türkçeye ebelik (doğurtma faaliyeti) olarak çevrilmesi mümkündür. Düşünceyi ortaya koymak doğum ise sorgulamak ebeliktir. Ancak bedensel doğum ile zihni doğum arasında fark bulunmaktadır.⁴⁵ Çünkü bir kadın

⁴² Göcen, "Geçmişten Günümüze Kadın Tasavvurunun İnançla Birlikte Seyri", 1124.

⁴³ Paradigma ile ilgili geniş bilgi için bkz: Thomas Kuhn, *Bilimsel Devrimlerin Yapısı*, çev. Nilüfer Kuyaş (İstanbul: Alan Yayınları, 1995).

⁴⁴ Hatice Nur Erkızan, "Erkek- Merkezilikten (Androcentrism) İnsan- Merkeziliğe Yolculuk (Antropocentrizm): Antik Felsefe ve Cinsiyet Üzerine (Pre- Sokratikler)", *Özne*, 10/18 (Nisan 2013), 14.

⁴⁵ Duby- Perrot, *Kadınların Tarihi*, 1/69.

her zaman bebek dünyaya getirmez, faydasız bir cenin de var edebilir.⁴⁶ Ama düşünceden doğan şey faydalıdır. Gene de bilgi üretiminin doğurtma ile ifade edilmesi entelektüel duyarlılığın dışı olduğu izlenimini verir.⁴⁷

Sokrates'e göre kadınlar ve erkekler türlü yeteneklere sahip olsalar da herhangi bir konuda yetenekli olan erkek o alanda yetenekli olan kadının önündedir.⁴⁸ Her ne kadar toplumsal cinsiyet açısından eşitlikçi görünse de zaman zaman Sokrates'in kadına ait olan işleri hafife aldığı göze çarpmaktadır. Söz gelimi salça yapmak, dikiş dikmek gibi faaliyetler değersiz işlerdir.⁴⁹ Çünkü bu işler kadına has işlerdendir. Kadının yaptığı işler, kadın tarafından iyi yapıldığı için değersizdir. Değerli bir iş olsaydı onda kadın değil erkek uzmanlaşırdı. Bu ayrımı aşmanın tek yolu eğitimidir. Erkeklerle kadınlar aynı eğitimi aldıkları takdirde erdemler konusunda da eşitlenmeleri mümkün olabilecektir.⁵⁰

Platonun düşünce dünyası düalizme dayanır. O, iki evren olduğuna inanır: idealar dünyası ve gölgeler âlemi. Asıl olan idealar dünyasıyken gölgeler âlemi onun sadece yansımasıdır. Platon, kadın ve erkek dünyasını kurgularken de bu düalizmi esas almıştır. Ona göre insan cinsini tür bakımından kadın ve erkek olarak kesin biçimde ikiye ayırmak⁵¹ ve kadını erkeğin karşıtı olarak konumlandırmak gerekir.⁵²

Platon'un düşünceleri bir de devlet kuramının etrafında şekillenir. İdeal devlet kurulurken kadınların da aktif rol alması onun kadınları bir şekilde onurlandırıdığı izlenimini uyandırır da o hakikatte kadının her zaman erkeğin gerisinde olduğunu savunur. Çünkü ideal devlette kadın ve erkek aynı işi yapmalarına karşın kadınlar o işi erkeklerden daha az iyi yapar.⁵³ Kabiliyetli erkek o konuda kabiliyetli olan kadının her daim önündedir.⁵⁴ Çok iyimser bir tavır sergilemek gerekirse Platon için sadece ideal

⁴⁶ Zeynep Kantarcı, "Sokrates ve Eğitim Felsefesi", *Mavi Atlas GŞÜ Edebiyat Fakültesi Dergisi* 1 (Güz 2013), 86.

⁴⁷ Duby- Perrot, *Kadınların Tarihi*, 1/66.

⁴⁸ Duby- Perrot, *Kadınların Tarihi*, 1/77.

⁴⁹ Sissa, "Platon ve Aristoteles'in Cinsiyet Felsefeleri", 78.

⁵⁰ Nihal Petek Boyacı, "Platon'da Kadın Sorunu Üzerine Bir Tartışma", *FLSF (Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi)* 18 (Güz 2014), 213.

⁵¹ Platon, *Politikos*, 262c- 263a.

⁵² Sissa, "Platon ve Aristoteles'in Cinsiyet Felsefeleri", 76.

⁵³ Sissa, "Platon ve Aristoteles'in Cinsiyet Felsefeleri", 70.

⁵⁴ Sissa, "Platon ve Aristoteles'in Cinsiyet Felsefeleri", 77.

dünyada kadın ve erkek denk olabilir. Bu dünyanın asla var olmadığının altını çizmek gerekir.⁵⁵

İdeal devleti kurmak için kadın ve erkeğin beraber eğitilmesi gerekmektedir. Çünkü barbarlara karşı bu şekilde galip gelinebilir.⁵⁶ Bu süreçte kadın ve erkek arasında yaşanacak çekimin minimize edilmesi çok önemlidir.⁵⁷ Şayet çocuk doğarsa devlete teslim edilmelidir.⁵⁸ Nitekim annelik kadını zayıflatır. Zaten Platon'a göre evlilik ve üreme gibi faaliyetler aşağılık işlerdendir. Bu faaliyetler kadınla alakalı faaliyetlerdir.⁵⁹ Zira fiziksel olan hayvansal, dolayısıyla kadınsaldır. Erkeklerin olabildiğince bu durumdan uzak durması gerekir.⁶⁰

Platon, neslin devamını kadın ve erkeğin beraber sağladığını savunmakla beraber erkeğin katkısının özsel bakımdan kadından daha çok olduğunu ifade eder. Antik Yunan'ın kadına dair her daim erkekten eksik ve geride olduğu düşüncesi bariz bir şekilde Platon'da da kendini gösterir.⁶¹ İmkân olsa anneliği ya da çocuk bakıcılığını kadınlardan almak gerektiğini savunur. Çünkü toplumdaki kötü bireyler kadınların eseridir. Erkeklerin çocuk yetiştirmesi daha yerinde bir davranış olacaktır.⁶²

Kadının erkeğin madunu olması düşüncesi Platon'da kendini göstermiştir. Şunu şöyle açıklayalım: güçlü bir aslan bir erkeğin vücudunda hayat bulabilir. Ama söz gelimi erkekliğin şanına yaraşmayacak şekilde yaşayan bir erkek öldükten sonra ancak bir kadının formunda dünyaya gelir.⁶³

Bir sonraki başlıkta belirtileceği gibi Aristoteles (ö. MÖ 322) akıl ve beden ayrımı yapmış bedeni edilgen ve dolayısıyla dışıl görmüştü. Derinlere indiğimizde bu düalizmi hocası Platon'un etkisinde kalarak kurduğu görülecektir. Platon'a göre de bedenin aklın

⁵⁵ Berktaş, *Tek Tanrılı Dinler Karşısında Kadın*, 132.

⁵⁶ Holland, *Mizojini*, 47.

⁵⁷ Holland, *Mizojini*, 49.

⁵⁸ Holland, *Mizojini*, 50.

⁵⁹ Holland, *Mizojini*, 47.

⁶⁰ F. Betül Tatlı, "Antik Yunan Düşüncesindeki Temel Karşıtlıkların Eril Karakteri: Platon", *Felsefe Sosyal Bilimler Dergisi*, 25 (Nisan 2018), 299.

⁶¹ Sissa, "Platon ve Aristoteles'in Cinsiyet Felsefeleri", 71.

⁶² Sissa, "Platon ve Aristoteles'in Cinsiyet Felsefeleri", 95.

⁶³ Kocadağ Çağlar, *Aristoteles'in Devlet Kuramında Kadın*, 15.

etkisinde olması gibi kadın da erkeğin etkisindedir. Nasıl ki akılsal olan akılsal olmayanı yönetirse aynı şekilde erkek kadını yönetmelidir.⁶⁴

1.2.2. Aristoteles'in Kadın Algısı

Filozofun görevi çağının problemlerinin üzerine düşünüp çözüm önerileri sunmak kadar ideal bir toplum tasavvuru da oluşturmaktır. Aristoteles'in kadın üzerine söylemleri kendi döneminin kadın algısını yansıtması açısından önemlidir, ne var ki kadına yaklaşımında çok tutucu bir tavır sergilemekten kendini alamamıştır. Bilinçli olarak mı yoksa döneminde hâkim olan önyargıyı kıramamasından mı bilinmez, Aristoteles erkekler karşısında kadını aşağılamıştır.

Aristoteles kadının erkekle aynı türden olduğunu kabul ettiğini söyler.⁶⁵ Hiç kimse başka bir kimseden daha çok ya da daha az insan değildir. Bununla beraber politik açıdan kadının erkeğin aşağısında olduğunu savunur. Ayrıca kadınların zekasının olmadığını da ekler.

Bebeğin oluşum aşamasında kadın yalnızca maddi sebepleri meydana getirir, bedeni var eder. Ancak zekâ ve hareket olmaksızın beden ne önemi var ki? İnsanı insan yapan zekâ, eylem ve kuvvet erkek tarafından sağlanır. Hatta söylemlerini daha da ileri götüren Aristoteles kadının hamilelik sürecinde sadece taşıyıcı olduğunu, döllenmeyi gerçekleştirmesinden dolayı erkeğin esas yaratıcı olduğunu ekler. Zaten bebeği var eden sadece spermdir. Sperm oluşacak organizmanın canlanması için gerekli ruhu sağlamaktadır. Buradan Aristoteles'in kadın ile erkeği türce aynı görmesine karşılık, işlevsel olarak ayırdığı ve kadını ikincil konuma yerleştirdiği anlamı çıkmaktadır.⁶⁶

Aristoteles kadın ve erkeğin türce aynı olduğunu belirttikten sonra bu iki cinsi maddi ve cismi yönden birbirinden ayırır. Kadın, fizyolojisi, anatomisi, psikolojisi ve diğer yönlerden erkeğin gerisindedir. Kadının kaslarının az, bacaklarının ince olması bunun kanıtıdır. Ayrıca eklemleri belirsizdir. Tüyleri daha incedir, dizleri birbirine bir

⁶⁴ Tatlı, "Platon", 293.

⁶⁵ Aristoteles, *Metafizik*, çev. Y. Gurur Sev (İstanbul: Pinhan Yayınları, Ocak 2016), 246 (1058a29).

⁶⁶ Aryeh Kosman, "Aristoteles'in De Generation Animalium Başlıklı Eserinde Dişi ve Erkek", çev. Esra Çağrı Mutlu, *Özne* 10/18 (Nisan 2013), 152.

erkeğin dizlerine kıyasla daha yakındır. Hem elleri hem de ayakları erkeklerinden daha küçüktür. Derileri daha yumuşak, dişleri daha az,⁶⁷ sesleri daha zayıftır.

Bir erkeğin kafatasında bir kadınınkinden daha çok dikiş vardır. Bütün bunlar kadının savunmasız olduğu manasına gelir. Tam da bu sebepten ötürü kadının beyni erkeğin beyninden daha küçüktür.⁶⁸ Adeta bir çocuk gibi onların da saçları dökülmez, erkekler beynini aktif kullanabildiğinden saçları dökülür.⁶⁹ Beyninin küçük olması kadının daha erken yok olmasına zemin hazırlar; onun erkekten önce yaşlanması bundandır.⁷⁰

Kadın ve erkek farklı olmakla beraber birbirinin karşıtıdır. Yani erkek dölleyen iken kadın ise doğurabilir. Doğum için bu karşıtlık gereklidir.⁷¹ İnsanlar, ruh ve beden birleşiminden meydana gelmektedir. Ruh, beden formunu sağlar. Aristoteles'in madde-form teorisine göre her ne kadar bu ikisi birbirine bağlı olsa da ruhun/aklın bedene üstün olması gibi form da maddeden daha üstündür. Form etkindir, madde ise edilgendir.⁷² Madde kadındır, o dünyaya gelecek olan organizmanın maddi nedenidir. Oysa önemli olan formdur ve bunu erkek sağlamaktadır.

Kadın, kadın olduğu için edilgenken erkek sırf erkek olduğu için etkindir.⁷³ Kadın üreme aşamasında erkeğin sağladığı formu sadece muhafaza eder.⁷⁴ Form ve maddeden kasıt şudur ki: bir şey madde olarak varlığını gösterdikten bir süre sonra yok olur. Oysa türü esas manada meydana getiren şey formlardır. Madde yok olsa bile form var olmaya devam eder. Varlıklar maddi olarak değil formel olarak tanımlanır.⁷⁵

Aristoteles'e göre maddeler hava, su, toprak ve ateş denen dört öğeden meydana gelir. Birbirine zıt görünen bu maddeleri yaşamsal ısı bir arada tutar. Bu ısı ile mideden

⁶⁷ Bernard Russell bu konuda Aristo'nun eşinin ağzını açmasına müsaade etmesiyle diş hususunda nasıl yapıldığını anlayabilmesinin mümkün olduğunu belirtir. (Holland, 2019: 47).

⁶⁸ Giluia Sissa, "Platon ve Aristoteles'in Cinsiyet Felsefeleri", çev. Ahmet Fethi, *Kadınların Tarihi Ana Tanrıçalardan Hristiyan Azizlere*, ed. Georges Duby ve Michelle Perrot (İstanbul: Şefik Matbaası, 2005), 1/83-84.

⁶⁹ Jack Holland, *Mizojini Dünyanın En Eski Önyargısı Kadından Nefretin Evrensel Tarihi*, çev. Erdoğan Okyay (Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, 2019), 47.

⁷⁰ Sissa, "Platon ve Aristoteles'in Cinsiyet Felsefeleri", 83-84.

⁷¹ Sissa, "Platon ve Aristoteles'in Cinsiyet Felsefeleri", 83.

⁷² Kosman, "Aristoteles'in De Generation Animalium Başlıklı Eserinde Dişi ve Erkek", 144.

⁷³ Kosman, "Aristoteles'in De Generation Animalium Başlıklı Eserinde Dişi ve Erkek", 154.

⁷⁴ Buradan neslin devamında esas etkenin erkek olduğu vurgulanmaktadır.

⁷⁵ Esra Çağrı Mutlu, "Yaşamsal Isı (Thermon) Bağlamında Aristoteles'te Kadın ve Erkek İlişkisi", *Özne* 10/18 (Nisan 2013), 135.

geçen yiyecekler karışıma uğrar. Karışımın bir kısmı kana dönüşürken yeterince ısınan diğer kısmı ise erkek menisine dönüşür. Bu meniden et, kemik ve insanı oluşturan diğer şeyler meydana gelir. Kadınlarda ısı yeterince gerçekleşmediğinden bu sıvı meydana gelmez. Kadının karnında bir canlının oluşması için ersuyuna ihtiyacı vardır.⁷⁶ Ersuyu, su gibi mükemmeldir, buharlaştığında tortu bırakmaz, tıpkı ruh gibi hafif ve uçucudur.⁷⁷

Canlının oluşmasını sağlayan yaşamsal ısının belli bir dereceden düşük olması sonucu fetüsün oluşumunda hata meydana gelir. Kadının varoluşunu böyle açıklar Aristoteles. Bundan dolayı kadın hilkat-ı garibedir.⁷⁸ Aynı şekilde hasta ya da sakat doğumların da sebebi budur. Kelimenin tam manasıyla kız olarak doğan çocuk, sakat insan, bozuk erkektir. İnsan derken akla sadece erkek cinsi gelir. Zira erkek, sözü geçen sıvının, olması gereken ısıda kadına aktarımıyla var olur.

Aristoteles sakat doğmuş bir çocuğun öldürülmesi gerektiğinin yasalar tarafından desteklenmesini⁷⁹ isterken herhalde kız çocuklarının yaşamına son vermenin meşru zeminini hazırlama niyetindeydi. Bu görüş daha sonraları benimsenmiş olacak ki mesela MÖ 1. yüzyılda bir adam karısına yazdığı mektupta “*Eğer çocuk erkek doğarsa büyümesine izin ver. Ama kız doğarsa ondan derhal kurtul!*” diyebilecektir. Ardından bir tarihçi MS 180 tarihinde yüksek mevkideki adamların sayısının azlığından dolayı evlenecek kız bulamadığını kaydedecektir. Bununla beraber yaşamasına izin verilen kimi kızların genelevlerine satılıp kâr aracına döndürülmesi de normal karşılanacaktır.⁸⁰

Aristoteles çocuğun beden gelişimini en iyi biçimde gerçekleştirmesi⁸¹ için birçok ince nüanstı bahseder. Örneğin hem kadının hem de erkeğin ideal evlilik yaşında olması gerekir. Bu yaş kadında on sekiz erkekte ise otuz yedidir. Babanın, çocuğun eğitime katkıda bulunabilmesi için çok fazla yaşlı olması uygun değildir. Aradaki saygınlık ve mesafenin korunması için de baba ile çocuğun akran sayılacak kadar yakın yaşta

⁷⁶ Esra Çağrı Mutlu, “Aristoteles’te Kadın ve Erkek İlişkisi”, 136.

⁷⁷ Nicole Bacharan vd., *Kadınların En Güzel Tarihi*, çev. Yonca Aşçı Dalar (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2014), 47.

⁷⁸ Fatmagül Berktaş, *Tek Tanrılı Dinler Karşısında Kadın* (İstanbul, Metis Yayınları, 1996), 133.

⁷⁹ Aristoteles, *Politika*, çev. Furkan Akderin (İstanbul: Say Yayınları, 2017), 251 (1335b).

⁸⁰ Holland, Mizojini, 49.

⁸¹ Beden gelişiminin iyi olması yasa koyucunun isteklerinin en iyi biçimde yerine getirilmesi açısından önemlidir. (Aristoteles, 2017).

olmaması lazımdır. Burada dikkat çekici hususlardan biri anne ile çocuk ilişkisine hiç değinmemesidir.⁸²

Erkekler yetmiş, kadınlar da elli yaşına kadar çocuk yapabilirler. Bu yaşlardan sonra sağlıklı doğum gerçekleşme ihtimali düşüktür. Çok küçük yaşlarda çocuk yapmak iyi değildir. Hayvanlar üzerine yapılan gözlemlerde görüldüğü gibi sıska ya da dişi doğan yavrular erken yaşta çiftleşenlerden meydana gelir. Üstelik şayet kız çok küçükse eşine sadık olmaz, bunlar daha ziyade dışarıya meyillidirler.⁸³

Aristoteles, kuramlarını eklektik bir biçimde oluşturur. Bu kuramlarda benzer ilkeler bulmaya çalışır. Bundan dolayı ahlak kuramı ile siyaset kuramını birbirinden ayırmaz ve devlet ile aile kurumu arasında ortaklıklar arar. Ona göre devlet iyi niyetle bir araya gelmiş insanlardan oluşur. Devlette insanlar tıpkı aile kurumunda olduğu gibi en iyisini yapmak isterler.⁸⁴

Aristoteles'e göre nasıl ki bir kadın ve bir erkeğin üreme için bir araya gelmesi zorunlu ise öylece güvenliği sağlamak için de yöneten ve yönetilen bir araya gelir. İlkinde aile oluşur ikincisinde ise devlet. Her iki kurumda da bir tarafın olmayışı diğerini etkisiz kılar. Kadın ve erkek gibi yöneten ve yönetilen de birbirine muhtaçtır. Ancak burada bir hiyerarşi olduğu dikkatten kaçmamalıdır. Yönetenin yönetilenden üstün olması gibi erkek de kadından üstündür. Üstünlük zekâ ile belirlenir. Lazım olacak şeyleri zekâsı ile evvelden sezen kişi efendi olur.⁸⁵

Üstünlük ve yönetim üzerindeki düşüncelerini erdemler bahsinde de sürdüren Aristoteles, saygınlığın korunması adına yöneten ve yönetilen arasında eşitliğin olmaması gerektiğini söyler. Eşitlik beraberinde barbarlığı getirecektir.⁸⁶ Aynı şekilde koca karısını siyasi bir yöntemle yönettiğinden erkek kadından her daim üstün olmalıdır ve bu ilişki hiç değişmemelidir.⁸⁷

⁸² Aristoteles, *Politika*, 249 (1335a).

⁸³ Aristoteles, *Politika*, 250 (1335a).

⁸⁴ Aristoteles, *Politika*, 25 (1252b).

⁸⁵ Aristoteles, *A,g,e,,* 25 (1252b).

⁸⁶ Aristoteles tüm insanların eşit konumda olduğu yönetim biçimlerini aşağılık bulur. İdeal olan yönetenin yönetilen üstünde mutlak hükümler kurduğu yönetim biçimidir.

⁸⁷ Aristoteles, *Politika*, 45 (1259b).

Ahlak nazariyesini daha iyi açıklamak için kölelerin durumunu ele alan Aristoteles, onların bir alet ve bir köle olmaktan başka erdemleri olup olmadığını saptamaya çalışır. Bir köleden cesaret ve adalet gibi erdemlerin beklentisi, onları özgür bireylerle eş tutacağından sıkıntılıdır. Ama insan olmaları açısından neden bu erdemler onlardan beklenmesin ki?

Bu açmazı çözmek için bu kez bakışını kadınlara çevirir. Kadının cesur veya adil olabilirliğini ve kadında özsaygının aranıp aranmayacağını sorgular Aristoteles. Şayet varsa iki cinsten birinin yöneten ötekinin yönetici olmasının manası nedir? Ama erdem olmazsa bu kez siyasi işleyiş sekteye uğrayacaktır. Çünkü yöneticinin yönetim için erdemli olması gerektiği gibi yönetilenin de üstüne düşen vazifeyi yapabilmesi için erdemli olması gerekir. Madem öyle erkek ve kadının erdemleri arasındaki fark, derecedir sadece. Yani kadın erdemlidir ama erkek kadar değildir. Erkek kadından daha fazla erdemli olmak zorundadır.⁸⁸

Erdemler arasındaki ayrımı temellendirmek için psikolojiye de başvuran Aristoteles yöneten ve yönetilenin tabiatının birbirinden farklı olduğunu söyler. Bu farklılığın akıldan kaynaklandığını belirtir. Kadında düşüncenin olduğunu ama kullanamadığını ifade eden Aristoteles, onun ancak işini görece kadar erdeme sahip olacağını dile getirir, kadının ihtiyacından fazla erdemle ne işi olabilir ki?⁸⁹ Ancak yönetenin ahlak ve erdeminin eksik olmaması gerekir.

Kadının yönetici olamamasında etken kadının tabiatındaki duygusallıktan kaynaklanır, kadını aklın değil duygunun yönlendirmesi daimî olarak onu erkek karşısında edilgen kılacaktır. Aristoteles'e göre bunun temel sebebi kadının psikolojisinin farklı oluşudur.⁹⁰ Bunun sonucunda kadın toplumsal güç ve haklardan yoksun kalacaktır. Tam bu sebepten dolayı kadın erkeklerin egemenliğine ihtiyaç duyacaktır.⁹¹

Aristoteles'in kadınlar için özel bir erdemden bahsetmediğini belirtmek gerekir. O erkeklere has erdemlerin kadınlarda daha az bir miktarda bulunduğunu ifade eder. Erdemler iki cinsten de eşittir ama erkekte erdemlerin mükemmel hali bulunur.⁹² Erkeğin

⁸⁸ Aristoteles, *Politika*, 46 (1260a).

⁸⁹ Aristoteles, *A.g.e.* 46 (1260a).

⁹⁰ Aristoteles, *Politika*, 30 (1254b).

⁹¹ Kocadağ Çağlar, *Aristoteles'in Devlet Kuramında Kadın*, 94.

⁹² Kocadağ Çağlar, *Aristoteles'in Devlet Kuramında Kadın*, 54.

cesaretinin buyurganlığında; kadının cesaretinin itaat etmesinde olduğu gibi. Yönetimin kadına verilmesiyle toplumda kaosun çıkması kaçınılmaz olacaktır.⁹³ Ancak şu da belirtilmelidir ki Aristoteles kadınların devletin birer parçası olmasından dolayı eğitilmesi ve erdemli bireyler haline getirilmesi gerektiğinin altını çizer. Nihayetinde kadınlar özgür kişilerin yarısıdır ve ileride yurttaş olacak çocukları da onlar yetiştirmektedir.⁹⁴

Şiir sanatının inceliklerini uzun uzadıya irdelediği eseri *Poetika*'da karakterin yapısının nasıl olması gerektiği bahsinde, tercihte bulunan her insanın karaktere sahip olacağını belirtir. Şayet tercih iyiye karakter de iyi olacaktır. Kadınların ahlaki yönden iyi olabileceğini buna rağmen değersel açıdan aşağıda olacağını hatırlatır. Ayrıca karaktere uygun özellikler vermenin önemi üzerinde durur. Ona göre bir kadına cesaret özelliğini vermek doğru olmaz. Erkeksi karakterin kadında bulunması uygun değildir.⁹⁵

Aklını kullanamamasından ve zekadan yoksun olması dolayısıyla yönetici olması mümkün olmayan kadın erkeğin hakimiyetine girmek durumundadır. Doğal olarak kadın ve erkek arasında bir ayrım bulunmaktadır. Bu sebeple her erkeğin evlatları ve eşleri hakkında yasa koyma yetkisi vardır. Kadın ancak erkek egemenliğinin nesnesi olabilir.⁹⁶

Kadın doğası gereği yönetici olamayacağından erkek evvela aileyi ardından da devleti yönetir. Kadının itaat etmekten başka yolu yoktur.⁹⁷ Erkeğin yöneticilik vasfı doğuştan gelmiştir, sonradan kazanılmamıştır. Yönetenin erkek olması kadının sosyal hayattan soyutlanmasına zemin hazırlamıştır. Erkek sadece devletin yöneticisi değil aynı zamanda karısının da yöneticisidir. Çünkü akıl bedenin yöneticisidir.⁹⁸ Erkeğin yönetici olması onun üstünlüğünü kanıtlamaya yeterdir, böylece kadın yöneticisine hizmet edecektir.

Kadın ile ilgili tutumunu görebilmek adına Sparta eleştirisi önemlidir. Bir anayasanın iyi ve ideal olmasının bir ölçütü olarak kadın önemli bir yerdedir. Ona göre Sparta anayasası sorunludur, çünkü orada kadınlara baskı uygulanmamıştır. Oysa kentin

⁹³ Aristoteles *Politika* adlı eserinde erkeğin yönetmeye kadından daha uygun olduğunu belirttikten sonra erkeğin kadını yönetmesi gerektiğini söyler. Bu yönetmenin de siyasal yönetime benzediğini belirtir. Siyasal yönetimlerin dezavantajının eşitlik sağlama çabasından dolayı yöneten ve yönetilenin yer değiştirebilmesi olduğunu ifade edip bunun iyi sonuçlar doğurmayacağını ifade eder. (*Politika* 44 (1259b))

⁹⁴ Aristoteles, *Politika*, 48 (1260b).

⁹⁵ Aristoteles, *Poetika*, çev. Furkan Akderin (İstanbul: Say Yayınları, 2017), 62 (XV 1454a 20-25).

⁹⁶ Aristoteles, *Politika*, 26 (1252b).

⁹⁷ Aristoteles, *Politika*, 30 (1254b).

⁹⁸ Kocadağ Çağlar, *Aristoteles'in Devlet Kuramında Kadın*, 16.

durumunun iyi olabilmesi için kadınlar hakkında sıkı bir anayasa hazırlanmalıdır. Ne var ki Sparta'da kadınlara sınır konulmadığından, erkekler onların egemenliği altına girmiştir. Halbuki kadınlar gerektiği yerde olsalardı yönetim zarar görmeyecekti.⁹⁹

Mirasçı olabilmesi ve çeyizlerin çok pahalı olmasından dolayı toprakların yüzde kırkının kadınlarda olması mülkiyet eşitsizliğini meydana getirdiğinden Aristoteles bir yasa ile kadının mülkiyetinin denetlenmesi gerektiğini söyler. Yasalar kadına ya hiç çeyiz hakkı tanımamalı ya da onu çok küçük bir miktarla sınırlandırmalıdır. Anayasa kadın mirasçılarının evlendirilmesini sağlamalı, kadının mirası yönetmesinin önünü kapatmalıdır. Kadına miras düşmesi durumunda kadın mülkü idare edemeyeceğinden bir yönetici atanmalıdır.¹⁰⁰

Kadının evde, sokağı görmeyecek bir odada tüm gününü geçirmesi en iyi olanıdır. Şayet dışarı çıkması gerekiyorsa tanınmayacak şekilde bunu yapmalıdır. Adeta bir hayalet gibi yaşamını sürdürmelidir.¹⁰¹ Unutulmamalıdır ki kadının en makbul olanı en sessiz olanıdır.¹⁰² Kamusal alanın dışına itilen kadına hukuki özerklik de tanınmamıştır. Özgür erkeklerin eşleri de özgürdür ama herhangi bir hukuki meseleyi vasisi olmadan halletmesine olanak yoktur.

Aristoteles kentte ilişkilerin nasıl olacağını belirlemek için ailedeki ilişkileri belirlemek gerektiğini iddia eder. Erkek kölesi üzerinde despottur, çünkü onun yöneticisidir. Karısının kocası ve çocuğunun babası olurken de bu konum muhafaza edilecektir.¹⁰³ Aristoteles ailenin erkek, kadın, çocuk ve kölelerin bir araya gelmesiyle oluştuğunu söyler. Kadının köleden biraz daha üstün olduğunu söyleyen Aristoteles, kadına sadece ev işlerini ve çocuk bakımını vermekle pratikte onu köleleştirmekten başka bir şey yapmamıştır.¹⁰⁴

Fakir insanların köle alma imkânı olmadığından karısı ve çocuğunu köle gibi kullanabileceğini söylerken de kadını köleyle eş tuttuğu anlaşılmaktadır.¹⁰⁵ Kadın evde ev işleriyle meşgul olmalıdır. Zira kadının yeri evidir, oradan ayrılması hoş değildir. Ev

⁹⁹ Aristoteles, *Politika*, 74-75 (1270a).

¹⁰⁰ Aristoteles, *Politika*, 75 (1270a).

¹⁰¹ Berktaş, *Tek Tanrılı Dinler Karşısında Kadın*, 87.

¹⁰² Aristoteles, *Politika*, 47 (1270a).

¹⁰³ Aristoteles, *Politika*, 29 (1253b).

¹⁰⁴ Bacharan vd., *Kadınların En Güzel Tarihi*, 45.

¹⁰⁵ Aristoteles, *Politika*, 217 (1323a).

dışındaki işler kadının doğasına aykırıdır. Hatta Sokrates'in iyi bir devlette kadınların ve mülkiyetin ortak olması gerektiği tezini çeşitli yönlerden eleştirirken ev işi sorunsalını gündeme getirip hayvanlar alemine bakılarak işler konusunda dişi ve erkeğin aynı şeyi yapabileceği düşüncesinin saçma olduğunu söylemektedir. Ardından bir kanunmuşçasına ev işini erkeğin kesinlikle yapmayacağını belirtir.¹⁰⁶ Erkek, hayatının sürekliliğini sağlayacak kadar evde olmalıdır. Evdeki kadın, çocuk ve köleler erkek için sadece araçtırlar. Erkeğin yeri kamusal alandır.¹⁰⁷

“İnsan düşünen hayvandır.” önermesiyle hayvandan insanı ayıran özelliğin akıl olduğunu vurgulayan Aristoteles, aklın erkekte var olduğunu, kadının akla sahip olsa bile kullanma yeteneğinin bulunmadığını söyler. Bir kadının doğasına rağmen düşünce alanında harekete geçmesi oldukça tehlikeli olmakla beraber¹⁰⁸ rasyonel davranan kadın, kadınsal özelliklerinden sıyrılıp erkekliğe bir adım daha yaklaşmıştır.¹⁰⁹ Felsefenin önemli olduğu Antik Yunan'da düşünme yetisine sahip olmadığından kadın felsefe yapamaz.

Kadının edilgen olmasından yola çıkarak Aristoteles kadına yurttaşlık vermez. Aristoteles'e göre yurttaş etken yapıda olan, tahakkümde bulunabilen erkektir. Kadına oy verme hakkının verilmediğini ayrıca belirtmek gerek. Atina'da demokrasi sadece erkek bireyler için vardır. Kadınlar, Atina toplumunun yarısını oluşturduğundan dolayı kentin selameti için eğitilmelidirler. Ama kadına eğitimini kullanabileceği hiçbir alan bırakılmamıştır.

1.3.Antik Yunan'da Sosyal Yaşantıda Kadın

Antik Yunan dünyasında tüm gününü evde geçiren kadın için sosyal yaşantıdan bahsetmek pek mümkün değildir. Kadını agorada görmek söz konusu olmadığı gibi siyasi yaşantıda da kadının görünürlüğü yoktu. Bu da kadınların kent-devletine katkılarının olmadığı algısını yaratmıştır.

¹⁰⁶ Aristoteles, *Politika*, 60 (1264b).

¹⁰⁷ Kocadağ Çağlar, *Aristoteles'in Devlet Kuramında Kadın*, 56-57.

¹⁰⁸ Kocadağ Çağlar, *Aristoteles'in Devlet Kuramında Kadın*, 35.

¹⁰⁹ Genevieve Lloyd, *Erkek Akıl*, çev. Müttalip Özcan (İstanbul: Ayrıntı yayınları, 2015), 141.

Antik Yunan’da kadınlar rahibelik yaparlardı. Ayrıca yurttaş statüsüne kavuşacak ve mülklerinin yöneticisi olacak oğullar yetiştirirlerdi. Evin mülkünü gözetmek de kadının görevlerindendi. Bir kadının kent-devletine tüm katkısı bundan ibaretti.¹¹⁰

Demokrasisiyle ünlü Atina’da sadece erkekler oy kullanabilmekteydiler.¹¹¹ Meclislerde, söylevlerde ve hitabetlerde bulunmak da erkeklere has işlerdendi. Sırf bu sebepten erkekler küçüklükten itibaren sıkı bir eğitim görmekteydiler.¹¹² Kadınların okutulmasına gerek duyulmazdı.¹¹³

Elit kadınlar tüm ihtiyaçlarını ve işlerini evde görürlerdi. Bu, asaletin göstergelerinden biriydi. Hizmetçisi olan bir kadının kapıyı açması bile itibarını zedeleyecek bir hareketti.¹¹⁴ Ama bu ayrıcalıklara sahip olamayan, ekonomik anlamda dezavantajlı kadınlar, sosyal hayatın içinde daha aktif rol alabilmekteydiler. Çünkü bunların en azından günlük geçimlerini sağlayabilecek kadar para kazanmaları gerekirdi.¹¹⁵

Kadınlarının namuslarını korumaları en büyük sorumluluklarıydı. Bu sebeple tüm günlerini evin iç kısmındaki odada sadece kadınlarla geçirirlerdi. Arkadaşlık yapacaklarsa bunu bir başka bir kadınla yaparlardı. Buluşmalar gene evlerin iç odalarında gerçekleştirilirdi.¹¹⁶ Evin en geniş ve havadar odası erkeklerin kendi misafirlerini ağırladıkları yemek odalarıydı. Kadınlar buraya sadece hizmet etmek için girebilirlerdi.¹¹⁷

Sosyalleşmenin önemli unsurlarından biri açık hava tiyatrosu olarak ifade edebileceğimiz *tragedy*lardı. Bu tiyatrolarda kadın figürlerini de erkekler temsil ederdi. Zaten tüm kadro erkeklerden oluşurdu.¹¹⁸ İlginç olan bu oyunlarda erkeklerin kadınları etkin, esas ve dominant betimlemeleridir. Çoğu vaktini başka erkeklerle geçiren bu adamların hayal dünyalarında belki de kadınlar bu şekildeydi.¹¹⁹

¹¹⁰ Thomas R. Martin, *Tarih Öncesinden Helenistik Çağa Eski Yunan*, çev. Ümit Hüsrev Yolsal, (İstanbul: Say Yayınları, 2012), 233.

¹¹¹ Martin, *Eski Yunan*, 232.

¹¹² Martin, *Eski Yunan*, 241.

¹¹³ Bilgin, *Antik Yunan Dünyası*, 71.

¹¹⁴ Martin, *Eski Yunan*, 236.

¹¹⁵ Martin, *Eski Yunan*, 218.

¹¹⁶ Martin, *A.g.e.* 236.

¹¹⁷ Martin, *A.g.e.* 236.

¹¹⁸ Martin, *Eski Yunan*, 227.

¹¹⁹ Martin, *Eski Yunan*, 230.

1.3.1.Miras

Antik Yunan'da miras paylaşımı esas olarak kadın ve erkek arasında kriz yaratmaya dayalıdır. Her ne olursa olsun erkeğin kadından üstün olduğu ön kabulünden hareket edilmektedir. Tüm taksimat boyunca kadın ve erkek çatıştırılmaktadır.

Hiç tartışmasız mirasın asıl sahibi ya erkek evlat¹²⁰ ya da ölen kişinin erkek kardeşidir. Şayet ölen kişinin oğlu ya da erkek kardeşi yoksa ve de bir vasiyet bırakılmamışsa geride kalan kızlar ve malların ne olacağı büyük bir sorundur. Bulunan çözüm ise ölen kişinin baba ve anne tarafından öncelikli kişilerin tespit edilmesidir. Bu öncelik ölen adamın erkek kuzenleri, o yoksa o erkek kuzenin oğullarına dayanır. Elden geldikçe erkek tarafından varis bulunmaya çalışılır.¹²¹ Çünkü soyun baba tarafından ilerlediğine inanılır. Anne tarafıysa sadece tamamlayıcı bir unsurdur.¹²²

İlk beş derece erkek akraba arasında uygun varis bulunmazsa bu kez anne tarafından erkekler aranır. Eğer anne tarafında da ilk beş dereceden uygun varis bulunmazsa bu kez baba tarafından derece farkı gözetmeksizin erkek bir varis aranır ve kızlar ile mallar ona devredilir. Burada erkek olmanın yakın olmaktan daha çok önemsendiği göze çarpmaktadır.¹²³ Hemen belirtilmelidir ki miras alacak evladın meşru evlilikten doğmuş olması gerekmektedir. Antik dünyada her ne kadar gayri meşru birliktelikler de söz konusuysa cariyeye ya da kapatmalardan olmuş çocuklara herhangi bir pay ayrılmamaktadır.¹²⁴

Antik dünyada kimi zaman baba olmak için çocuk sahibi olmaya gerek duyulmazdı. Daha açık bir ifadeyle bazen bazı erkekler kendilerine ait olmayan evlat ve ailelerin reisliğini üstlenebilmekteydiler. Bu da genelde sahipsiz aileler için geçerliydi. Ya reddedilmiş ya da öz babaları ölmüş ailelerin... Bu durumda sonradan gelen adam hukuk önünde bu ailenin varisi sayılırdı.¹²⁵

¹²⁰ Bilgin, *Antik Yunan Dünyası*, 36.

¹²¹ Sissa, “*Platon ve Aristoteles’in Cinsiyet Felsefeleri*”, 91.

¹²² Claudine Leduc, “Antik Yunanistan’da Evlilik”, çev. Ahmet Fethi, *Kadınların Tarihi Ana Tanrıçalardan Hristiyan Azizelere*, ed. Georges Dubby- Michelle Perrot (İstanbul: Türkiye İş Bankası, 2005), 255.

¹²³ Sissa, “*Platon ve Aristoteles’in Cinsiyet Felsefeleri*”, 91.

¹²⁴ Leduc, “*Antik Yunanistan’da Evlilik*”, 254.

¹²⁵ Sissa, “*Platon ve Aristoteles’in Cinsiyet Felsefeleri*”, 105-106.

Kadının evlenirken babası tarafından damada verilen çeyiz aynı zamanda kızın mirası sayılırdı. Bu sebeple çeyiz veren baba öldüğü zaman kıza mirastan pay verilmezdi. Kıza verilecek çeyiz hukuk tarafından tayin edilirdi. Baba kızıyla beraber bundan daha fazla bir hediye gönderemezdi.¹²⁶

Gelin alma diye bir evlilik türü mevcuttu ki bu çeşit bir evlilikte kadın hiçbir zaman reşit bir insan gibi kendi adına karar alamamaktaydı. Bu evliliğin hukukuna göre bir kadın evlendikten sonra kocası ölürse, eğer bir oğlu varsa evlenirken getirdiği çeyiz de dahil olmak üzere tüm malını kocasının ailesine bırakıp o aileyi terk ederdi. Eğer oğlu yoksa kocasının evinde kalırdı. Bu durumda kadın haneyi ve toprağı işgal eder konumda görülürdü.¹²⁷

Kocasını ölen kadının oğlunun en önemli vazifesi çok değerli hediyelerle annesini bir adamla evlendirmektir. Zaten kadın başında bir erkek olduğu müddetçe değerli sayılırdı.¹²⁸ Mitolojide geçen tuhaf bir hikâyede bir kadının kocası öldükten sonra onun kocasından kalma tüm mirasla ikinci kocaya verildiği anlatılır.¹²⁹

Girit ailelerinde mülkün bölünmemesi esastır. Bu sebeple bir adam öldükten sonra eğer geride oğlu kalmamışsa kızının mümkün mertebe en yakın akrabaya -amcasına- verilmesi böylece de mal bütünlüğünün sağlanması gerekirdi. Amca yoksa amcanın oğluyla evlenmesi gerekirdi. Bu evlendirme girişiminde ölen adamın kız kardeşlerinin oğulları ya da anne tarafından akrabaları değerlendirilmezdi.¹³⁰

Eğer ölen adamın oğlu yoksa ama kızı da biriyle evlendirilmişse kızın bu evlilikten çocuğu yoksa boşanıp baba tarafından biriyle evlenmesi gerekirdi. Eğer çocuğu varsa babadan kalma mülkü amca ya da kuzenlerine bırakmayı kabul etmeliydi.¹³¹ Zaten kadına miras kalacak olsa bile bunlar ancak değersiz mallar olabilirdi.¹³²

¹²⁶ Leduc, “Antik Yunanistan’da Evlilik”, 252.

¹²⁷ Leduc, “Antik Yunanistan’da Evlilik”, 258.

¹²⁸ Leduc, “Antik Yunanistan’da Evlilik”, 259.

¹²⁹ Leduc, A.g.e, 259.

¹³⁰ Leduc, “Antik Yunanistan’da Evlilik”, 273.

¹³¹ Leduc, “Antik Yunanistan’da Evlilik”, 274.

¹³² Martin, Eski Yunan, 234.

1.3.2.Şahitlik

Antik dünyada şahitlik, yurttaşların yerine getireceği bir sorumluluktur. Yurttaş olabilmek için erkek olmak, özgür olmak ve Atina yerlisi olmak gerekirdi.¹³³ Bu sebeple mahkemelerde yapılan hukuk davalarında kadın şahitlik yapamazdı.¹³⁴ Zaten itibarlı bir kadının mahkemede adının dillendirilmemesi gerekirdi.¹³⁵

1.4.Antik Yunan’da Aile İçinde Kadın

Antik Yunan’da aile deyimini *oikos* kavramıyla karşılanırdı. Oikos, tüm hane halkını değil aile reisinin oğullarını ifade etmekteydi.¹³⁶ Çünkü aile reisinin karısı ve kızları yasa tarafından tanınmamaktaydı.¹³⁷

1.4.1. Evlilik

Antik Yunan’da evlilik iki erkeğin yani gelinin babası ile gelinin müstakbel kocasının kadın hakkında anlaşmasıdır.¹³⁸ Bu anlaşmaya göre baba bir topluluk önünde kızının esasında mirasından düşeceği payı kocaya devrettiğini söyler.¹³⁹ Bundan sonra koca hem gelinin malının hem de şahsının üzerinde söz sahibi olur.¹⁴⁰

Bir baba oğluna, çeyizine konacağı bir gelin arardı.¹⁴¹ Diğer bir kriterse kadının Atina yerlisi olmasıydı. Çünkü doğacak çocuğun yurttaş olabilmesi için hem annesinin hem de babasının Atinalı olması gerekirdi.¹⁴² Bu arada sadece erkekler yurttaş olabilirler.¹⁴³ Bir başka husus ise gerek sosyal hayatta gerekse de mahkemelerde ailesini temsil edebilecek bir oğula sahip olmak çok önemliydi.¹⁴⁴ Ayrıca bu oğul mirasa da sahip çıkacaktı.¹⁴⁵

¹³³ Bilgin, *Antik Yunan Dünyası*, 22.

¹³⁴ Bilgin, *Antik Yunan Dünyası*, 34.

¹³⁵ Martin, *Eski Yunan*, 237.

¹³⁶ Bilgin, *Antik Yunan Dünyası*, 36.

¹³⁷ Horst Blanck, *Eski Yunan ve Roma’da Yaşam*, çev. İslam Tanrıkut (İstanbul: Arion Yayınevi, 1999), 162.

¹³⁸ Bu tanım Emrah Sefa Gürkan Hoca’ya aittir. Bir televizyon programında bu tanımı yapmıştır.

¹³⁹ Leduc, “*Antik Yunanistan’da Evlilik*”, 282.

¹⁴⁰ Leduc, *A.g.e.*, 282.

¹⁴¹ Marilyn Yalom, *Antik Çağlardan Günümüze Evli Kadının Tarihi*, çev. Zeynep Yelçe- Neşenur Domanıç (İstanbul: Berdan Matbaası, 2001), 20.

¹⁴² Yalom, *Evli Kadının Tarihi*, 21.

¹⁴³ Martin, *Eski Yunan*, 237.

¹⁴⁴ Martin, *Eski Yunan*, 238.

¹⁴⁵ Blanck, *Eski Yunan ve Roma’da Yaşam*, 173.

Kadının ideal evlilik yaşı on beşti.¹⁴⁶ Erkek kadından on ya da yirmi yaş büyüktü. Evliliklerde duygusallık olmadığından kadınların kocalarını neredeyse evde hiç görmediklerini söylemek mümkündür. Bu sırada kadının hane dışında görülmesi hiç hoş karşılanmazdı. Hatta yardımcısı olan bir kadının kapıyı herhangi bir sebepten dolayı açması ayıp karşılanırdı. Bu şekilde kadınların iffetlerini koruduğuna inanılırdı.¹⁴⁷ Kadın evde oturup kocasını beklemeliydi.¹⁴⁸ En iyi ihtimalle evde başka kadınlarla vakit geçirebilirdi.¹⁴⁹

Kadın tüm vaktini evin iç kısmında, erkekler tarafından görülemeyeceği odada geçirirdi. Kadınlar burada örgü örер, çocuklarıyla oyunlar oynar, kadın köleleri eğitirlerdi. Bunu zengin kadınlar yapardı. Yoksul olan kadınlar ise aile geçimini sağlamak için küçük tezgahlarda ekmek, incik boncuk ya da giysi satarlardı.¹⁵⁰

Gündelik yaşantıda kadınlar fazla görünür değillerdi. Ancak kadınlar adına bazı festivaller düzenlendiği olurdu. Bunlar genelde kadınlara kadınlık sorumluluklarını hatırlatmak için yapılırdı. Mesela doğurganlık ve üretkenlik tanrısı Demeter onuruna düzenlenen festivale evli kadınlar katılırlardı.¹⁵¹

“Evde kalmak” bir kadının başına gelebilecek en kötü şeydi. Bu sebeple evlilikte kadının rızası aranmazdı.¹⁵² Kızı hemen evlendirmek gerekirdi. Çoğu zaman kadın düğünden önce damadı hiç görmemiş olurdu. Yukarıda zikredilen sözleşme yapıldığında gelin orada hazır bulunmazdı.¹⁵³

Düğün tercihen kış mevsiminde yapılırdı ve üç gün sürerdi. İlk gün gelin oyuncaklarını tanrılara adardı. Sonraki gün gelinin ailesi düğün ziyafeti tertip ederdi. Üçüncü gün ise gelin koca evine uğurlanırdı.¹⁵⁴

¹⁴⁶ Yalom, *Evli Kadının Tarihi*, 21.

¹⁴⁷ Martin, *Eski Yunan*, 236.

¹⁴⁸ Yalom, *Evli Kadının Tarihi*, 24.

¹⁴⁹ Martin, *Eski Yunan*, 235.

¹⁵⁰ Martin, *Eski Yunan*, 236.

¹⁵¹ François Lissarrague, *Greek Vases*, 222.

¹⁵² Nihat Bilgin, *Felsefeden Ekonomiye Antik Yunan Dünyası* (İstanbul: Mart Matbaası, 2004), 68.

¹⁵³ Yalom, *Evli Kadının Tarihi*, 20.

¹⁵⁴ Yalom, *Evli Kadının Tarihi*, 22.

Kadının evlendiği kişinin ailesinden sayılabilmesi için çocuk doğurması gerekirdi. O ana kadar gelinin babası herhangi bir sebepten -genellikle maddi kaygılar- kızını alabilirdi. Çocuk doğduktan sonra kadının evlendiği aileden kopması zorlaşırdı.

1.4.2.Çeyiz

Antik dünyanın bilinen ilk gelini Pandora'dır. Pandora tanrıların eliyle özene bezene yaratılmış, daha sonra içerisinde çok değerli hediyelerin bulunduğu bir kutuyla erkekler dünyasına gönderilmiştir. Bu hikâyeden çıkarılan en önemli iki mesaj şudur: 1) Kadın erkeğe hediye edilir. 2) Kadın kabul görmek için ayrıca beraberinde hediye götürmek zorundadır.¹⁵⁵

Antik dünyada kadınlar kabul görmek için evlenirken erkek tarafına çeyiz denilen bir hediye sunmak zorundadırlar. MÖ 8-4 Atina'sında kadınların çeyizi nakit olarak hesaplanırdı ve bunun tasarruf biçimini koca belirlerdi.¹⁵⁶ Genel olarak ise kadınlar asla sahipleri olamadıkları bir toprak parçasıyla gelin giderlerdi. Kadının değer görmesi için bundan başka bir yolu yoktu.¹⁵⁷ Çeyiz verilen kadının eğer erkek kardeşleri varsa babanın ölümü durumunda kendisine miras düşmeyebilirdi. Verilen çeyiz mirasın yerini tutardı.¹⁵⁸

1.4.3. Eşlerin Birbirine Karşı Durumu

Bir kız çocuğunun bütün hakları babaya aittir. Ancak kadın evlendiği vakit baba bütün bu hakları kocaya devrettiğinden karı ve koca arasında denklik meydana gelmezdi, çünkü koca karısına bu devir işleminden sonra keyfi davranmaya başlayabilirdi.¹⁵⁹

Birliktelikler sadece neslin devamı için sağlandığından kadın ve erkek arasında bir muhabbetin varlığından söz edilemezdi. Nitekim kocanın vaktini karısının yanında geçirmesi olacak şey değildi.

Ev ile ilgili bütün işler kadının göreviydi. Bu sebeple kadın kocası ve çocuklarının hizmetini görmekle yükümlüydü.¹⁶⁰ Kadının bir diğer görevi ise kocası dış dünyada

¹⁵⁵ Leduc, "Antik Yunanistan'da Evlilik", 247.

¹⁵⁶ Leduc, "Antik Yunanistan'da Evlilik", 251.

¹⁵⁷ Leduc, "Antik Yunanistan'da Evlilik", 254.

¹⁵⁸ Leduc, "Antik Yunanistan'da Evlilik", 272.

¹⁵⁹ Blanck, *Eski Yunan ve Roma'da Yaşam*, 170.

¹⁶⁰ Hilary J. Deighton, *Eski Yunan Yaşantısında Bir Gün*, çev. Hande Kökten Ersoy (İstanbul: Homer Kitabevi ve Yayıncılık, 2005), 43,

maceralar yaşarken onu büyük bir sabır ve sadakatle evde beklemektir.¹⁶¹ Evlilikte duygusal minimum düzeydeydi. Esas olan ekonomik kaygıydı.

Çocuğun bakımı kadının sorumluluğundaydı. Çocuk bakımını koca, tamamen karısına yüklemiştir.¹⁶²

1.4.4. Boşanma

Antik Yunan'da çocuk sahibi olduktan sonra kadın hiçbir şekilde boşanma talep edemezdi.¹⁶³ Ancak bir sebepten dolayı bir kadın boşanma kararı alırsa bu iş için babasının ya da en yaşlı erkek akrabasının yardımını almak durumundaydı.¹⁶⁴ Nasıl ki kızı evlendirme yetkisi babadaysa aynı şekilde boşama yetkisi de babadaydı. Şayet baba halihazırdaki damattan daha zenginini bulursa kızını kocasından boşatıp zengin damada verebilmekteydi.¹⁶⁵ Aynı şekilde gelinin kocası hiçbir sebep göstermeksizin çeyizi iade edip gelini boşayabilirdi.¹⁶⁶

Bu dönemde evlilikler gibi boşanmalar da ekonomik kaygılar göz önünde bulundurularak yapıldı. Söz gelimi çok yaygın olmasa da bir kadın kocasını aldatırsa kocanın karısını boşaması beklenirdi. Ancak kadın giderken *drohamasını* (çeyiz) beraberinde götürceğinden, adam maddi kayba uğramaktansa bunun üstünü örtmeye çalışabilirdi.¹⁶⁷ Koca karısının çeyizinin tasarruf hakkını elinde tutabiliyorken kadın kocasının malının ortağı olamıyordu. Buna kanıt olarak çocuksuz bir erkeğin ölmesi durumunda kadının mirastan pay alamaması gösterilebilir.¹⁶⁸

Ekonomik kaygıyı esas alan ilginç bir durum da ölen bir adamın tek varisi olan kadının vaziyetidir. Çünkü bu kadının çocuğu yoksa kocasından boşatılır ve yasaya göre mülkün yabancıya gitmemesi için aile içinden mala daha çok hak sahibi olabilecek nitelikteki kişiyle evlendirilebilirdi.¹⁶⁹

¹⁶¹ Yalom, *Evli Kadının Tarihi*, 19.

¹⁶² Blanck, *Eski Yunan ve Roma'da Yaşam*, 165.

¹⁶³ Yalom, *A.g.e.*, 23.

¹⁶⁴ Blanck, *Eski Yunan ve Roma'da Yaşam*, 174.

¹⁶⁵ Leduc, *"Antik Yunanistan'da Evlilik"*, 269.

¹⁶⁶ Yalom, *Evli Kadının Tarihi*, 23.

¹⁶⁷ Blanck, *Eski Yunan ve Roma'da Yaşam*, 174.

¹⁶⁸ Leduc, *"Antik Yunanistan'da Evlilik"*, 283.

¹⁶⁹ Leduc, *"Antik Yunanistan'da Evlilik"*, 274.

1.5. Hetaera

Antik Yunan’da erkekleri eğlendirmekle görevli, diğer kadınlardan ayrı tutulan ve kendilerine yüksek statü atfedilen kadınlara *hetaera* denmektedir.¹⁷⁰ Bu kadınlar Antik Yunan’daki evli erkeklerin eşleri ve kızlarından ayrı bir grubu teşkil etmekte, alem yapacakları vakit erkeklere eşlik etmektedirler. Ancak parayla tutulan bu kadınların eğlenmeleri değil hizmet etmeleri beklenirdi.¹⁷¹ Aksi takdirde müşterileri tarafından şiddete maruz bırakılabilirdi.¹⁷²

Bu kadınların özgür ya da köle oldukları hakkında kesin bilgi bulunmamaktadır.¹⁷³ Ancak genelde çalıştıkları kent-devletinden değillerdi.¹⁷⁴ Ama bir erkeğin bu kadınları sahiplenmediği açıktır. Nitekim bir *hetaera* ile aldatılan kadınlara sabretmeleri öğütlenmektedir. Çünkü koca er ya da geç esas karısına dönecektir.¹⁷⁵ Çünkü *hetaera*ların adı kötüye çıkmıştır. Bir Yunan kadını gibi saygın değillerdir. Bu sebeple bu kadınlarla evlenmek söz konusu değildir.¹⁷⁶

Bazı *hetairalar* toplumun üst kesimindeki erkekleri etkileri altına alıp çok lüks bir hayat yaşama imkanını bulabilmekteydiler. Bunlar tecrübelerinden dolayı erkekleri nasıl eğlendireceğini gayet iyi bilen zeki ve esprili kadınlardı. Üstelik sıradan bir kadından beklenmeyen konuşma gücüne sahiptiler.¹⁷⁷

Antik Yunan’da esas amaç meşru çocuklar dünyaya getirmek olduğundan bu kadınlardan evlat sahibi olmamaya özen gösterilirdi. Hamile kalan kadının topuklarını kalçalarına vurması suretiyle çocuğu düşürülmeye çalışırdı.¹⁷⁸ Tüm önlemlere rağmen sayet bir çocuk doğarsa kabul edilmez ve buna mirastan pay verilmezdi.¹⁷⁹

¹⁷⁰ François Lissarrague, “Kadın Figürleri”, çev. Ahmet Fethi, *Kadınların Tarihi Ana Tanrıçalardan Hristiyan Azizelere*, ed. Georges Dubby- Michelle Perrot (İstanbul: Türkiye İş Bankası, 2005), 219.

¹⁷¹ Lissarrague, “Kadın Figürleri”, 228.

¹⁷² Martin, *Eski Yunan*, 239.

¹⁷³ Lissarrague, “Kadın Figürleri”, 231.

¹⁷⁴ Martin, *Eski Yunan*, 238.

¹⁷⁵ Aline Rousselle, “Eski Roma’da Beden Siyaseti”, çev. Ahmet Fethi, *Kadınların Tarihi Ana Tanrıçalardan Hristiyan Azizelere*, ed. Georges Dubby- Michelle Perrot (İstanbul: Türkiye İş Bankası, 2005), 328.

¹⁷⁶ Martin, *Eski Yunan*, 240.

¹⁷⁷ Martin, *A.g.e.* 240.

¹⁷⁸ . Deighton, *Eski Yunan Yaşantısında Bir Gün*, 87.

¹⁷⁹ Leduc, “Antik Yunanistan’da Evlilik”, 284.

İKİNCİ BÖLÜM

KUR'AN'I KERİM TASAVVURUNDA KADIN

Kur'an-ı Kerim'in kadına yaklaşımı Müslümanların ona olan tavrını belirleyecek en önemli etkenlerdendir. Tarihi süreçte bazen kadının maruz kaldığı aşağılanma o dönemin hâkim inanç yapısı dolayısıyladır. Erkek egemen zihniyetin kadına muamelesinde kötücül davranmasının altında yatan asıl sebep; erkeğin kadından üstün olduğu inancıdır.

Kur'an-ı Kerim yeni bir toplum inşa ederken adalet ilkesinden asla şaşmamıştır. Bu manada kadına da erkeğe de adil davranmıştır. Her iki cinsi layık olduğu şekilde nitelendirmiş, her ikisini de olması gereken yerde konumlandırmıştır. Ayrıca kadını, neyden yaratıldığına bağlı olarak ikincil bir derecede de görmemiştir.

2.1. KADINA ONTOLOJİK YAKLAŞIM

Kadının ve erkeğin neyden yaratıldığı hakikatte çok önemli değildir. Çünkü ikisinin de yaratıcısı Allah'tır (cc). Eğer yaratılmada kullanılan temel unsurun bir kıymeti olsaydı, şeytanın Hz. Âdem'e nispetle kendisinin ateşten yaratılması sebebiyle topraktan yaratılandan daha değerli olduğu itirazı onu haklı çıkarırdı. Ancak bu karşı çıkış şeytanın lanetlenmesi ile sonuçlandı. Ama ne var ki insanlar arasında bu şeytanî tavrı takınıp farklılıkları üstünlük vesilesi görmeye meyilli yaklaşımlar mevcuttur. Bu krizin aşılmasında ve kadının zorluk yaşamasının önüne geçilmesinde yüce kitap Kur'an'ı Kerim'in üslubu çok büyük ehemmiyet arz etmektedir.

2.1.1. Kur'an'ı Kerim'de Aynı Özden Yaratılış (Nefs-i Vâhide) Meselesi

Yüce kitap Kur'an'ı Kerim insanların algısındaki erkek ve kadın arasındaki ontolojik düalizme son vermiştir. Pek çok âyet-i kerimede tüm insanlığın tek bir nefisten yaratıldığının, kadın ve erkeğin özce aynı olduğunun altı çizilmiştir. Kur'an'ı Kerim tüm insanların aynı muhtevadan yaratılmasını “*nefs-i vâhide*” kavramıyla ifade etmiştir.

Âyet-i kerimede şöyle buyrulmaktadır: “*Ey insanlar! Rabbiniz'den sakının ki O (cc), sizi nefs-i vâhideden yarattı; ondan da eşini var etti. Bu ikisinden de çokça erkek ve kadın yaratıp yaydı.*”¹⁸⁰ Bu âyet-i kerimede “*nefs-i vâhide*” vurgusu üzerinde durmak gerekir. Bu vurgudan ne kastedildiğiyle ilgili müfessirler farklı görüşler belirtmişlerdir.

¹⁸⁰ en-Nisâ 4/1.

Taberi (ö. 923); Süddi (ö. 744), Katade (ö. 735) ve Mücahid'den (ö. 722) yaptığı nakille “nefs-i vâhide”den Hz. Âdem'in kastedildiğini söylemiştir. İnsanlığın Hz. Âdem'den neşredildiğini, Hz. Havva'nın onun kaburga kemiğinden yaratıldığını anlatmıştır.¹⁸¹ Rivayetlerde geçtiğine göre Hz. Âdem cennet bahçesinde tek başına gezip dolaşmaktaydı. Ancak yalnızlık onun canının sıkılmasına sebep olmaktaydı. Allah (cc) onun yalnızlığını gidermek için, uyuduğu bir sırada göğsünden bir kaburga kemiğini alıp yerini etle doldurmuştur. Aldığı kaburga kemiğine de şekil verip ondan Hz. Havva'yı yaratmıştır. Uyandığı zaman başucunda Hz. Havva'yı gören Hz. Âdem onun kim olduğunu sormuş, Hz. Havva da kendisiyle beraber yaşaması için yaratılan kadın olduğunu belirtmiştir.¹⁸²

İmam Maturidî¹⁸³ (ö. 333/ 944), Fahreddin Razi¹⁸⁴ (ö. 606/ 1210), Kadı Beydavî¹⁸⁵ (ö. 685/ 1286) ve Neseî¹⁸⁶ (ö. 710/ 1310) de “nefs-i vâhide”den Hz. Âdem'i anlamışlardır.

Rağıb el-İsfahani'ye (ö. 502\ 1108) göre “nefs” kavramı ruh manasına gelmektedir.¹⁸⁷ Süleyman Ateş ise bu kavramın insanın canına, ondaki gönüle işaret ettiğini söyler.¹⁸⁸ Âyet-i kerimedeki bağlamında ise “nefs”in ilk canlı manasına geldiğini, bunun da insanın aslı olduğunu ifade etmiştir.¹⁸⁹

“Nefs-i vâhide”yi tefsir ederken evrimsel süreçlere dikkat çeken Süleyman Ateş insanın birdenbire değil tekâmül ederek yaratıldığını hatırlatır. Başlangıçta canlılar henüz ilkel olduklarından eşeysiz bir biçimde üremekteydiler. Su birikintileri veya denizlerde bu üreme biçimi için imkân vardı. Ne var ki karaya ayak basan canlılar daha spesifik ve

¹⁸¹ Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr Taberî, *Câmi'ul-Beyân 'anTe'vîli Âyi'l-Kur'ân* (Beyrut: 1988), IV, 224-225.

¹⁸² Taberî, *Câmi'ul-Beyân*, IV, 225.

¹⁸³ Ebu Mansur Muhammed b. Muhammed b. Mahmud el-Matürîdî es-Semerikandî, *Te'vîlatü'l-Kur'an Tercümesi*, çev. Yunus Vehbi Yavuz (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2016), III, 18.

¹⁸⁴ Fahrüddin er-Râzî, *Tefsir-i Kebir Büyük Kur'ân Tefsiri Mefâtihi'l-Gayb*, çev. Suat Yıldırım vd. (İstanbul: Huzur Yayınları, 2019), VII, 308-309.

¹⁸⁵ Kâdî Beydâvî, *Muhtasar Beydavî Tefsiri (Envâru't-Tenzil ve Esraru't-Te'vil)*, çev. Şadi Eren, (İstanbul: Selsebil Yayınları, 2011), I, 481.

¹⁸⁶ Ebû'l-Berekât en-Neseî, *Medârikü't-Tenzil ve Hakâiku't-Te'vil*, çev. Harun Ünal- Şerafettin Şenaslan (İstanbul: Ravza Yayınları, 2019), 366.

¹⁸⁷ Rağıb el-İsfahânî, *Müfredât Kur'ân Kavramları Sözlüğü*, çev. Abdülbaki Güneş – Mehmet Yolcu (İstanbul: Çıra Yayınları, 2010), 446.

¹⁸⁸ Süleyman Ateş, *Kuran Ansiklopedisi* (İstanbul: Kuba Yayınları, 1997).

¹⁸⁹ Süleyman Ateş, *Kur'an-ı Kerim'in Yüce Meali ve Çağdaş Tefsiri* (Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 1982), I, 470.

karmaşık bir hal aldıklarından yaşamlarını sürdürebilmeleri için karşı cinsle birleşmeye ihtiyaç duymuşlardır. Bu birleşme eşeyli üremenin başlangıcıdır. Süleyman Ateş'e göre böylece dolaylı olarak, insanların henüz ilk nüveleri sudayken eşeysiz üremeleri sebebiyle, şimdiki kadın ve erkeğin o özden geldiğini söylemek mümkündür.¹⁹⁰

Başka bir açıdan âyet-i kerimeyi tefsir etmeye devam eden Süleyman Ateş, insanların kadın ve erkeğin birleşmesi yoluyla üreyebildiklerine vurgu yapar. Anne karnında fetüsün oluşabilmesi erkekten gelecek sperm ile mümkündür. Çünkü dışideki yumurtayı sperm aşılırlar. Aşılama sonrası zigot ve embriyo meydana gelir. Ayrıca anne karnındaki bebeğin Allah'ın (cc) emriyle kız mı olacağını erkek mi olacağını babadan gelen sperm belirlediğinden her iki cins de aynı özden oluşmuştur.¹⁹¹ Bu sebeple kadın ve erkek arasında ontolojik olarak bir değer farkı bulunmamaktadır.

Esasında Allah (cc) her canlı şeyi sudan yarattığını bildirmiştir.¹⁹² Bir başka âyette ise insanı yaratmaya topraktan başladığını belirtmiştir.¹⁹³ Öteki âyet-i kerimelerde insan türünün tek seferde değil çeşitli aşamalardan geçirilerek yaratıldığı anlatılmıştır.¹⁹⁴ Tüm bu süreçlerden sonra insan ortak cevher denilen nefis-i vâhideden yaratılmıştır. Bu âyet-i kerimelerde kadın ve erkeğe dair bir ayrımdan söz edilmiş değildir. Zira cinsiyete dair bir bilgiden bahsedilmemiştir.¹⁹⁵ Benzer izâhatlarda bulunan Ömer Rıza Doğrul (ö. 1952) insan denilen türün bireyleri arasında birlik bulunduğunu ve kadın ve erkeğin birbirinin eşiti olduğunu ifade etmiştir.¹⁹⁶

Özellikle ilk dönem müfessirlerinin, Hz. Havva'nın Hz. Âdem'in kaburga kemiğinden yaratılması hakkında söylediklerinin Tevrat'ta geçtiğini belirtmekte fayda vardır. Tekvin'in ikinci babında Rabbin, Âdem'in yalnız kalmasının kötü olacağını düşündüğü için, onu derin bir uykuya daldırdıktan sonra kadını, kaburgasından yarattığı

¹⁹⁰ Ateş, *Kur'an Ansiklopedisi*, 474.

¹⁹¹ Ateş, *Kur'an'ın Yüce Meali*, 474-475.

¹⁹² el-Enbiyâ 21/30.

¹⁹³ es-Secde 32/7.

¹⁹⁴ Mehmet Okuyan kadın ve erkek arasında ontolojik ayrımın olmadığını kanıtlamak için insanın yaratıldığı ana maddeleri zikreden âyetleri ele almıştır. Buna göre insan çamurdan (el-A'râf 7/12), sonra yapışkan çamurdan (es-Sâffât 37/11), sonra kupkuru çamurdan (el-Hicr 15/28), özlü balçık ve kurutulmuş çamurdan (el-Hicr 15/26), ondan sonra pişmiş çamurdan (er-Rahmân 55/14) yaratıldıktan sonra oluşan cisme ruh üflenmiştir. (es-Secde 32/9). Bkz. Mehmet Okuyan, "Kadına Yönelik Şiddete Kur'an'ın Bakışı", *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 23/23 (Haziran 2007), 93-134.

¹⁹⁵ Okuyan, *Kadına Yönelik Şiddete Kur'an'ın Bakışı*, 96.

¹⁹⁶ Ömer Rıza Doğrul, *Tanrı Buyruğu Kur'an'ı Kerim'in Tercüme ve Tefsiri*, nşr. Naime Halit Yaşaroğlu (İstanbul: Ahmet Halit Yaşaroğlu Kitapçılık ve Kağıtçılık T.L.Ş., 1955), 1/151.

anlatılmaktadır.¹⁹⁷ Yani tefsirde yer bulan bu anlatım esasında İsrailiyyat kaynaklıdır. Daha geriye gidildiğinde ise kaburga kemiği hadisesinin mitolojilerde geçtiği görülecektir.¹⁹⁸

Kadının, kaburga kemiğinden yaratıldığı tezini kuvvetlendirmek için hadis-i şeriften¹⁹⁹ delil getirilmektedir. Sözü edilen hadise göre Allah resulü (sav) şöyle buyurmuştur: “*Kadın kaburga\ eğe kemiğinden yaratılmıştır. Onu düzeltmeye çalışırsanız kırarsınız. Ama kendi haline bıraksanız eğri kalır. İyisi mi siz kadınlar konusunda birbirinize hayrı tavsiye ediniz.*”²⁰⁰ Bir başka rivayette erkeklere kadının bu düzeltilemez eğriliğinden faydalanmalarının bir yolunu bulmaları tavsiye edilmektedir. Kemiğin kırılmasının boşanma anlamına geldiği belirtilmektedir.²⁰¹

Muhyiddin İbn Arabî (ö. 638/ 1240), “nefs-i vahide”yi, küllî nefs-i natika (Allah’ın (cc) yer ve göğe saçılmış nuru) olarak anlamış ve bunun hakiki Hz. Âdem olduğunu ifade etmiştir. Eşinin ondan yaratılmasının hayvanî nefsin yaratılışını sembolize ettiğini belirtmiştir. Ona göre bu hayvanî nefis, aşağılık durumu temsil eden kaburga kemiğinden var edilmiştir. Bu açıklamaya dayanarak şayet eşi yaratılmasaydı küllî nefs-i natikanın dünyaya gönderilmeyeceğini söylemiştir. Çünkü ona göre İblis önce eşi kandırmış, eş de Hz. Âdem’in aklını çelmiştir.^{202 203}

Kadının, erkeğin kaburga kemiklerinin birinden yaratıldığı, bu sebeple kadının daha aşağılık olduğu anlayışının Kur’an’ı Kerim’den hiçbir dayanağı yoktur.²⁰⁴ Bu görüşe itiraz mahiyetinde Fahreddin Razi (ö. 1210) Allah’ın Hz. Âdem’i topraktan yaratmasına gücü yettiği halde neden Hz. Havva’yı topraktan yaratmadığının mantıklı bir izahının olmadığını belirtmiştir. Allah’ın (cc) Hz. Havva’yı kaburga kemiğinden yaratmasında herhangi bir hikmet olamayacağını belirtmiştir.²⁰⁵ Ona göre nasıl ki Allah (cc) kendi

¹⁹⁷ Mustafa Öztürk, *Cahiliyeden İslamiyet’e Kadın* (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2015), 81.

¹⁹⁸ Öztürk, *Cahiliyeden İslamiyet’e Kadın*, 81.

¹⁹⁹ İlgili sözün Hz peygambere (sav) ait olduğunda kuşku vardır. Ayrıntılı çalışma için bkz. Cemal Ağırman, *Kadının Yaratılışı İlgili Rivâyetler Bağlamında Yeni Yaklaşım* (İstanbul: Rağbet Yayınları, 2001).

²⁰⁰ Hidâyet Şefkatli Tuksal, *Kadın Karşısı Söylemin İslam Geleneğindeki İzdüşümleri* (Ankara: Otto, 2018), 79.

²⁰¹ Tuksal, *Kadın Karşısı Söylem*, 80.

²⁰² Şeyh’ul Ekber Muhyiddin İbn. Arabî, *Tefsir-İ Kebir Te’vilât*, çev. Vahdettin İnce (İstanbul: Kitsan Yayınları), 245.

²⁰³ Esasında ilk günah meselesinin ele alındığı ayetlerin hiçbirinde Hz. Havva’nın Hz. Âdem’i baştan çıkardığı belirtilmez. Bkz. El-Bakara 2/36; Ta-Ha20/120.

²⁰⁴ Doğrul, *Tanrı Buyruğu*, 151.

²⁰⁵ Öztürk, *Cahiliyeden İslamiyet’e Kadın*, 84.

nefislerinden bir peygamber gönderdiğini²⁰⁶ belirtmekle Allah resulü'nün (sav) içine gönderildiği insanlarla aynı cinsten olduğunu kastediyorsa öylece “nefs-i vâhide”den yaratma ile Hz. Havva da Hz. Âdem’le aynı cinsten yaratılmıştır.²⁰⁷

Muhammed Abduh “nefs-i vâhide” terkiibinden Hz. Âdem’in anlaşılmasının mümkün olmadığını belirtmiştir. Eğer “ey insanlar!” hitabında muhataplar Mekke ehliyse Kureyşliler bundan Kureyş ya da Adnan’ı, diğer Araplar ise Kahtan ya da Ya’rub’u anlayacaklardır. Dolayısıyla hitabı duyan her kesimin zihninde farklı biri canlanacaktır.²⁰⁸ Abduh, kendini Hz. Âdem’e dayandırmanın İbranilerden kalma bir adet olduğunu belirtip modern bilimin insanlığın tek bir kişiden gelmediğini kanıtladığını, bu sebeple Tevrat’taki tarihi verileri teyit etmenin zorunluluğunun olmadığını ifade etmiştir.²⁰⁹

Nisa suresinin birinci âyetinde zikredilen nefs-i vâhideden eşinin var edilmesi ifadesinin cins birliğine ve tek özlülüğe işaret ettiğine delil olarak “nefs” kavramının kullanıldığı diğer âyetler getirilebilir.²¹⁰ Söz gelimi “*Onda huzur bulasınız diye size kendi nefislerinizden eşler yaratması ve aranızda sevgi ve rahmeti kaim kılması da O’nun (cc) âyetlerindendir.*”²¹¹ âyet-i kerimesinde ifade edildiği gibi esas olan muhabbettir, birliktir.

Bu minvalde âyet-i kerimeyi toplumsal düzen penceresinden tefsir etme yolunu tercih eden Mevdudi’nin (ö. 1979) Nisa suresinin genel olarak Medine’de yeni kurulacak İslam devletinin esaslarını düzenlemeye yönelik olduğundan birkaç ilkeyi esas aldığını belirtmesi de önemli bir yaklaşımdır. Bu devlet, cahiliye adetlerinin aksine ahlaki ve adil değerleri temel alır. Güçlü bir İslam toplumunun oluşumu, aile temelinin sağlam yapılmasına bağlıdır.²¹² Bununla beraber âyetin “nefs-i vâhide”ye yaptığı vurgu ile insanların ortak bir mahiyetten²¹³ yaratılmaları hatırlatılarak birbirlerinden türediği

²⁰⁶ Âl-i İmran 3/164; et-Tevbe 9/128.

²⁰⁷ Ayşe Betül Oruç, *Klasik ve Modern Dönem Tefsir Kaynaklarında Kadın Algısı* (Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2016), 32.

²⁰⁸ Öztürk, *Cahiliyeden İslamiyet’e Kadın*, 87.

²⁰⁹ Oruç, *Tefsir Kaynaklarında Kadın Algısı*, 40.

²¹⁰ Nefs-i vâhideden yaratılışın gerçekleştiğine işaret eden diğer âyetler: el-En‘âm 6/98, el-A‘râf 7/179, en-Nahl 16/172, ez-Zümer 39/6, eş-Şûrâ 42/11, el-Hucurât 49/13.

²¹¹ er-Rûm 30/21.

²¹² Mevlana Seyyid Ebu'l- A'la Mevdudi, *Tefhimu'l Kur'an*, 201.

²¹³ Beydâvî, *Muhtasar Beydavi*, I, 481.

belirtilmiştir. Bundan ötürü akrabalık haklarına riayet etmek gerekmektedir.²¹⁴ Böylece tefrikaya ya da ayrımcılığa yer olmadığı açıkça anlaşılmaktadır.

Kadının, kaburga kemiğinden yaratılması ve bu sebepten dolayı asla düzeltilemeyecek olması düşüncesi “insanın en güzel biçimde yaratıldığı”²¹⁵ vurgusunun yapıldığı âyet-i kerime ile de çelişmektedir. Kadınıyla erkeğiyle insan ahsen-i takvimde yaratılmıştır. İman edip iyi işler yapması bu durumunun devamlılığını sağlayacaktır.

Kur’an-ı Kerim’e göre insan Allah’a (cc) iman etmek, ona ibadet etmek, sınanmak ve denenmek için yaratılmıştır. Ayrıca insana emanet yüklenmiş, ondan emanetin gereğini yapması beklenmiştir.²¹⁶ Bu gayelerden hiçbirisi erkeğin kadına tahammül etmesini, kadının da ona yaranmasını gerektirmemektedir. Her iki cins de Allah’ın (cc) kulu olması hasebiyle eşittir.

Son olarak kadının nasıl yaratıldığının sorusuna cevap olarak deriz ki madem ki Allah (cc) yaratan Halık’tır, ilk kez var eden Fatır’dır, modelsiz ve yoktan oluşturan Bedî’dir ve varlıkları var etmek için başka bir şeyi örnek almaya muhtaç olmayan Bari’dir, dilediğini dilediği gibi yaratma kudretine de sahiptir.²¹⁷ Havva annemizi de en uygun ve en adil biçimde yaratmıştır.

2.1.2. İlk Günah Meselesine Kur’anî Yaklaşım

Günah olgusu tüm din ve öğretilerde kendine yer bulmuştur. Acaba kötülük nasıl var oldu? İlk günahı kim işledi? İşler ve Günler adlı eserinde Hesiodos kötülüğün ölümlüler dünyasına bir kadın vasıtasıyla yayıldığını anlatır. Ona göre kadının var edilmesi esasında erkeklere verilmiş bir cezadır. Hikâye şöyledir:

Olympos dağında tanrılarla beraber titanlar da yaşamaktadır. Bunların arasında zekasıyla ön plana çıkmış olan Prometheus²¹⁸ ile Epimetheus²¹⁹ da bulunmaktadır. Prometheus’un Zeus’la arası pek iyi değildir. Bu sebepten olsa gerek Zeus’a bir oyun kurmak ister. Bir öküzü ikiye böldükten sonra yağlı eti karın derisinin altına, kemikleri

²¹⁴ Mevdudi, *Tefhimu’l Kur’an*, 204.

²¹⁵ et-Tin 95/4.

²¹⁶ Lokman Bedir, *Kur’an-ı Kerim’de İnsanın Ruhlar Aleminden Âhirete Hayat Yolculuğu* (Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2017), 20-22.

²¹⁷ Bedir, *Kur’an-ı Kerim’de İnsanın Ruhlar Aleminden Âhirete Hayat Yolculuğu*, 23.

²¹⁸ Prometheus, ön gören manasına gelir.

²¹⁹ Epimetheus, sonradan düşünen manasına gelir.

de beyaz etin arasına saklayıp Zeus’a takdim eder. Uyanıklık eden Zeus yağlara yönelince Prometheus’un kendisini kandırdığını anlar ve onu insanlara artık ateşi yollamamakla cezalandırır.²²⁰

Prometheus insanların ateşten mahrum bırakılmasının onları zor durumda bırakmasından dolayı bir gece gizlice Zeus’tan bir kıvılcım çalıp insanlara verir. Yeryüzünde yanan ateşi gören Zeus öfkeden çılgına döner.²²¹ Prometheus’la başa çıkamayacağını anlayıp insanlara bir bela musallat etmeye karar verir ki o da ilk kadın olan Pandora’dır.²²² Güzeller güzeli Pandora’yı tanrılar, elleriyle süslerler. Hoş kokular sürüp mücevher gerdanlıklar takarlar. Bunca uğraş ölümlü insanların baştan çıkması içindir. Pandora, içinde bütün kötülüklerin bulunduğu bir kutuyla yer yüzüne gönderilir. İnsanlar arasında yaşamaya başlayan Pandora, bir gün merakına yenilip kutuyu açınca dünyaya kötülük yayılır.²²³

Kadın cinsinin kötülüğünü öyle anlatıyor Hesiodos İşler ve Günler’de:

*Kadın dediğimiz o belalı soyu
Ölümlü insanların o baş belası
Fukaralığa bir türlü alışamaz kadınlar
Hep bolluktadır özledikleri*

...

*İşte bunun gibi bulutlarda gümbürdeyen Zeus
Yarattı baş belası olarak
Kadınlar soyunu ölümlü insanlara
O kadınlar ki kötülüktür işleri güçleri
İyiliğe karşı kötülük sağladı onlarla*

...

*Buna karşı bahtında evlenme olan da
Aklı başında iyi bir kadına düşse bile
İyi işler kadar kötü şeyler de gelir başına*

²²⁰ Prometheus tanrılar ve insanlar arasında, insanlardan yanadır.

²²¹ Ateşin insanlarda olması onların tanrılara olan bağlılığını azaltıyordu. Bu sayede insanlar özgürleşiyor, tanrılara ihtiyacı kalmıyordu. Bkz. Hesiodos, *İşler ve Günler*, 133.

²²² Pandora, bütün tanrıların armağanı manasına gelmektedir.

²²³ Hesiodos, *Theogonia İşler ve Günler*, 25-26.

Hele üstelik çılgının tekiyse karısı

Ömrü boyunca azap çekip canından bezer

*Devasız dertlere düşmüş gibi olur.*²²⁴

Hesiodos'un kötülüğü kadınla özdeşleştirilmesi ve kadının günahla yoğrulduğunu düşünmesi gerçekten ilginç bir anekdotdur. Tıpkı bunun gibi İslam dini haricindeki İbrahimî dinler de kötülüğün kadınla başladığı kanaatindedir. İnsanın günahla kadın vesilesiyle tanıştığına inanırlar.²²⁵ Buna karşın Kur'an-ı Kerim ilk günah ile ilgili meseleye daha farklı bir perspektiften yaklaşmıştır. A'raf suresinin 19- 25. ayetlerinde ilk günahın nasıl işlendiği ayrıntılı bir şekilde anlatılır:

“'Ey Âdem! Sen ve eşin cennette kalın. Dilediğiniz yerden yiyeceyin. Fakat şu ağaca yaklaşmayın. Yoksa zalimlerden olursunuz.' Derken şeytan, kendilerinden gizlenmiş olan avret yerlerini onlara açmak için kendilerine vesvese verdi ve dedi ki: 'Rabbimiz size bu ağacı ancak, melek olmayasınız, ya da (cennette) ebedî kalacaklardan olmayasınız diye yasakladı. (Öyle ise, yasak ağacın meyvesinden yiyeceğin ki melek olasınız yahut cennette ebediyen kalasınız.)', 'Şüphesiz ben size öğüt verenlerdenim' diye de onlara yemin etti. Bu suretle onları kandırarak yasağa sürükledi. Ağaçtan tattıklarında kendilerine avret yerleri göründü. Derhal üzerlerini cennet yapraklarıyla örtmeye başladılar. Rableri onlara, 'Ben size bu ağacı yasaklamadım mı? Şeytan size apaçık bir düşmandır, demedim mi?' diye seslendi. Dediler ki: 'Rabbimiz! Biz kendimize zulüm ettik. Eğer bizi bağışlamaz ve bize acımazsan mutlaka ziyan edenlerden oluruz.' Allah (cc), dedi ki: 'Birbirinizin düşmanı olarak inin (oradan). Size yeryüzünde bir zamana kadar yerleşme ve yararlanma vardır.' Allah (cc), dedi ki: 'Orada yaşayacaksınız, orada öleceksiniz ve oradan (mahşere) çıkarılacaksınız.'”

Şeytanın Hz. Âdem'e olan düşmanlığı henüz o yaratılırken başlamıştır. Taberî, Bakara suresinde ilgili ayetleri tefsir ederken bu konuyu şöyle anlatır. Allah (cc) sırasıyla Cebrail ve Mikail melekleri yeryüzüne toprak getirmeleri için yollar. Toprak kötü bir şey için kullanılmaktan Allah'a (cc) sığınınca elleri boş geri dönerler. Ancak Azrail (as) eli boş dönmekten Allah'a (cc) sığınıp dünyanın çeşitli yerlerinden farklı renklerde toprak alıp onları karıştırır. Karışıma su döküp çamur haline getirir. Ve çamurun kokuşmuş bir balçığa dönmesini bekler.²²⁶

²²⁴ Hesiodos, *Theogonia İşler ve Günler*, 26.

²²⁵ Holland, *Mizojini*, 123.

²²⁶ er-Rahman 55/14.

Allah (cc) Hz. Âdem'i bizzat yaratır.²²⁷ 40 gün ceset halinde bekletir. O sırada İblis gidip gelip Hz. Âdem'e tekme atıp ondan ses çıkarır.²²⁸ Şeytan Hz. Âdem'in varlığından rahatsız olmuştur. Onun bir tarafından girip başka tarafından çıkarak ne olduğunu anlamaya çalışır. Derken Allah (cc) Hz. Âdem'e ruh üfler. Ruh Hz. Âdem'in baş tarafından girer. Ruhun girdiği yerler kan ve etle dolar. Ruh Hz. Âdem'in tüm bedenini kapsayınca hapşırarak ayağa kalkar.²²⁹

Allah (cc), orada hazır bulunan melekler ve şeytanın Hz. Âdem'e secde etmesini ister.²³⁰ Melekler derhal emre itaat ederler. Ne var ki şeytan bundan imtina eder. Kendisinin daha üstün olduğunu iddia edip kıskançlık ve gururunu açığa vurur. Bu sebeple Allah (cc), şeytanı cennetten kovar. Bunun üzerine şeytan kovulmasına sebep olduğu için Hz. Âdem ve evlatlarını yoldan saptıracağına dair yemin eder.

Hz. Âdem ve ondan sonra yaratılan Hz. Havva cennette iskân edilirler. Ama orada bulunan bir ağaçtan yemeleri yasaklanır. Taberi'nin tefsirinde geçtiğine göre o ağacın meyvesini melekler ölümsüz olmak için yerlermiş. Ne var ki şeytan kimi rivayette bir yılanın ağzında kimi rivayette ise özel bir yetenekle cennete girip Hz. Âdem ve Hz. Havva'nın o meyveden yemesini sağlar. Meyveyi yedikleri anda kendilerinin çıplak olduklarını fark ederler.

Zemahşerî A'raf suresindeki ilgili ayeti tefsir ederken Allah'ın (cc) Hz. Âdem'e “Verdiğim onca nimet sana yetmedi mi?” diye sorduğunu ifade eder. Hz. Âdem de nimetin yettiğini, ancak şeytanın Allah'ın (cc) adını anarak yalan söyleyeceğini zannetmediğini söyleyerek aldandığını itiraf eder.²³¹ Aynı kıssayı Nesefî (ö. 710/1310) de nakleder.²³² Bunun öncesinde Übeyy b. Ka'b'dan (r.anh) yapılan rivayete göre Hz. Âdem çıplak olduğunu fark edince kaçmaya başlar. O sırada Allah (cc) kendisine seslenir:

²²⁷ Taberi tefsirinde Allah'ın Hz. Âdemi kendi elleriyle yaratmasının sebebinin şeytanın kibirleneceği vakit Âdemi kendi elleriyle yaratmasından dolayı kibirlenme hakkının kendisinde olduğunu belirtmesi için olduğunu söyler. bkz. Taberî, *Câmi'ul-Beyân*, I/181-182.

²²⁸ el-Hicr 15/26.

²²⁹ Taberî, *Câmi'ul-Beyân*, I/183.

²³⁰ Hz. Âdem'e secde ibadet maksatlı değil Allah'ın emrine itaat içindir.

²³¹ Zemahşerî, *El-Keşşâf 'An Hakâ'iki Ğavâmidü't-Tenzil Ve 'Uyûni'l-Ekâvil Fî Vucûhi't-Te'vîl Keşşâf Tefsiri*, çev. Muhammed Coşkun vd. (İstanbul: T.C. Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 2017), II/824.

²³² Nesefî, *Medariku't-Tenzil*, 639.

“Âdem benden mi kaçıyorsun?” Hz. Âdem de kendisinden kaçmadığını ama Allah’tan (cc) utandığını söyler.²³³

Âdem şeytana uyduğu için pişman olmuştur. Allah (cc) Hz. Âdem ve Hz. Havva’yı dünyaya gönderir. Şeytan da onlarla beraber dünyaya gönderilir. Düşmanlıkları kıyamete kadar sürecektir. Çünkü şeytan ihlaslı olanları hariç tüm kulları azdırabilmek için Allah’tan (cc) kıyamet gününe kadar vakit istemiştir.²³⁴

Müfessirler şeytana aldananın ilk kim olduğu konusunda birtakım yorumlar getirmişlerdir. Taberi’ye göre şeytanın meyveyi uzattığı anda atılıp onun elinden alan Havva annemizdir. Kurtubi (ö. 671/1273) de öyle düşünür. Şeytan, Hz. Âdem’e ulaşabilmek için Hz. Havva’ya ısrar etmiştir. Hz. Havva meyveden yemiş, kendisine bir şey olmadığına Hz. Âdem’i ikna edip ona da yedirmiştir.²³⁵ Kurtubi’nin naklettiği bir rivayete göre ise Hz. Havva Hz. Âdem’i sarhoş edip ona meyveden yeme günahını işletmiştir.²³⁶

Suyûti (ö. 1505) tefsirinde Hz. Havva’nın Hz. Âdem’i aldatmasını ayrıntılı olarak hikâye eder. İbnü’l-Münzir kanalıyla rivayet edilen hikâyeye göre Hz. Âdem ve Hz. Havva’nın cennette yaşadıkları günlerin birinde Hz. Âdem dolaşmaya çıkar. İblis Hz. Havva’nın yalnızlığından faydalanmak ister ve bir kaval çalar. Kavalın sesinden Hz. Havva büyülenmiştir. Şeytan ardından çok hüznü bir parça çalar. Ağlamaktan takati kesilen Hz. Havva şeytana çalmayı kesmesi için ısrar eder. Şeytan kavalı çalmayı bırakınca Hz. Havva kendisini evvelâ büyüleyen sonra da ağlamaktan çatlatan şeyin ne olduğunu sorar. Şeytan ilk nağmeyi Hz. Âdem ve Hz. Havva’nın cennette bulunmasından mutluluk duyduğu için büyüleyici çaldığını, ikincisini ise Allah’ın (cc) kendilerini cennetten çıkaracağını hatırladığı için hüznü çaldığını söyler. Ardından onu cennette kalmak istiyorlarsa yasak ağacın meyvesinden yemeleri gerektiğine ikna eder.²³⁷

²³³ İbn Kesir, *Hadislerle Kuran-ı Kerim Tefsiri*, çev. Bekir Karlığa- Bedrettin Çetiner (İstanbul: Sağlam Yayınları 2018), II/384.

²³⁴ el- Hicr 15/39-40.

²³⁵ İmam Kurtubi, *el-Camiu li-Ahkami’l-Kur’an*, çev. M. Beşir Eryaysoy (İstanbul: Buruç Yayınları, 2019) I/592-594.

²³⁶ İmam Kurtubi, *el-Cami*, I/590-591. (Kurtubi aynı bölümde bu fikrin tutarsız olduğunu da ekler.)

²³⁷ Celâlî’ d-dîn eş-Şâfiî ve Celâlî’ d-dîn es-Suyûtî, *Celaleyn Tefsiri*, çev. Ali Rıza Kaşeli (İstanbul: Sağlam Yayınevi, 2020), 336.

Hiz. Âdem dolaşmaktan dönünce Hiz. Havva yasak aēacin meyvesinden yemeleri gerektiēi konusunda Hiz. Âdem’e ısrar eder. Sonunda Hiz. Âdem Hiz. Havva ile beraber meyveden yer.  st  çıplak kalınca saklanır. Allah (cc) neden saklandıēını sorunca da Hiz. Âdem “Ey Rabbim, benimle beraber kıldıēın Havva beni kandırdı.” diyerek eşini şik yet eder. Gene de cennetten sürgün edilirler.²³⁸

M teahhir n dönemi müfessirleri Hiz. Havva’nın Hiz. Âdem’i ayarttıēına dair bir açıklamada bulunmamışlar. Sadece Ebüssuûd Efendi ( . 982/1574) tek bir cümle ile Hiz. Havva’nın meyveyi yemede Hiz. Âdem’e örnek olduēunu söyler.²³⁹ Mevdudî, Kur’an’ı Kerim’in şeytanın Hiz. Havva annemizi kullanarak Hiz. Âdem’i kandırdıēını yalanladıēını ifade eder. şeytanın aldatmasının ikisine de olduēunu söyler. İki rivayet arasındaki ayırımın önemsiz görünmesine raēmen ilk rivayetin sonucunda kadının sosyal, hukuki ve etik yönden ařaēılık bir seviyeye geldiēini ifade eder. Kur’an’daki üslubun ise kadının erkekten daha ařaēıda olmayan konumunu saēlamlařtırdıēını söyler.²⁴⁰

Mevdudi’nin yaklaşımı haklıdır. Üstelik Kur’an’ Kerim da bu yaklaşımı destekler. Söz gelimi Bakara suresinin 36. ayetinde şeytanın hem kadın hem erkeēin ayaēını kaydırđıēı ifade edilir. 37. ayette ise t vbeyi Hiz. Âdem yapmıştır. Çünkü Ta-ha suresi 120. ayetinde ifade edildiēine göre şeytan direkt Hiz. Âdem’i sonsuzluk vaadiyle aldatmıştır. Burada yapmaya  alıřtıēımız cinsler arasında kriz yaratmak deēildir. Ancak tarih boyunca omzuna yüklenen ilk günahın aēırlıēını Kur’an  bir üslupla kadından almaya çalışıyoruz. Çünkü Allah (cc) kullarına zulmetmez.²⁴¹

2.2. Kulluk Açısından Kadın

Modernizm sonrasında başlayan feminist tartışmalar arka plan g z önünde bulundurulduēunda Batı’nın kadın hakları konusundaki çalışmaları makul gözükebilir. Zira Antik Yunan dönemi de dahil olmak üzere tarihte Batı’daki kadın, toplumsal hayattan soyutlanmış, yönetimden uzak tutulmuş hatta insan olup olmadıēı bile tartışılmıştır. Bu sebeple insan  her türlü muameleden yoksun bırakılmıştır.²⁴²

²³⁸ Eş-şaf  ve es-S yut , *Celaleyn Tefsiri*, 337.

²³⁹ şeyhu’l-islamEb ssu d Efendi, * şad ’l-akli’s-sel m il  mez ya’l-Kitabi’l-Kerim*, Tahk. Mehmet Boyalık vd. ( stanbul: İSAM, 2020), III, 149.

²⁴⁰ Mevdudî, *Tefhimu’l-Kur’an*, 369.

²⁴¹ et-Tevbe 9/70.

²⁴² Holland, *Mizojini*, 95.

Evvelki başlığımızda ele aldığımız gibi kadına ikinci sınıf muamele yapılmasının bir nedeni de kadının ontolojik açıdan erkekten farklı olduğu düşüncesidir. Bu düşünceye göre madem kadın ve erkek temelde birbirinden ayrıdır ve erkek daha üstündür; o halde kadına aşağılık davranılabilir. Doğru olmayan her davranışta olduğu gibi İslam bu alanda da devrim niteliğinde bir bakış açısı geliştirmiş, kadın paradigmasının yeniden yapılanmasını sağlamıştır. İslam dini bu meselede cinsiyetlerin ötesine geçmiş ve evvelâ insanı kul olarak nitelendirmiştir.

2.2.1. Allah'ın (cc) Kullarını İmanlarıyla Değerlendirmesi

İman, Allah resulüne (sav) gönderilen şeriat manasında kullanılır. Allah'ın (cc) Hz. Muhammed (sav) vasıtasıyla gönderdiği dine uyan herkes iman etmiş sayılır. Ayrıca insanın Allah'a (cc) olan bağlılığını kalbi ile onaylayıp dil ile söyledikten sonra Allah'ın (cc) emrettiği şeyleri yapıp nehyettiklerinden uzak durmasına da iman denmektedir. Salih amel ve itikat da imanın gereğidir.²⁴³

Cibril hadisinde dile getirildiğine göre imanın altı temel şartı şunlardır: Allah'a (cc) iman, meleklerle iman, peygamberlere iman, kitaplara iman, ahiret gününe iman, kaza ve kadere iman.²⁴⁴ Ancak iman sadece bunlardan ibaret değildir. Allah resulünün (sav) belirttiğine göre insanlara rahatsızlık veren şeyi yoldan kaldırmak da temizlik de imandır.²⁴⁵

Esasında belirtmek gerekir ki Kur'an'ı Kerim'de kadın ve erkek ayrımının olduğunu iddia edenler büyük bir yanılga içerisinde. Zira Kur'an'ı Kerim ile işgal olan herkes bilir ki Kur'an'ı Kerim'i parçacı okumak okyanusu bırakıp damla ile yetinmeye benzer. Dahası parçacı okuma kimi zaman fayda yerine zarar bile getirebilir. Nitekim bütüncül bir gözle Kur'an'ı Kerim'i okuyan kimse bilir ki insan cinsiyet olarak ele alınmazdan önce, kul olarak hilkat, ukubet,²⁴⁶ mükafat, insanî değer, sorumluluk ve yükümlülük, muamelat,²⁴⁷ hak ve özgürlükler açısından ele alınır. Bu açılardan akıllı ve reşit olan herkes aynı muameleye tabi tutulur.²⁴⁸

²⁴³ İsfehânî, *Müfredat*, 100.

²⁴⁴ Buhârî, "İman" 1, 2; "Zekât", 41, 63; "Meğâzî", 60, "Tevhîd", 1; Müslim, "İman", 19-22; Nesâî, *Zekât*, 1; İbn Mâce "İkâme", 193; Ahmed b. Hanbel, I, 72; Dârimî, "Zekât" 1.

²⁴⁵ Müslim, "İman", 12.

²⁴⁶ Ukubat, islam dinine göre yapılmaması gereken şeyin yapılması durumunda verilen cezadır.

²⁴⁷ Muamelat, fıkıh ilminin ibadetler haricinde kalan alanıdır.

²⁴⁸ M. Zeki Duman, *Kur'an'da İnsan Erkek veya Kadından Önce Gelir*, 6.

Kur'an'ı Kerim insanı yaratılmışların en üstünü olarak nitelendirmiş, onu en güzel surette yarattığını²⁴⁹ belirtmiştir. Zira insanda diğer varlıklarda olmayan akıl ve irade mevcuttur. Böylece o tarih içerisinde ilmî ve teknolojik bakımdan gelişme gösterebilmiştir. İnsan kendinde Allah'ın (cc) zatından, sıfat ve esmasından parçalar bulundurur. Allah (cc) insanı halifesi olarak yarattığını söylerken, bununla imanının gereğini yerine getiren herkesi kastetmiştir. Bu durumda yaratılış gayesine uygun davranan herkes Allah'ın (cc) halifesidir.

İslam dininde tüm bireylerin canı, malı, soyu, aklı ve dini koruma altındadır. Bu geniş semsiyenin altına tüm insanlar girebilmektedir. Burada ne dinî ne milli ne cinsi ne de başka bir açıdan fark yoktur. İslam dini özelinde bakıldığında ise ibadet ve ahlaki yönden tüm yetişkin ve akıllı bireyler eşit miktarda Allah'a (cc) karşı sorumludur. Helal ve haramlar açısından mükellefler kadın ve erkek olarak ayrılmamakta, iman eden herkes mükellef olarak nitelendirilmektedir.²⁵⁰

Kur'an'ı Kerim'de şöyle buyurulmaktadır:

*“Şüphesiz ki Müslüman erkekler ve Müslüman kadınlar, mü'min erkekler ve mü'min kadınlar, Allah'tan (cc) sakınan erkekler ve Allah'tan (cc) sakınan kadınlar, sadık erkekler ve sadık kadınlar, sabırlı erkekler ve sabırlı kadınlar, Allah'tan (cc) hakkıyla korkan erkekler ve Allah'tan (cc) hakkıyla korkan kadınlar, sadaka veren erkekler ve sadaka veren kadınlar, oruç tutan erkekler ve oruç tutan kadınlar, iffetini koruyan erkekler ve iffetini koruyan kadınlar, Allah'ı çokça zikreden erkekler ve Allah'ı (cc) çokça zikreden kadınlar... Allah (cc) onlara bolca mağfiret ve büyük ecirler vaat etmiştir.”*²⁵¹

Ayet-i kerime'nin sebep-i nüzulü çok manidardır. Anlaşılan o ki cahiliye devrinin karanlığından kaçıp İslam'ın sıcaklığına sığınan kadınlar, burada da zulüm görüp görmeyeceklerini merak etmiş, bunu da Allah resulüne (sav) arz etmişlerdir. İnən ayet ile gönüllere su serpilmiş, böyle zalimce bir tavrın İslam'da yeri olmadığı belirtilmiştir. Kişinin ibadetlerini yapıp salih amel işlemesiyle cennete gideceği vaat edilmiştir.

Bu durum sadece ahirete dönük hükümlerde değil dünyaya bakan açı için de geçerlidir. Kadın ve erkek arasında bulunması gereken bağı Kur'an'ı Kerim “velî” kelimesiyle tanımlıyor. Tevbe Suresi'nde

²⁴⁹ et-Tîn 95/4.

²⁵⁰ M. Zeki Duman, *Kur'an'da İnsan Erkek veya Kadından Önce Gelir*, 7-8.

²⁵¹ el-Ahzâb 33/35.

“Mü'min erkekler ve mü'min kadınlar birbirinin velisidirler. Öyle ki onlar iyiliği emreder, kötülüğü yasaklarlar. Dahası namaz kılar, zekât verir, Allah'a da (cc) onun resulüne de itaat ederler. Allah (cc) onlara merhamet edecek. Şüphesiz ki Allah (cc) aziz ve hakimdir.”

buyrulmuştur.²⁵² Buna göre müminler tıpkı iç içe geçmiş duvar gibidirler. (Allah resulü (sav) bunu söylerken parmaklarını birbirine geçirmiştir.)²⁵³ Mü'minler tek bir vücut gibidirler ki organlardan birine bir şey olsa ötekiler de elem çeker. Onlar bu şekilde birbirlerini sever ve birbirlerine merhamet eder.²⁵⁴

Bu dünyadaki en büyük iyilik İslam'dır. Onun için mü'min kadınlar ve mü'min erkeklerin birbirini çağıracağı hayır İslam'a davettir. Bunun gibi, bir kişinin karşılaşabileceği en büyük kötülük şirk pisliği olduğundan Mü'minlerin birbirine bu konuda engel olması gerekmektedir.²⁵⁵ Böyle yapınca Allah'ın (cc) rızasını kazanacaklardır. Allah da (cc) onları Adn cennetine koyacaktır.

et-Tefsiru'l-hadis'te İzzet Derveze (ö. 1984) bu ayetlerde kadın ve erkeğin birlikte anılmasının hikmetlerinden biri olarak İslam toplumunda erkeğin kişiliği kadar kadının da kişiliğinin önemli olmasını sayar. İslami toplumun inşasında erkek kadar kadına da sorumluluk düşmektedir. Bu sebeple Müslüman kadın ve Müslüman erkekler birbirine yardım etmeli, birbirleriyle dayanışmalıdır. Bu, Kur'an'ı Kerim'in süreklilik ve evrensellik iddiasıyla da örtüşmektedir.²⁵⁶

Âl-i İmrân 195. ayet en açık bir şekilde kadın ve erkek arasında esasında bir ayrım olmadığını ortaya koyar. Nitekim erkek ve kadın birbirini tamamlar. Bu iki cins var olmak için birbirine muhtaçtır. Kaldı ki her cinsin kendine has üstünlükleri vardır. Gerçek üstünlük ise takvadır.²⁵⁷ Allah'ın (cc) gözünde herkes insandır ve söz konusu adalet ya da yargılama ise kimseye bir ayrımcılık yapılmayacaktır. Tıpkı Acem ve Arap, köle ve efendi arasında bu konularda ayrımcılık yapılmaması gibi.²⁵⁸

²⁵² et-Tevbe 9/71.

²⁵³ Buhârî, “Salât”, 88, “Mezâlim”, 5; Müslim, “Birr”, 65. Ayrıca bkz. Tirmizî, “Birr”, 18; Nesâî, “Zekât”, 67.

²⁵⁴ Buhârî, “Edeb”, 27; Müslim, “Birr”, 667.

²⁵⁵ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, VII, 567.

²⁵⁶ Derveze, *et-Tefsîru'l-Hadîs*, VII, 38.

²⁵⁷ Ateş, *Kur'an'ın Yüce Meali*, 463.

²⁵⁸ Mevdudî, *Tefhimu'l Kur'an*, 200.

Dünyada muvaffak olmanın, yeryüzüne Allah'ın (cc) adını yaymanın, İslam devletini kurmanın yegâne yolu iyiliği emredip kötülükten alıkoymak, namaz kılıp zekât vermektir. Çünkü namaz ve zekât Allah'ı (cc) anmanın ve onun hoşnutluğuna talip olmanın göstergesidir. Riya ve cimriliği huy edinen kimsenin başarılı olması beklenemez. Başarı için topluca çalışmak gerekir. Nitekim asr-ı saadette de erkekler mallarıyla ve canlarıyla cihad ederken kadınlar onlarla beraber bulunmuştur.²⁵⁹

Mü'min erkek ve mü'min kadın birbirinin velisi olunca Allah da (cc) onlara velilik eder. İman edenleri Allah (cc) karanlıklardan aydınlığa ulaştırır. Ancak kafir olanların velisi tağuttur. Tağut ise onları aydınlıktan karanlığa götürür.²⁶⁰ İslam, kadın ve erkek arasında bir ayrım görseydi ve insanları imanlarıyla değerlendirmeseydi inkarcıların da kadın ve erkeklerine farklı muamelede bulunulması gerekirdi. Oysa ki tüm inkarcılar kadın ve erkek fark etmeksizin cehenneme gidecek, bu açıdan herhangi bir farkları yoktur.²⁶¹ Madem öyle, iman eden kadın ve iman eden erkek de birbiriyle eştir. Kıyamet gününde ettikleri iman ve yaptıkları salih ameller ile mümin erkek ve mümin kadınlar aydınlatılacaktır.²⁶²

Kur'an'ı Kerim mü'minlerin felaha eriştiğini, cehennemden azad olduğunu belirtir.²⁶³ Öyle ki bir kadın iman etse, yani Allah'a (cc) hiçbir şekilde şirk koşmayacağına, çalmayacağına, zina yapmayacağına, evlatlarını öldürmeyeceğine, bir iftira uydurarak gelmeyeceğine ve dinin belirttiği hudutların dışına çıkmayacağına dair söz verse ona Allah'ın (cc) affediciliği ve rahmeti sayesinde cennet kapıları açılır.²⁶⁴

İman etmek şerefli bir durumdur. İnsanlara değer katar. Kişi iman ederek şanı yüce Allah'a (cc) yakınlaşır. Asr-ı saadette erkekler Allah resulünün (sav) etrafında kümelenmekle iyi hâle geldiklerini biliyorlardı, bu mutluluğu her daim hissediyorlardı. Kadınların bu durumdan mahrum bırakılması düşünülemez. O sebeple Allah resulü (sav) Hudeybiye dönüşü (bazı rivayetlere göre Mekke'nin fethinden sonra) erkeklerin biatini

²⁵⁹ Mahmut Ustaosmanoğlu, *Ruhu'l-Furkan Tefsiri* (İstanbul: Ahıska Yayınları, 2012), 10/66.

²⁶⁰ el-Bakara 2/257.

²⁶¹ Bayraktar Bayraklı, *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur'an Tefsiri* (İstanbul: Bayraklı Yayınları, 2010), 11/203.

²⁶² el-Hadid 55/12.

²⁶³ el-Müminun 23/1.

²⁶⁴ el/Mümtetine 1/12.

aldıktan sonra kadınlardan da biat almıştır. Bu durum Kur'an'ı Kerim'in gerçekleştirdiği önemli zihin inkılaplarından birine örnek olarak gösterilebilir.²⁶⁵

Burada ince bir başka husus dikkat çekmektedir. Siyerciler Mekke döneminde kocalarından habersiz iman eden kadınlardan bahsetmişlerdir. Kocaları Allah resulüne (sav) kin beslerken onlar içten içe Allah resulünü (sav) desteklemişlerdir. Hicret vakti gelince bu kadınlar Medine'ye gitme imkanını bulamamışlar, ancak Allah resulüne (sav) kavuşmak için fırsatlar arayıp durmuşlardır. Nihayetinde büyük riskler alarak Medine'ye vardıklarında Allah resulüne (sav) biat etmişlerdir. Böylece muratlarına erişebilmişlerdir. Bu olay bize İslam'ın kadına kazandırdığı özgüveni, cesareti, gücü hakkında fikir vermektedir. İslam, kadınları bastırmış olsaydı kadınlar bunu yapacak cesareti bulamazlardı. İslam ile kadının sosyal hayattaki rolü önemli bir şekilde büyümüştür.²⁶⁶

Peygamber'e (sav) tabi olup iman eden insanların artık yapacakları vazifeler vardı. Rükû etmek, secdeye varmak, Allah'a (cc) ibadet edip kurtuluşa erebilmek için hayırlı amellerde bulunmak. Elbette ki Allah (cc) yolunda cihad etmek de gerekirdi. Zira Allah (cc) onları seçmiş, herhangi bir zorluk da yüklememişti. Üstelik onları, peygamber (sav) onlara onlar da insanlara şahitlik etsin diye Müslüman olarak isimlendirmişti. Artık namaz kılmak, zekât vermek, Allah'a (cc) sınıksız bağlanmak gerekirdi.²⁶⁷ Böyle yapmakla sadece Allah'ın (cc) rızasını istiyorlardı. Allah da (cc) onların dualarına cevap olarak der ki: *"Hiç kuşkusuz ki ben erkek de olsa kadın da olsa -ki onlar birbirlerindenirler- sizden kim bir şey yaptıysa yaptığıı zayi etmem."*²⁶⁸

2.3. Kur'an'ı Kerim'de Kadının Sosyalleşmesine Yönelik Hükümler

Rivayete göre Allah resulü (sav) bir hutbesinde kadınların aklının ve dininin eksik olduğunu belirtip onların çokça sadaka vermesi gerektiğini söylemiştir. Akıl eksikliğine delil olarak iki kadının şahitliğinin bir erkeğin şahitliğine denk olmasını, din eksikliğine delil olarak da özel dönemde kadının oruç tutmamasını göstermiştir.²⁶⁹ Bu sebeple

²⁶⁵ Mustafa Çağrı vd., *Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2006). V/85.

²⁶⁶ Muhammed İzzet Derveze, *et-Tefsîru'l-Hadîs –Terettübü's-Süveri ve Hasebi'n-Nüzûl* (Beyrut: Dâru'l-Ğarbi'l-İslâmî, 2000), VI, 222.

²⁶⁷ el- Hac 77-78.

²⁶⁸ Âl-i İmrân 195.

²⁶⁹ Buhârî, *"Hayd"*, 7 (9); Müslim, *"İmân"* 34 (132); Ebû Dâvûd, *"Sünne"* 15 (4679); Tirmîzî, *"İmân"* 6 (2613); İbn Mâce, *"Fiten"* 19 (4003).

Kur'an'ı Kerim'de de kendine yer etmiş olan bu iki mevzunun tefsirlerde nasıl ele alındığına bakmak yerinde olacaktır.

2.3.1. Kadınların Özel Halleri

Kur'an'ı Kerim'den evvel kadınların özel döneminde erkeklerle aynı sofraya oturtulmadığı, yataklara alınmadığı, onlarla aynı ortamda bulunulmadığı anlatılmaktadır. Bunun üzerine

*“Sana kadınların özel hallerini soruyorlar. Onun bir eza olduğunu söyle. Bu dönemde kadınlarınızdan uzak durun. Temizlenmeyene kadar onlara yaklaşmayın. Temizlendikleri vakit Allah'ın emrettiği şekilde onlara yaklaşın. Şüphesiz ki Allah tevbe edenleri sevdiği gibi temizlenenleri de sever.”*²⁷⁰

ayet-i kerimesi indirilmiştir. Bu ayet-i kerimeyle beraber bu dönemdeki kadınlarla sadece cinsel birliktelik yasaklanmış geriye kalan tüm ilişkilerin mutlak olduğu üzere devam ettirilmesi istenmiştir.²⁷¹ Nitekim Yahudiler özel dönemde kadınları necis saymış, eve almamış, onlarla aynı sofraya oturmamışlardır.²⁷² Hristiyanlar ise kadınlarla cinsel ilişkilerini sürdürmeye devam etmişlerdir.²⁷³

Ayet-i kerime inince Müslümanlar kadınları dışarı koymaları gerektiğini sanıp onları eve almamışlardır. Ancak bu durum günlük yaşantıyı olumsuz etkilemiş ve insanlar zor durumda kalmışlardır. Bunun üzerine konu Allah Resulüne (sav) intikal etmiş. Allah resulü de (sav) onları aşırılıklardan men edip kadınları eve alabileceklerini söylemiştir.²⁷⁴ Yani özel dönemdeki kadınlarla sosyal ilişkinin sürdürülmesinde herhangi bir sakınca olmadığını belirtmiştir. Yasaklanan sadece cinsel ilişkidir.²⁷⁵

Asr-ı saadette bazı kimseler ayeti yanlış anlayıp “Onlardan uzak durun!” ifadesinin gereğince yatakları ayırmaya kalkışmışlardır. Hatta kadına hiç dokunulmaması gerektiğini savunanlar olmuştur. İbn Abbas bu şekilde davranmaya niyetlenince teyzesi onu peygamberin (sav) sünnetinden yüz çevirmekle suçlamıştır.²⁷⁶ Çünkü onun bildirdiğine göre Allah Resulü (sav) itikaftayken saçını özel haldeki eşine yıkatmış, bu

²⁷⁰ el-Bakara 2/222.

²⁷¹ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, III, 761.

²⁷² Beğavî, *Teşîru'l-Beğavî*, I, 256.

²⁷³ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 129; Râzî, *Tefsîr-i Kebir*, VI, 67.

²⁷⁴ Râzî, *Tefsîr-i Kebir*, VI, 67.

²⁷⁵ Beğavî, *Teşîru'l-Beğavî*, I, 256.

²⁷⁶ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, III, 724.

haldeki eşiyle aynı yerde banyo yapmış,²⁷⁷ karısının su içtiği bardaktan içmiş, kıyafetine bulaşan kanı temizleyip o elbiseyle namaz kılmıştır.²⁷⁸

Kadının özel halinin “eza” olarak nitelendirilmesinin sebebi yaydığı kokudandır. Bu durum insanları rahatsız eder, bundan hoşlanılmaz.²⁷⁹ Kimileri ezayı pislik olarak anlamıştır.²⁸⁰ Kimisi pislikten kinaye olarak anlamıştır.²⁸¹ Kandan insanlar tiksindir, bundan dolayı ona eza denmiş olabilir.²⁸²

Kadınlar temizlenince artık onlara yaklaşılabılır, daha fazla uzak durmaya gerek yoktur. Bu temizlenme ya regl döneminin sona ermesi ya da dönemin sona ermesinden sonra yapılması gereken banyo anlamına gelmektedir.²⁸³ Yüce Allah’ın temizlenenleri sevdiğini söylemesi hem maddi temizlenme hem de günahlardan arınma şeklinde anlaşılabilir.²⁸⁴ Ayet-i Kerime’deki kullanımına bakarak bu temizliğin sadece kadınlarla sınırlı kalmadığını erkekleri de kapsadığını söylemek mümkündür.²⁸⁵

Özel günlerinde kadınlar ne namaz kılarlar ne de oruç tutarlar. Ancak süreç bittikten sonra oruç kaza edilir. Namaz için bu gerekli değildir.²⁸⁶ Namaza temizlendikten sonra başlarlar.²⁸⁷ Ama bu birtakım ibadetleri yapmama, kadını Allah’tan (cc) uzaklaştırmaz. Allah’ı (cc) zikrederek kadın onunla olan bağını sıkı tutmaya devam eder.

Kadının birtakım ibadetleri yapmayışı onun dışlandığının değil Allah’ın (cc) kadına olan rahmetinin göstergesidir. Zira ayette de vurgulandığı gibi kadının özel hali onun birtakım sıkıntılar yaşamasına sebep olmaktadır. O, kadın için bir ezadır. Bu sıkıntılı hale ek olarak kadınlar bu süreçte diğer hastalıklara da meyilli olurlar.²⁸⁸ Hal böyle iken ona bir de ibadet sorumluluğunu yüklemek sıkıntısını katlamak manasına gelecektir.²⁸⁹

²⁷⁷ Beğavî, *Tefsîru’l-Beğavî*, I, 257.

²⁷⁸ Beğavî A,g,e, I, 257.

²⁷⁹ İmam Kurtubî, *el-Camiu li-Ahkam* 3/235.

²⁸⁰ Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, III, 723.

²⁸¹ Kurtubî, *el-Câmi’ li Ahkâmi’l-Kur’ân*, III, 482.

²⁸² Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 129.

²⁸³ Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, III, 731, 732, 734.

²⁸⁴ Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, III, 742, 743.

²⁸⁵ Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, III, 744.

²⁸⁶ Beğavî, *Tefsîru’l-Beğavî*, I, 258.

²⁸⁷ Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, IV, 101.

²⁸⁸ Mevdûdî, *Tefhîmu’l-Kur’ân*, I, 174.

²⁸⁹ Reşid Rızâ, *Tefsîru’l-Kur’ânî’l-Hakîm*, II, 359.

Dışlanmışlık söz konusu olsaydı Allah resulü (sav) eşleriyle aynı yastıkta uyumazdı.²⁹⁰ Bu durumda kadının bu dönemde necis ya da pis olmadığı da anlaşılmaktadır.

2.3.3. Miras

Nisa suresinin 7. ayetinde “*Erkeklerle ana-babanın ve yakınların terekelerinden pay vardır. Kadınlara da o terekelerden pay vardır. Azından ya da çoğundan. Belirlenmiş bir pay.*” şeklinde buyrulmuştur. Bu buyruktan evvel kadının mirastan hiçbir payı yoktu.²⁹¹ Küçük çocukların veya herhangi bir şekilde savaşamayanların da mirastan payı yoktu.²⁹² Miras alabilmek için ön koşul erkek olmak ikinci koşul ise güçlü olmaktı. Ancak Kur’an’ı Kerim bu uygulamayı alaşağı etmiş,²⁹³ halkın özellikle ezilen kesimine de hak verilmesini emretmiştir.²⁹⁴

Bu mal bölüşümü özellikle ataerkil zihniyetin bir anda kabul edebileceği bir durum değildi. Nasıl olurdu da savaşa gidip ganimet elde etmeyenlere miras düşerdi?²⁹⁵ Bu sebeple ayet-i kerimenin tedrici indirildiği ifade edilmektedir. Evvela terekeden erkeğe de kadına da pay düştüğü söylenen ayet inmiştir. Halk bunu sindirdikten sonra kadının payı açıklanmıştır.²⁹⁶ Bu ayet-i kerimeler inene kadar kadının terekeden hiçbir payı olmadığı anlaşılmaktadır.²⁹⁷

Ayet-i kerimenin inmesine sebep olarak gösterilen rivayete göre Ensar’dan bir adam vefat etmiş, geride karısı ve kızları kalmıştı. Ancak adamın bıraktığı mirasın tamamını onun erkek kardeşleri gelip almıştı. Bunun üzerine kocası ölen kadın Allah resulüne (sav) gelip şikâyetle bulunmuştu. Allah resulü (sav) kimsenin mirasa dokunmamasını söylemiş, Allah’ın (cc) indireceği hüküm beklenmişti. Allah (cc) “*Terekeden erkek gibi kadının da payı vardır.*” buyurmuş, kadının mağduriyeti sona erdirilmiştir.²⁹⁸

²⁹⁰ Müslim, “Hayd” 3, (14).

²⁹¹ Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, VI, 430.

²⁹² İbn Kesîr, *Tefsîrul’-Kur’ânî’l-Azîm*, III, 372.

²⁹³ Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, VI, 457.

²⁹⁴ İbnu’l-Arabî, *Ahkâmu’l-Kur’ân*, I, 426.

²⁹⁵ Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, VI, 458.

²⁹⁶ Râzî, *Tefsîr-i Kebir*, IX, 201

²⁹⁷ Cessâs, *Ahkâmu’l-Kur’ân*, II, 75, 76.

²⁹⁸ Ebu’l-Huseyn Ali B. Ahmed Vahîdî, *Esbâbu’n-Nüzûl*, Thk. Kemâl Bezyûnî Zeğlûl (Beyrut: Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, 1991), III/ 276.

Bir başka rivayette ölen adamın malından karısına ve kızlarına hiçbir pay bırakılmayınca kadın malı olmayanın çekeceği zorluklardan bahsedip durumu Allah resulüne (sav) arz etmiş, bunun üzerine de taksimatın açıklandığı ayetler inmiştir.²⁹⁹

İndirilen ayetlerde ölen adamın karısıyla beraber annesine, kızına ve küçük erkek çocuğuna³⁰⁰ da miras kaldığı belirtilmiştir. Oysa bunlar ne mızrak atabilirdi,³⁰¹ ne de ekonomik bir fayda sağlayabilirdi.³⁰² Evvelinde değil kendilerine pay bırakmak ellerindeki mala göz dikilip mağdur edilen bu kesime Allah (cc) yetimleri de ekleyerek sömürölmelerini önlemiştir. Buna göre kadının hakkı yetimin hakkı gibi gözetilmelidir.³⁰³

Ayet-i kerimede nazar-ı dikkatleri celp eden bir başka husus kadının payına nispetle erkeğin payının belirlenmesidir.³⁰⁴ Üstelik kadının erkek gibi malın bir kısmından hissedar olması hükmü gayet kat'idir.³⁰⁵ Buradan kadının az değil, erkeğin fazladan pay aldığı sonucuna varmak mümkündür.

Ayet-i kerimede “kadın” lafzının iyice vurgulanması, hükmün dünyalık bakımdan onların aleyhine tevil edilmesini önlemek içindir.³⁰⁶ Üstelik Nisa Suresi 11. ayet-i kerimede bu hisseleri Allah'ın (cc) belirlediğinin söylenmesi³⁰⁷ ve mutlak itaat istemesi³⁰⁸ toplumun bu konuyu suiistimal etmesinin yolunu kapatmıştır.³⁰⁹

Miras taksimatının nasıl yapılacağı gene ayetlerle açıklanmıştır. Buna göre erkeğe kadının iki misli verilecektir. Eğer merhumun geride ikiden daha fazla kızı varsa terekenin üçte ikisi kızlara pay edilecektir. Bir tek kızı varsa mirasın yarısı kızadır. Şayet ölen adamın geride hem çocukları hem de anne babası varsa merhumun ebeveynine altıda bir mirastan pay düşer. Merhumun tek varisi anne babaysa annesine terekenin üçte biri düşer. Ancak merhumun kardeşleri de varsa bu kez anneye altıda bir pay verilir.³¹⁰

²⁹⁹ Kurtubî, *El-Câmi' Li Ahkâmi'l-Kur'an*, V1, 79, 80.

³⁰⁰ Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, II, 208.

³⁰¹ Vahidi, *Esbâbu'n-Nüzûl*, III, 279.

³⁰² Kutub, *Fî Zilâli'l-Kur'an*, I, 590.

³⁰³ Reşid Rızâ, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Hakîm*, IV, 395, 396.

³⁰⁴ Reşid Rızâ, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Hakîm*, IV, 405, 406.

³⁰⁵ Reşid Rızâ, *A.g.e.*, IV, 395.

³⁰⁶ İbn Kesîr, *Tefsîrul'- Kur'âni'l-Azîm*, III, 371.

³⁰⁷ Râzî, *Tefsîr-i Kebir*, IX, 214, 215.

³⁰⁸ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, S. 226.

³⁰⁹ İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-Tenvîr*, IV, 257.

³¹⁰ en-Nisa 4/11.

Eğer ölen kadınsa ve geride çocukları yoksa terekenin yarısı kocanıdır. Çocukları varsa bu kez terekenin dörtte biri kocaya düşer. Ölen erkeğin geride çocukları yoksa terekenin dörtte biri karınıdır. Ama çocuk varsa terekenin sekizde biri karıya düşer.

Terekesi olan kadın ya da erkeğin tek varisi bir kız veya erkek kardeşse onlara altıda bir pay düşer. Ama daha fazla kardeş varsa üçte biri onlara düşer.³¹¹ Ayrıca ölen kadın bu durumdaysa bütün terekesi erkek kardeşe kalır. Eğer merhum erkeğin geride iki kız kardeşi kalırsa terekenin üçte ikisi onlara düşer. Bu erkeğin geride bir kız ve bir erkek kardeşi kalmışsa erkeğe kızın iki katı miras verilir.³¹²

Ayet-i kerimede belirtilen taksimat biçimleri merhumun çok yakını olmasa bile kadına bir şekilde pay ayırmaktadır. Her bir ayrıntının üzerinde açıkça durulması ile bu konuda yaşanması muhtemel tüm haksızlıkların önü kapatılmıştır.³¹³ Mezkûr ayetlerde kadına mülkiyet hakkı tanınmakta; kadının varsa borcu ödenmekte, vasiyetnamesine uyulup ve ona terekeden pay bırakılmaktadır. Derin bir nazarla bakıldığında kadın konusunda ne büyük bir inkılap olduğu görülecektir. Müslüman kadına bütün milletlerden önce mülkünde dilediği tasarrufu yapma hakkı verilmiştir.³¹⁴

Genelde ayet-i kerimeyi okuyanlar erkeğe kadının iki misli verilmesine takılıp ortada bir adaletsizlik olduğunu iddia ederler. Ancak bu doğru değildir. Nitekim kadın ve erkek hukukunu bütünlük içerisinde ele alanlar görecektir ki haklar sorumluluklara göre pay edilmiştir. İslam'da ailenin geçimini erkek sağlar. Bu sebeple erkeğe miras kaldığında sadece kendisinin değil ailesinin de hissesi içinde olur.³¹⁵

Esasında kadının aile geçiminde herhangi bir sorumluluğu olmamasına rağmen gene de mirastan pay alması onun pozitif manada ayrıldığı anlamına gelir.³¹⁶ Çünkü erkek ailenin geçimini sağlamakla beraber evlenirken mehir, boşanırken de nafaka verir.³¹⁷ Erkeğin bu yükümlülüklerini görmezden gelmek adalet ilkesiyle bağdaşmaz.³¹⁸

³¹¹ en-Nisa 4/12.

³¹² en-Nisa 4/176.

³¹³ Oruç, “*Tefsir Kaynaklarında Kadın Algısı*”, 196.

³¹⁴ Mevdûdî, *Tefhimu'l-Kur'ân*, I, 328, 329; Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, II, 199, 200.

³¹⁵ Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, II, 235.

³¹⁶ Muhammed Esed, *Kur'an Mesajı Meal-Tefsir* çev. Cahit Koytak, Ahmet Ertürk (İstanbul: İşaret Yayınları, 2004), 133.

³¹⁷ Reşid Rızâ, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Hakîm*, IV, 349, 350.

³¹⁸ Reşid Rızâ, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Hakîm*, V, 448, 449.

Üstünde durulması gereken önemli bir husus miras bölüşümünün vasiyetlerden sonra gerçekleştirilmesidir. Bu durumda erkekler isterlerse mallarının çoğunun kadına verilmesini vasiyet edebilirler.³¹⁹

Denilebilir ki miras taksimatı iman-ahlak-hukuk ilkelerine göre yapılmaktadır. Kadının, ekonomik alandaki rolüne nispetle daha az miras alması onun değersiz olduğu anlamına gelmez.³²⁰ Çünkü daha çok emek verenin daha çok hisseye sahip olabilmesi adaletin gereğidir.³²¹ Şayet kadınlar daha çok emek verecek olsa onların daha çok pay alması savunulacaktı. Kısaca ekonomik ve sosyal rollerin birbirinden ayrılması³²² hisseler arasında farklılık meydana gelmesine sebep olmaktadır.³²³

2.3.2. Kadının Şahitliği

Bakara suresi 282. ayette

“Ey iman edenler, belirli bir vakit için borçlandığınız vakit onu yazın. Bunu adil bir kâtip yapsın. Bir de yanınızda erkeklerden iki şahit bulunsun. Şayet iki erkek bulunmazsa dilediğiniz kimselerden bir erkek bir de unutursa ötekisi hatırlatsın diye iki kadın şahitlik yapsın.”

buyrularak kadının sosyal yaşama katılımı teşvik edilmiştir.³²⁴ Ancak ayet-i kerimeyi okuyanlar İslam’da iki kadının bir erkeğe denk olduğu tartışmasını gündeme getirmektedirler.

Ayet-i kerimede Allah (cc), eğer ticaretle ilgili bir borçlanma söz konusu olacaksa onun yazılmasını ve bu yazma işlemine ya iki erkeğin ya da bir erkek ve iki kadının şahit tutulmasını istemiştir. Bu şahitlerin imanlı,³²⁵ özgür³²⁶ ve aklen olgunlaşmış³²⁷ olmasının yanı sıra adil³²⁸ olmaları da gerekmektedir.

³¹⁹ İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve 't-Tenvîr*, IV, 226.

³²⁰ Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, II, 201.

³²¹ İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve 't-Tenvîr*, IV, 227.

³²² Reşid Rızâ, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Hakîm*, V, 450.

³²³ Şimşek, *Hayat Kaynağı Kur'an Tefsiri*, I, 576.

³²⁴ Muhammed et-Tâhir İbn Âşûr, *et-Tahrîru ve 't-Tenvîr* (Tunus: Dâr-u Sahnûn, 1997), III, 109.

³²⁵ Râzî, *Tefsîr-i Kebir*, VII, 122; Suyûtî, *ed-Durru'l-Mensûr*, III, 395.

³²⁶ Râzî, *Tefsîr-i Kebir*, VII, 122.

³²⁷ Ebû İshâk Ahmed b. Muhammed b. İbrahim Sa'lebî, *el-Keşfu ve'l-Beyân fî Tefsîri'l-Kur'ân -Tefsîru's-Sa'lebî*, thk. Seyyid Kesrevî Hasen (Beyrut: Dârul-Kütübî'l-İlmiyye, 2004), I, 475.

³²⁸ Râzî, *Tefsîr-i Kebir*, VII, 122.

Ayetin hitabı kadınların şahitliği mevzusunu gündeme getirmekle beraber bu şahitliğin hangi alanları kapsadığı sorusunu da ortaya çıkarmaktadır.³²⁹ İlk etapta kadının iktisadi alanda erkeklerle beraber şahitlik yapabileceği göze çarpmaktadır.³³⁰ Hz. Ömer'in (r.anh) evlilik ve boşanmalarda iki kadın ve bir erkeğin şahitliğini kabul ettiği rivayet edilmektedir.³³¹

Bazı fakihler had ve kısas haricindeki tüm konularda kadının şahitlik yapabileceğini belirtmişler.³³² Had ve kısasta kadının unutmama, yanlışlama, dalgınlık gibi durumları söz konusu olabileceği için şahitlik yapması uygun görülmemiştir.³³³ Tabi kadının aklen ve dinen eksik olduğunu belirtenler de var. Akli ve dini eksiklik bir kenara bırakılacak olursa diğer mazeretlerin sadece kadınlara değil tüm insanlara has olduğu görülecektir. Zaten bu sebepten olsa gerek Allah (cc) iki erkeğin şahitliğini istemektedir.³³⁴

Ayet-i kerimeye göre iki durumda da erkeğin şahitliğinin istenmesinden yola çıkılıp, kadının tek başına şahitlik yapamayacağını savunan bir görüş vardır.³³⁵ Ama erkekler yoksa mecburen kadınlar tek başlarına şahitlik yapacaktır. Şu da var ki kadın istemezse şahitlik yapmaya zorlanamaz.³³⁶

Ayet-i kerimede “*Dilediğiniz kişiler şahitlik yapsın.*” önerisi akıllara şahitlik konusunda cinsiyetten ziyade kişisel özelliklerin ön planda olduğunu getirmektedir. Bu sebeple şahitlik yapacak olan kimsenin imanlı, özgür, ergin, adaletli, sözüne sadık, vakar, edepli, kuvvetli hafızaya sahip, insanların güvendiği biri olması lazım.³³⁷

Ayet-i kerimede iki kadın vurgusunda dikkat çeken bir ayrıntı var ki o da ikinci kadının birincisinin unutmaması halinde ona hatırlatması için bulunması gerekliliğidir.³³⁸ Bu durumda ikinci kadın ya birinciye şahitliği hatırlatmak ya da ilk kadının hata yapmasını

³²⁹ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 156.

³³⁰ Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, II, 729.

³³¹ Cessâs, *Ahkâmu'l-Kur'an*, I, 501.

³³² Kurtubî, *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'an*, IV, 447.

³³³ Beğavî, *Tefsîru'l-Beğavî*, I, 350.

³³⁴ Mâturîdî, *Te'vilâtü Ehli's-Sünne*, II, 282, 283.

³³⁵ İmâduddîn b. Muhammed b. et-Taberî İlkiya el-Herrâsî, *Ahkâmu'l-Kur'an* (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1983), I, 251.

³³⁶ Mâturîdî, *Te'vilâtü Ehli's-Sünne*, II, 283.

³³⁷ Kurtubî, *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'an*, XXI, 41, 42.

³³⁸ Reşid Rızâ, *Tefsîru'l-Kur'ani'l-Hakîm*, III, 123.

önlemek için hazır bulunmaktadır. Bu arada unutma ya da hata yapma sadece kadının özelliği değildir. Taberî'ye göre erkekler de unutup hata yapabilirler.³³⁹

Müfessirlere göre Müslüman kadının güvenilirliği tartışmaya açılmamıştır.³⁴⁰ Kadın da erkek de güvenilir ve dürüştür. Burada üstünde durulan mesele iktisattır. Özellikle de kadın o dönemde konu ile ilgili tam bilgi sahibi değildir.³⁴¹ Ancak beş duyu organıyla müşahade edilen konularda iki kadının şahitliği istenmemiştir. Söz gelimi kadın hilali gördüğünü söylerse başka bir şahit aranmaz,³⁴² sözüne itimat edilir.

Şayet iki kadın şartı, onların eksikliğinden kaynaklanıyor olsaydı, borçlanmaya iki erkek şahit istenmesi de erkeklerin eksik olduğu anlamına gelecekti.³⁴³ Ne var ki hiç böyle bir iddiada bulunulmamıştır. Bu sebeple iki kadın istenmesinin onların dış hayattaki tecrübelerinin az olmasından kaynaklandığını belirtmek daha yerinde olacaktır.³⁴⁴ Nitekim kadınların iş hayatına atılması yakın çağda gerçekleşmiş bir durumdur. O günlerde kadından ekonomik bir meseleden dolayı şahitlik yapmasının istenmesi, onun vakıf olmadığı bir hususta görüş belirtmesini istemek olacaktı. Oysaki bu hususta iki kadın şartının aranması, söz konusu kadından ağır sorumluluğu kaldırmaktadır.³⁴⁵

Kur'an'ı Kerim'de şahitlik hususunda Bakara suresinin 222. ayetinden başka ayetler de bulunmaktadır. Kendisine zina isnadında bulunulan³⁴⁶ ve fuhuş yaptığı iddia edilen³⁴⁷ kadın için dört, vasiyet için iki,³⁴⁸ boşanma³⁴⁹ için de şahit istenmekte ve bu şahitlerin cinsiyeti hakkında bir ayırım yapılmamaktadır. Bir de mulaane ayetine göre karı ve koca eşit sayıda aynı şekilde yeminleşmektedir.³⁵⁰ Bu gibi ayrıntılar kadın ve erkeğin özellikle değersel açıdan birbirinden farklı tutulmadığını göstermektedir. İfadelerin müzekker kalıpta gelmesi erkekleri ayırmak için değildir. Nitekim Kur'an'ı Kerim'in dili erildir.³⁵¹

³³⁹ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, V, 91, 93.

³⁴⁰ Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, II, 982.

³⁴¹ Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, I, 491.

³⁴² İbn Kayyım, *Bedâiu't-Tefsir*, I, 214.

³⁴³ Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, II, 982.

³⁴⁴ Süleyman Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, I, 491.

³⁴⁵ Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, I, 491.

³⁴⁶ en-Nur 24/2.

³⁴⁷ en-Nisa 4/15.

³⁴⁸ el-Maide 5/106.

³⁴⁹ et-Talak 65/2.

³⁵⁰ en-Nur 24/8.

³⁵¹ Derveze, *et-Tefsîru'l-Hadîs*, VI, 516.

Şahitlikle ilgili diyeceğimiz son söz şudur ki; bu durum kadının toplumsal durumunda iyileştirme meydana getirmiştir. Kadının şahit olarak mahkemeye çağırılması verilen önemli bir sorumluluk ve haktır. Daha önemlisi kadının sosyal yönünü güçlendirmiştir.³⁵²

2.4. Aile İçinde Kadın

Aile, birbiriyle akrabalık ilişkisiyle bağlanan kişilerin bir araya gelerek oluşturduğu topluluktur. İslam dini aile kurumuna büyük önem vermiştir. Çeşitli ayetler ve Allah Resul'ünün hadislerinde aile kurmak teşvik edilmiş, bu kurumun korunması tavsiye edilmiş, Müslümanların kendi aralarında bulunan bekarları evlendirmeleri emredilmiştir.³⁵³ Çünkü bireyler aile içinde huzur bulurlar. Neslin devamı da aile içinde sağlanır.³⁵⁴

Aileyi meydana getiren taraflardan biri de kadındır. Allah Resulü (sav) bir kadının malı, soyu, güzelliği ya da takvası için nikâh edilebileceğini söyleyip takvanın diğer özelliklere tercih edilmesini tavsiye etmiştir.³⁵⁵ İslam dininde kadına, aile içinde birtakım sorumluluklar yüklenirken aynı zamanda bir o kadar da haklar tanınmıştır. Evliliğe henüz ilk adımlar atılırken, evlilik sürdürülürken, ebeveyn olurken hatta boşanma sürecinde ve sonrasında da kadın hep önemli bir yerde olmuştur.

2.4.1. Evlilik

Kuran'ı Kerim evlilik akdini nikâh kelimesi ile karşılar. “Sizden bekar olanları, köle ve cariyelerinizden salih olanları evlendirin.”³⁵⁶ ayet-i kerimesindeki evlilik, nikah fiiliyle dile getirilmiştir.

Evliliği ifade etmek üzere nikah fiili türevleriyle beraber 23 yerde geçmiştir.³⁵⁷ İnsanlar için kendi türlerinden eşler var edilmesi Allah'ın (cc) kudretinin delillerinden

³⁵² İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-Tenvîr*, III, 109.

³⁵³ Abdurrahman Kasapoğlu, “Kur'an ve Sünnete Göre Toplumun Evli Olmayanları Evlendirme Sorumluluğu: Evlilikte Sosyal Motivasyon”, *İ.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi* 4/2 (Güz 2013), 42.

³⁵⁴ Mehmet Akif Aydın, “Aile”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (erişim 20 Nisan 2022).

³⁵⁵ Buhari, Nikah, 15.

³⁵⁶ en-Nûr 24/32.

³⁵⁷ Muhammed Fuat Abdülbaki, *el-Mu'cemu'l Müfehres Li Elfazi'l kur'ani'l Kerim*, çev. Şaban Kurt (İstanbul: Çağrı Yayınları, 2009), 117.

sayılmış,³⁵⁸ eşlerin birbirleri için libas olduğu belirtilmiş,³⁵⁹ evlilik teşvik edilmiş,³⁶⁰ neslin bozulmasına sebep olacak gayri meşru birliktelikler yasaklanmış,³⁶¹ müşriklerle evlenmek engellenmiş,³⁶² evlenme imkanını bulamayanların iffetlerini korumaları emredilmiştir.³⁶³

Kur'an-ı Kerim nikah akdiyle oluşan kadın ile erkek arasındaki duygusal bağa dikkat çekerek evliliği, “rahmet”, “meveddet” gibi derinliği yüksek kelimelerle birlikte zikretmiştir.³⁶⁴ Ayrıca onu “sağlam bağ, kuvvetli teminat” olarak da nitelendirmiştir.³⁶⁵ Kuran'ı Kerim'de mevzuyla ilgili bu kadar çok hükmün bulunması dinin evliliğe verdiği önemi göstermektedir.³⁶⁶

İslam'da evlilik çok önemli bir mevzu olduğundan müminlere eş seçiminde dua etmeleri önerilmiştir. “*O müminler “Rabbimiz, bize göz aydınlığı olacak eşler ve zürriyetler bağışla. Bizleri de müttakilere öncüler yap.” derler.*”³⁶⁷ Ayet-i kerimede göz aydınlığı olarak meal edilen “*qurretü'l-‘ayn*” ifadesinin serin gözyaşı olarak tefsir edildiği yerde sevinç gözyaşları manasında anlaşılabileceği ifade edilmiştir.³⁶⁸ Acı ve hüznlerin gitmesi manasında gözlerin uyuması olarak da tefsir edilmiştir.³⁶⁹ Bu terkinin Rabbin rızasına ulaşmak, istenilen şeyde kalbin mutmain olması manaları da vardır.³⁷⁰

Ailenin en önemli işlevi neslin devamıdır. Bu neslin fitrî yöneline uygun olarak imanlı olması çok önemlidir. Nitekim Allah resulü (sav) “*Ben öteki dünyada ümmetimin çokluğuyla övüneceğim.*” diye buyurmuştur.³⁷¹ Madem öyle kişinin Allah (cc) yolunda gidecek zürriyeti dilemesi iman göstergelerindendir. Bu nesil mümin ebeveyn tarafından

³⁵⁸ er-Rûm 30/21.

³⁵⁹ el-Bakara 2/187.

³⁶⁰ en-Nûr 24/32.

³⁶¹ el-İsrâ 17/32.

³⁶² el-Bakara 2/221.

³⁶³ en-Nûr 24/33.

³⁶⁴ er-Rum 30/21.

³⁶⁵ en-Nisa 4/21.

³⁶⁶ Atar, Fahreddin, *Fıkıh Usulü*, (İstanbul: Marmara İlahiyat Vakfı Yayınları, 1992) 112.

³⁶⁷ el-Furkân 25/74.

³⁶⁸ Ebu Muhammed Hüseyin b. Mesud el-Beğavî, *Tefsîru'l-Beğavî - Meâlimu't-Tenzîl*, thk. Muhammed Abdullah en-Nemr, Osman Cum'a Damîriyye, Süleyman Müslim el-Harş, I-VIII (Riyad: Dâru't-Tayyibe, 1409h), 2/189.

³⁶⁹ Râzî, *Tefsîr-i Kebir*, XXIV, 115.

³⁷⁰ Oruç, “*Tefsir Kaynaklarında Kadın Algısı*”, 84.

³⁷¹ İbn Mâce, “*Nikâh*”, 1.

yetiştirilebilir.³⁷² Ayrıca bir kimsenin göz aydınlığı olacak bir eşe sahip olması büyük bir saadet vesilesidir. Allah (cc) korkusu olan her akıllı kimse böyle bir aile diler.³⁷³

2.4.2. Mihir

Kur'an'ı Kerim'in kadının mülkiyet sahibi olmasını desteklediğini gösteren en önemli işaretlerden birisi evlenirken kadına verilmesi emredilen mihirdir.³⁷⁴ Bu emir kocaya verilmiştir.³⁷⁵ Bir de “*Kadınlara mihirlerini hoşlukla verin. Şayet size bir kısmını vermek isterlerse işte onu rahatlıkla yiyin.*” lafzının zahirine bakılarak bu emrin kızın mihrinin tamamına göz diken velilere yönelik olduğu da söylenmiştir.³⁷⁶ Bu mehir Allah'ın (cc) kadınlara vermiş olduğu bir lütuf olduğu için bunun hoşlukla verilmesi özellikle vurgulanmıştır.³⁷⁷ Ayet-i kerimenin hitabından bu emrin yerine getirilmesinin ibadet olduğu anlaşılmaktadır.³⁷⁸ Buradan bir de bu mihrin tasarruf hakkının sadece kadına ait olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır.³⁷⁹

Verilecek mihrin belirli olması gerekir. Belirlenen mihrin miktarı muğlak olmamalıdır.³⁸⁰ Şayet kadın mihrin bir kısmını bağışlarsa, bu bağışladığı kişiye helal olur. Ancak kadın mihrini geri isterse vermek gerekmektedir. Çünkü kadının mihrini geri istemesi hoşnutluğunun olmadığını gösterir.³⁸¹

Kadınlara verilecek mihrin miktarıyla ilgili bir sınırlandırma yapılmamıştır. Ayet-i Kerime'de “*Şayet kadınları boşayacaksanız, onlara çok fazla mehir vermiş olsanız bile ondan herhangi bir kısmını bile istemeyin.*”³⁸² buyrulması kadına verilecek mihrin miktarı hakkında fikir vermektedir. Hz. Ömer (r.anh) bir hutbesinde erkeklerin evlenmelerinin güçleşmesinden dolayı kadınlara mehir taleplerini azaltmalarını söylemiştir. Cemaatten bir kadın da yukarıda zikredilen ayeti hatırlatıp itiraz etmiştir.³⁸³

³⁷² Seyyid Kutub, *Fi Zılal'il-Kur'an*, Trc. Komisyon, (İstanbul: Hikmet Yayınları, 1986), XI, 491.

³⁷³ Ömer Nasuhi Bilmen, *Kuran-ı Kerimin Türkçe Meali Âlisi ve Tefsiri* (İstanbul: Bilmen Yayınevi, 1966), V, 17.

³⁷⁴ Mevdûdî, *Tefhîmu'l-Kur'ân*, I, 329.

³⁷⁵ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, VI, 381.

³⁷⁶ Beğavî, *Tefsîru'l-Begavî*, II, 162, 163.

³⁷⁷ Neseî, *Tefsîru'n-Neseî*, I, 202.

³⁷⁸ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 218.

³⁷⁹ Ebû Bekir Ahmed b. Âlî er-Râzî Cessas, *Ahkâmu'l-Kur'ân* (Beyrut: Dâru'l-Fikr, 971), II, 57.

³⁸⁰ Kurtubî, *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'ân*, VI, 163.

³⁸¹ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, V, 256, 259, 260; VI, 539.

³⁸² en-Nisa 4/20.

³⁸³ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 228.

Evlenirken erkeğin kadına mihir vermesi hakikatte onun evleneceği kadını sevdiğini gösterir. Bu mihir ile erkek ve kadın arasındaki muhabbet artar.³⁸⁴ Kadına mihir verilmesini emreden ayet bunu kadının hakkını korumak için yapmıştır.³⁸⁵ Nitekim bir boşanma olayında mağdur olacak taraf kadındır. Üstelik mihir veren bir erkek çok geçerli bir sebebi olmazsa boşanmayı göze alamayacaktır.³⁸⁶

2.4.2.1. Erkeklerin “Kavvam” Olması

Yukarıda mealini verdiğimiz Bakara Suresi 228. ayetinin kadına verdiği haklarla beraber ilgi çekici bir başka yönü daha vardır ki o da erkeklerin “*bir derece daha hakkı*” olmasıdır. Bu ifadeyi kanıt olarak gösterip erkeğin kadından daha üstün olduğunu iddia eden bir yaklaşım vardır. Söz gelimi, Zemahşeri’ye göre mezkûr “*bir derece hak*”, erkeğin üstün konumundan kaynaklanmaktadır.³⁸⁷

Kurtubi de bu görüşü benimsemiş, rical (Arapçada erkek)³⁸⁸ kelimesinin tek başına güç anlamına gelmesinin yanı sıra “derece” kelimesinin de bu gücü katladığını ifade etmiştir. Bu derecenin ise erkeğin daha akıllı oluşundan, infaka olan ehliyetinden, lazım geldiği zaman diyet vermesinden, mirastaki payından ve cihat sorumluluğundan geldiğini söylemiştir. Mehir vermesinin de onu üstün kılacağını belirtip erkeğin sanat ve ilim öğrenebilmeye karşı yetkinliğinin onu öne geçirdiğini iddia etmiştir. Erkek o denli üstündür ki Allah resulü (sav) “*Şayet Allah’tan başkasına secde etmek caiz olsaydı kadın kocasına secde etmeliydi.*”³⁸⁹ diye buyurmuştur.^{390 391}

Taberi, kocanın üstün olması dolayısıyla karısının ona itaat etmesinin kadının görevi olduğunu söyler. Aynı zamanda erkekler karılarına emir de verebilirler.³⁹² Aynı sebepten dolayı boşama hakkı kocadadır. Erkek, ikinci ve üçüncü evliliği yapabilir. Ganimetten fazla pay alabilir.³⁹³ Erkeğin sakalının çıkması bile onun

³⁸⁴ Şimşek, *Hayat Kaynağı Kur’ân Tefsiri*, I, 474.

³⁸⁵ Ateş, *Yüce Kur’an’ın Çağdaş Tefsiri*, II, 202.

³⁸⁶ Ateş, *Yüce Kur’an’ın Çağdaş Tefsiri*, II, 204.

³⁸⁷ Zemahşeri, *el-Keşşaf*, 1. 366.

³⁸⁸ “Ercelür-recüleyn” iki erkekten daha güçlü olan anlamına gelmektedir. Bkz: Kurtubi, *el-Cami*, 4029.

³⁸⁹ Tirmizî, “*Radâ*”, 10.

³⁹⁰ Bu rivayet Buhari ve Müslim tarafından nakledilmemiştir. Hadis alimi İmam ez-Zehebî bunun münker hadis olduğunu belirtip kesinlikle sahih olmadığını söylemiştir. Rivayetin metin açısından da birçok problemi bulunmaktadır. Bkz. Ateş, *Hadis Temelli Kalıp Yargılarda Kadın*, 306.

³⁹¹ İmam Kurtubi, *el-Camiu li-Ahkam*, 3/288-289.

³⁹² Taberi, *Camiul Beyan I*, 228.

³⁹³ Öztürk, *Cahiliyeden İslamiyet’e Kadın*, 160.

üstünlüğündendir.³⁹⁴

Fahreddin er-Razi'ye göre erkeğin üstünlüğü tartışmaya kapalı bir şekilde açıktır. O, Kurtubi'nin saydığı özelliklere ek olarak erkeğin hâkim olabilme ve şahit olma ayrıcalıklarını da sayar. Bu ayrıcalıklara kadının sahip olmayışı onu adeta erkeğin elinde esir haline getirir. Bu sebeple Allah resulü (sav) “*Kadınlar aciz oldukları için onlara iyi muamelede bulunun.*”³⁹⁵ demiştir. Bir başka rivayete göre de “*Yetim ve kadın konusunda Allah'tan (cc) çekinin, çünkü onlar zayıf ve acizdirler.*”³⁹⁶ buyurmuştur.³⁹⁷

Erkeklerin neden kadınlardan üstün olduğu üzerinde düşünen müfessirler konuyu şöyle özetlemişlerdir:

- 1)Erkekler fizik yönünden daha güçlü ve daha sağlamdır.
- 2)Olaylar karşısında erkekler daha itidal sahibi ve metanetlidirler.
- 3)Bir konu hakkında erkekler daha derin tefekkür edip daha ileri görüşlü davranırlar.
- 4)Erkekler kadınlardan daha sabırlıdırlar.
- 5)Çoğunlukları yönetebilme özelliğine sahiptirler.
- 6)Ailenin geçimini sağladıkları için aile reisidirler.^{398 399}

Esasında İbn Abbas “derece” ifadesinden erkeğin kadına olan vazifelerini yerine getirmesini anlamaktadır. Bu ifade ona göre kadınla iyi geçinmesi için erkeğe bir öneridir. Bu sebeple erkek kadın üzerindeki haklarından ödün bile verebilir. Müfessirlerin neredeyse tamamının “derece”den erkeğin üstünlüğünü anlaması gerçekten hayret vericidir.⁴⁰⁰ Oysaki Taberi de Abdullah b. Abbas'ın görüşünü tasdik edip erkeğin kadın konusunda müsamahakâr olması gerektiğini belirtmektedir. Çünkü erkeklerin kadından üstün olması ayet-i kerimede haber gibi görünse de aslında öyle davranmaları için emirdir.⁴⁰¹

Rivayete göre Ümmü Seleme annemiz Allah resulüne (sav) gelip erkeklerin cihat yapmasına karşılık onların evde oturmasından, mirasta ise erkeklerin yarısı pay

³⁹⁴ Kurtubî, *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'an*, VI, 163.

³⁹⁵ Tuksal, *Kadın Karşıtı Söylem*, 100.

³⁹⁶ Tuksal, *Kadın Karşıtı Söylem*, 101.

³⁹⁷ Razi, *Tefsiru'l-Kebir*, VI, 82.

³⁹⁸ Bu maddelerin hiçbirinin bilimsel dayanağı yoktur.

³⁹⁹ Yıldırım, *Asrın Kur'an Tefsiri*, II, 30.

⁴⁰⁰ Öztürk, *Cahiliyeden İslamiyet'e Kadın*, 161.

⁴⁰¹ Taberi, *Camiul Beyan*, II/ 468.

aldıklarından yakınıp erkek olmayı dilemiştir. Bir başka rivayette de kadınlar Allah resulüne (sav) “Madem Allah (cc) hepimizin Rabbi, sen de hem kadınlara hem de erkeklere gönderilmiş peygambersin, üstelik kadın ve erkek hepimizin babası Hz. Âdem’dir. Neden Allah erkeklerden bahsedip bizden bahsetmiyor?” diye sormuş bunun üzerine Nisa Suresi 32. ayet inip “Allah’ın (cc) bazınızı bazınızdan daha faziletli kıldığı şeyi istemeyin.” buyrulmuştur.

Bazı rivayetlerde erkelerin mirasta kadından üstün tutuldukları gibi ahirette de ayrıcalık istemesi ve kadınların da mirasının yarı hesaplanması üzerine günahlarının da yarısının hesaplanması üzerine indirilmiştir bu ayet. Ama önemli olan Allah resulü (sav) döneminde kadınların sorgulayıcı olacak özgüveni kendilerinde bulması ve Allah’ın (cc) onların sorularına cevap vermesidir.⁴⁰²

Bu üstünlük meselesini Nisa Suresi’nde ifade edilen “النِّسَاءُ عَلَى قَوَامُونَ الرِّجَالِ” ayet-i kerimesinde ele almak konuyu daha açık izah etmemize yardımcı olacaktır. Hasan-ı Basri bu ayet-i kerimenin karısını döven bir adam hakkında indiğini söylemiştir. Resulullah (sav) dayak yiyen kadına, kocasına misillemede bulunmasını söyleyince erkeğin kadın üzerinde kavvam olduğunu belirten ayet-i kerime inmiştir. Zühri de buna dayanarak karısını öldürme riski olmadığı sürece erkeğe karışamayacağını belirtmiştir.⁴⁰³

Bir kimse “kavvam” olunca zulüm edip despotluk yapmaz. Horlamaz, ezmez.⁴⁰⁴ Bu kelime kayyum ile aynı kökten gelmektedir. Bir kişinin ya da kurumun bekçisi, idarecisi, yöneticisi anlamına gelmektedir. Bu durumda erkek kadını korur, işlerini yürütür.⁴⁰⁵ Daha doğrusu İslam toplumunun en küçük ve en önemli yapı kurumu olan aile erkeğe bir sorumluluk yükler. Çünkü her kurum gibi aile kurumunun da bir reise ihtiyacı vardır. Bu da otoriter duruşu sebebiyle erkeğe düşmüştür.⁴⁰⁶ Erkeğe bu vazife dolayısıyla kadının hayatını kolaylaştırmak düşer.⁴⁰⁷

⁴⁰² Yıldırım, *Asrın Kur’an Tefsiri*, III, 300.

⁴⁰³ Taberi, *Camii’l- Beyan*, V/ 68.

⁴⁰⁴ Ali Küçük, *Besairu’l-Kur’an Tefsiri* (İstanbul: Sofra Yayınları, 2011), XIV/ 54.

⁴⁰⁵ Mevdûdî, *Tefhîmu’l-Kur’ân*, II, 67.

⁴⁰⁶ Mustafa Çağrı, İbrahim Kâfi Dönmez, Sadrettin Gümüş, *Kur’an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2006), IV, 165.

⁴⁰⁷ Küçük, *Besairu’l- Kur’an*, XIV, 54.

Ayet-i kerime neden erkeklerin kavvam seçildiğini iki sebebe dayandırmıştır: birincisi bu yeteneği Allah (cc) kadınlara değil de erkeklere vermiştir. İkincisi erkekler aileyi yönetme ve koruma özelliklerine sahiptirler. Bunlardan ilki fitridir, değişmez. Ama ikincisi kültürel, toplumdan topluma ya da zamandan zamana değişiklik gösterebilir. Ama mevcut durumda bu kavvamlıktan aile reisliği anlaşılmaktadır.⁴⁰⁸

Nisa suresi 135. ayette iman edenlere adaleti ayakta tutan kavvamlar olmaları emrediliyor. Biz buradan aslında kavvam olmanın sadece erkeğe değil yeri geldiğinde tüm insanlara verilmiş bir vazife olduğu sonucuna varabiliriz. Hem de sadece insanlara karşı değil Allah'ın (cc) yarattığı her şey ve herkese karşı bir vazifedir.⁴⁰⁹

İsterse fitrattan gelen özellikler olsun, isterse ailevi ya da sosyal yaşamda olsun erkeğe yüklenen misyon ve verilen sorumluluklar onu “kavvam” yapmıştır. Bu sebeple kadın ne kadar varlıklı olursa olsun evin ve kadının geçimini erkek sağlar. Eğer erkek mihirini verip nafakayı temin ederse kocasına sadık kalır, maruf ölçüde ona itaat eder.⁴¹⁰

2.4.3. Eşlerin Birbirine Karşı Durumu

2.4.3.1. Eşlerin Birbiri İçin Huzur Kaynağı Oluşu

Kur'an'ı Kerim, insanlara huzur bulmaları için kendi cinsinden eşler yaratılmasını Allah'ın (cc) varlığına delil olarak göstermiştir.⁴¹¹ Şayet eşler aynı cinsten yaratılmamış olsaydı ya da Allah (cc) eşlerin arasında huzur var etmemiş olsaydı eşler birbirleriyle kaynaşamazdı.⁴¹² Aralarında muhabbet olmadığından dolayı aile kurulamaz, neslin devamı söz konusu olmazdı.⁴¹³ Nitekim farklı cinslerin kalpleri birbirine meyletmeyeceği gibi bir araya gelmeleri durumunda huzur ve sükûnet de bulamayacaklardır.⁴¹⁴

Aynı cinsten olmak psikolojiyi rahatlatır, nefsi durultur. Bu sayede eşler birbirlerini anlar, birbirlerinin ihtiyaçlarını gözetirler. Birbirleri arasındaki bu ahenk

⁴⁰⁸ Çağrı vd., *Kur'an Yolu*, IV, 166.

⁴⁰⁹ Küçük, *Besairu'l-Kur'an*, XIV, 54.

⁴¹⁰ Öztürk, *Cahiliyeden İslamiyet'e Kadın*, 164.

⁴¹¹ er-Rum 30/2.

⁴¹² Abdurrahman Kasapoğlu, “Kur'an'da Eşler Arası İlişki Hakkında Önemli Bir Kavram: ‘Sükûn’”, *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 4/4 (Güz: 2004), 78.

⁴¹³ Bilmen, *Kuran-ı Kerimin Tefsiri*, V, 21.

⁴¹⁴ Râzî, *Tefsîr-i Kebir*, XX, 57.

dünyaya yeni bir bebeğin gelmesi ile sonuçlanır.⁴¹⁵ Bu durumu ayetin devamı gözler önüne sermektedir: “*O ki (cc) aranızda sevgi ve şefkat var etti. Hiç şüphesiz ki bunda düşünen kavimler için ayetler vardır.*” Sevgi, eşlerin birbirlerine yaklaşımlarından doğar. Şefkat ise bu sevgi dolayısıyla eşlerin birbirlerine karşı başına bir şey gelir korkusundan oluşur.⁴¹⁶ Bir başka rivayete göre şefkat çocukla beraber gelir.⁴¹⁷

Fahreddin er-Razî sevginin önde geldiğini söyler. Bu sevgi rahmeti, rahmet ise şefkati meydana getirir. Eşler birbiri için huzur kaynağı olmasa ve birbirleriyle sükûn bulmasalar sevgi de şefkat de olmaz⁴¹⁸, dünya yaşanılmaz bir yer olurdu. Dahası eşler arasındaki bu duygular insanları hayvanlardan ayıran önemli bir özelliktir. Nitekim hayvanlar sadece çiftleşmek için bir araya gelirler.⁴¹⁹

Rum suresindeki söyleme benzer bir ifade Tevbe suresi 128. âyet-i kerimede Allah resulü (sav) ve müminler arasındaki ilişkiyi açıklamak için kullanılmıştır. “*Yemin olsun ki size içinizden, kendi nefsinizden öyle aziz bir resul geldi ki zorluk çekmeniz onu çok üzer. O (sav), müminlere karşı merhametli, şefkatlidir.*” Nasıl ki Allah (cc), resulünü (sav) melek ya da benzeri bir türden yaratmaktansa onu insanlara yakın olsun, bağ kursun, o ümmetini anlasın, ümmeti de onu anlasın diye diğerleri gibi insan yarattıysa kadın ve erkeği de aynı sebepten ötürü tek bir cinsten yaratmıştır.

Tefsirler, yukarıda zikrettiğimiz açıklamalarla beraber bir başka noktaya da temas etmişlerdir ki o da tezimizde ele aldığımız ontolojik birlik meselesidir. Buna göre Hz. Havva Hz. Âdem ile aynı cinsten yaratılmıştır. Tüm insanlar Hz. Âdem ve Hz. Havva’dan meydana geldiği için de tüm insanlar esasında tek bir cinstir.⁴²⁰

⁴¹⁵ Kutub, *Fî Zilâli'l-Kur'ân*, V, 360.

⁴¹⁶ Kurtubi, *el-Camî*, 4029.

⁴¹⁷ Râzî, *Tefsîr-i Kebir*, XX, 213.

⁴¹⁸ Râzî, *Tefsîr-i Kebir*, XX, 214.

⁴¹⁹ Kâdî Beydâvî, Abdullah ibn Ömer ibn Muhammed Nâsiruddin el-Beydâvî, *Envaru't- Tenzil ve Esraru't- Te'vil*, (İstanbul: Hakikat Kitabevi, 1995), IV, 489.

⁴²⁰ Ebu'l- Berekât Abdullah b. Ahmed b. Mahmud en- Neseî, *Medârikü't-Tenzîl ve Hakâiki't- Te'vil* thk: Seyyid Zekerîya, (Nazar Mustafa el- Baz Yayınları), 1480.

Her ne kadar özellikle de başta klasik tefsirlerde olmak üzere kadının erkekten, erkeğin kaburgasından yaratıldığına dair açıklamalar bulunsa da⁴²¹ bu ayet-i kerimenin, genel manada kadını değerli bir konumda gördüğüne ittifak edilmiştir.⁴²²

2.4.3.2. Eşlerin Birbiri İçin Libas Oluşu

Kur'an'ı Kerim eşi olmayan bir kitaptır. Bu açıdan Hz. Muhammed'in (sav) en büyük mucizesidir. Onu bu denli mu'ciz kılan yönü fesahat ve belagatidir. Zira onun, dil ve üslup yönünden taklit edilmesi mümkün değildir.⁴²³ Ayet-i kerimelere kulak kesilen her bir birey ifadelerin alelade seçilmiş olmadığını fark eder. Bu ifadeler salim duyularla gözlemlendiğinde kişiyi hayret ve dehşete düşürür.⁴²⁴

Kur'an'ı Kerim eşlerin birbiri için libas olduğunu söyler, ki bu kelime esasında elbise anlamına gelmektedir. Allah (cc) bu kelimeyi setr-i avret için kullanılan malzeme,⁴²⁵ kötülükten koruyan takva giysisi,⁴²⁶ işlenilen günahlar dolayısıyla bürünülen açlık ve korku duyguları,⁴²⁷ gecenin gündüzü kuşatması,⁴²⁸ cennetteki ödül,⁴²⁹ savaşta kullanılan zırh⁴³⁰ ve eşlerin münasebetini nitelendirmek için kullanmıştır.⁴³¹

Kur'an'ı Kerim'de kullanılan "libas" tabiri eşlerin birbirlerine karşı durumlarını belirten çok nazik bir tabirdir.⁴³² Çünkü karı ve koca arasındaki ilişki çok hassas, çok incedir. Bu hassasiyet ve incelik insan ilişkilerini hayvanlara has kabalıktan kurtarır.⁴³³ Nitekim libas ile ten birbirine çok yakındır. Bu sebeple aralarına bir şeyin girmesi söz

⁴²¹ İbni Kayyim el- Cevziyye, *Bedâiu 't-Tefsîr*, Der. Yusuf Ali Büdeyvi ve Eymen Abdu'r- Rezzak es-Sevvâ, çev. Hanifi Akın- Muhittin Korkmaz (İstanbul:Polen Yayınları, 2005), s. 1715., Celaleddin es-Suyûtî, *ed- Dürri'l- Mensûr Fi't- Tefsîr-i Bi'l- Me'sûr*, Thk: Abdullah b. Abdu'l-Muhsin et- Türkî, (Kahire: Hicr Arapça ve İslami Araştırma ve Eğitim Merkezi, 2003), 6970.

⁴²² Araf suresi 179. Ayet-i kerime de aynı cinsten yaratılış ve birbirleriyle huzur buluş mevzusu dile getirilmiştir. Bu söylemin pekiştirilmesi konunun ehemmiyetine dair fikir vermektedir.

⁴²³ Kur'an'ı Kerim bu konuda birden çok ayette meydan okumuştur. Bkz. el-İsra: 17/88, el-Ankebut 29/50-51, Hud 11/13.

⁴²⁴ İsmail Cerrahoğlu, *Tefsîr Usulü*, 188-193.

⁴²⁵ el-A'raf 7/26.

⁴²⁶ el-A'raf 7/26.

⁴²⁷ en-Nahl 16/112.

⁴²⁸ en-Nebe 78/10.

⁴²⁹ Fatır 35/33.

⁴³⁰ el-Enbiyâ 80

⁴³¹ Bayraklı, *Kur'an Tefsiri*, VII, 202.

⁴³² Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, X, 55.

⁴³³ Kutub, *Fî Zilâli'l-Kur'ân*, V, 210.

konusu değildir.⁴³⁴ Dahası libas nasıl ki bireyi kötü hava koşullarından ya da insanların kötü bakışından koruyorsa eşler de birbirlerini öylece korur ve kötülükten muhafaza eder.⁴³⁵ Üstelik bir kimsenin elbisesi kendisine özel olduğu gibi eşler de birbirleri için özel olur.⁴³⁶ Böylece ilişkinin sağlıklı bir şekilde ilerlemesi sağlanır.⁴³⁷

“Onlar sizin için elbisedir. Siz de onlar için elbisesiniz.”⁴³⁸ ayet-i kerimesine göre erkek kadını sarıp sarmalar, ihtiyaçlarını gözetir. Kadın erkeğin mahremine saygı duyar, şahsiyetine sahip çıkar. Bununla beraber karı koca birbirinin sırrını saklar. Bu vesileyle birbirlerinin huzur kaynağı da olurlar.⁴³⁹

Kadın ve erkek aralarındaki muhabbet dolayısıyla birbirlerine yaklaşırlar. Ahfeş, Nisa suresinin 21. ayetindeki kullanımı da göz önünde bulundurarak birinin ötekine libas olmasını birbirine katılıp karışmak şeklinde yorumlar.⁴⁴⁰ Bu yakınlaşma ve birbirine katılıp karışma eşlerin zinaya düşmesine engel olur.

İslam dini insanı olduğu gibi kabul eder, onun fitratını gerçekçi bir şekilde ele alır. Buna göre, iç güdüsel istekleri yok saymaz.⁴⁴¹ Ama bu ihtiyacın meşru zeminde yani evlilikle giderilmesini ister. Evlendiği vakit kadın kocasının, koca da karısının dininin üçte birini korumuş olur, diye rivayet edilmiştir.⁴⁴² Böylece günahlardan sakınılmış olur. Neseî, tefsirinde ayeti bu manada anlamış, kadın ve erkeğin birbirine libas olmasının onları haramlardan sakındırmak manasına geldiğini söylemiştir.⁴⁴³

2.4.3.3. Eşlerin Birbiri Üzerinde Hak Sahibi Oluşu

Kur'an'ı Kerim kadın mevzusunda devrim niteliğinde ifadeler kullanmıştır. Bunlardan biri gerek ilkel toplumlarda gerekse de cahiliye araplarında itilip kakılan, hor görülen,⁴⁴⁴ insan yerine bile konmayan kadın için onun da haklarının olabileceğini

⁴³⁴ Mevdûdî, *Tefhîmu 'l-Kur'ân*, III, 607.

⁴³⁵ Bilmen, *Kur'an'ı Kerim'in Tefsiri*, III, 19.

⁴³⁶ Râzî, *Tefsir-i Kebir*, V/388-389.

⁴³⁷ Kutub, *Fî Zilâli 'l-Kur'ân*, V, 199.

⁴³⁸ el-Bakara 2/187.

⁴³⁹ Taberî, *Câmiu 'l-Beyân*, X, 55.

⁴⁴⁰ Bayraklı, *Kur'an'ın Tefsiri*, I, 187.

⁴⁴¹ Kutub, *Fî Zilâli 'l-Kur'ân*, VI, 99.

⁴⁴² "Dininin yarısını..." (Keşfu'l-hafâ. 11/239); (el-Câmi'u's - Sağır. 11/168).

⁴⁴³ Neseî, *Tefsîru'n-Neseî*, I, 202.

⁴⁴⁴ Bayraklı, *Kur'an'ın Tefsiri*, I, 189.

söylemesidir. Nitekim onlara söz gelimi bir kız çocuğunun doğacağı haberinin verilmesi bile yüzlerinin simsiyah kesilmesine sebep olurdu.⁴⁴⁵ Dahası hiç suçu yokken kız çocuklarını diri diri gömebilecek bir zihniyete sahiptiler.⁴⁴⁶

Kur'an'ı Kerim'den evvel kadınların durumu erkeğin o anki insafına terk edilmişti.⁴⁴⁷ Hz. Ömer (r.anh) kadınlara hakir durumu reva gördüklerini, onları hiç hesaba katmadıklarını belirttikten sonra bu durumun Kur'an'ı Kerim'in kadınlar için de ayet-i kerime indirmesine ve onlara haklar tanınmasına kadar sürdüğünü ifade etmiştir.⁴⁴⁸ Evvelden, yaşamasına bir lütufluşçasına müsaade edilen kadın için Kur'an'ı Kerim "O kadınların o erkekler üzerinde maruf ölçüde hakları vardır. Hakeza erkeklerin de kadınlar üzerinde bir derece hakkı vardır."⁴⁴⁹ buyurmaktadır.

Maruf, zamanın değişmesiyle beraber temiz fitrat ve saf akıl doğrultusunda gelişen değer, kural ve örfür. Şayet bir konuda naslarla hüküm sabit olmamışsa marufa baş vurulabilir. Söz gelimi Allah resulü (sav) Hz. Ali (r.anh) ve Hz. Fatıma (r.anh) arasında iş bölümü yapmış; Hz. Fatıma'ya (r.anh) ev işlerini Hz. Ali'ye (r.anh) ise dış işleri vermiştir. Ancak bu bütün ailelerde öyle olmak zorunda değildir, değişebilir. Ama haramlarda marufa baş vurulmaz. Diyelim ki Batı'da nikahsız birlikte yaşamaya müsaade ediliyor diye Müslüman bir kimse oraya gittiğinde zina yapamaz. Bu fitrata haliyle dine aykırıdır.⁴⁵⁰

Reşid Rıza "maruf" ölçüsünün erkek için mihenk taşı olduğunu belirtir. Değişen zaman ve duruma göre erkek, eşine maruf ölçüsünce muamelede bulunur. Nitekim haklar karşılıklıdır, kadın kocası için fedakarlıkta bulunuyorsa erkek de böyle yapmalıdır. Aynısı olmasa bile aynı sonuca vardır.⁴⁵¹

Eşlerin eylem ve hak bakımından birbirlerinden farkları yoktur. Aynı şekilde eşler his, şahsiyet, şuur ve akıl bakımından da birbirlerine denktirler.⁴⁵² Bunu Allah Ahzab

⁴⁴⁵ el-Nahl 16/58.

⁴⁴⁶ et-Tekvîr 81/8.

⁴⁴⁷ Prof. Dr. Hayrettin Karaman, Prof. Dr. Mustafa Çağrı, Prof. Dr. İbrahim Kafî Dönmez, Prof. Dr. Sabrettin Gümüş, *Kur'an Yolu*: I/247-251.

⁴⁴⁸ Karaman vd., *Kuran Yolu*, I/247-251.

⁴⁴⁹ el-Bakara 2/228.

⁴⁵⁰ Karaman vd., *Kur'an Yolu*: I/247-251.

⁴⁵¹ İbn Kesir, *Hadislerle Kur'an'ı Kerim'in Tefsiri*, çev. Bekir Karlığa ve Bedrettin Çetiner, (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1991), X, 89.

⁴⁵² İbn Kesir, *Hadislerle Tefsir*, X, 90.

suuresinin 35. ayetinde açıkça dile getirmiş, her iki cinse de istikamette oldukları sürece cennet vaat etmiştir. Her ikisi de bir kalbe sahip olduğu için aynı beklentilere sahiptirler. Bunun için kadının erkeğe saygı duyması gerektiği gibi erkeğin de kadına saygı duyması gerekir. Evlilik hayatında mutluluğun daim olması eşlerin birbirlerinin haklarını gözetmesine bağlıdır.⁴⁵³

İslam alimleri kadın haklarını şu şekilde özetlemişlerdir:

- 1) Evlenme hususunda kadına baskı kurulamaz. Bu konuda kadın serbesttir. Ayrıca kadının evlilikte denklik beklentisi maruf karşılanmıştır.
- 2) Nikah kıyılırken kadın istediği zaman boşanma yetkisini almak istediğini söyleyebilir. Buna fıkıhta tahyir ve tefviz denmektedir.
- 3) Özellikle kadınlarla ilgili meselelerle ilgili davalara bakmak için kadın, hâkim olabilir.
- 4) Kadının ilim öğrenme hakkı vardır.
- 5) İmkânı olan kadın kimseden izin almadan hacca gidebilir. İbadetler konusunda kadının kocasının onayına ihtiyacı yoktur.
- 6) Kadın kendi servetini istediği şekilde harcayabilir. Dilediği gibi hayırda bulunabilir.
- 7) Çocuk yetiştirme konusunda eşler eşit derecede sorumludurlar.⁴⁵⁴

Ayet-i Kerime'yi tefsir eden müfessirler kadınların hak olarak kocalarından nafakalarını ve ikametgahlarını isteyebileceklerini belirtmişlerdir.⁴⁵⁵ Bir başka görüşe göre bu hak mihrin tam teminini istemektir.⁴⁵⁶ Kadınlara zarar verilmemesi de onlara verilen haktır.⁴⁵⁷

Dehhak ve İbn Zeyd bu ayet bağlamında kadınların kocalarına tatlı dilli davranmalarının gerektiğini belirtirken Abdullah b. Abbas kadınların temizlenip hoş kokular sürmelerinin ve süslenmelerinin erkeğin hakkı olduğunu ifade etmiştir.⁴⁵⁸ Bununla beraber kocaya çekici görünmek için özellikle ellerin, tırnakların temiz olması,

⁴⁵³ İbn Kesir, *Hadislerle Tefsir*, X, 89.

⁴⁵⁴ Celal Yıldırım, *İlmin Işığında Asrın Kur'an Tefsiri*, (İstanbul: Anadolu Yayınları, 1989), II, 29.

⁴⁵⁵ Bilmen, *Kuran-ı Kerimin Tefsiri*, III, 21.

⁴⁵⁶ Nesefî, *Tefsîru'n-Nesefî*, II, 20.

⁴⁵⁷ Râzi, *Tefsir-i Kebir*, XX, 178.

⁴⁵⁸ Taberî, *Câmi'ul-Beyân*, IV, 225.

dişlerin fırçalanması, bakımlı olunması, çiftlerin birbirini tiksindirecek davranışlardan uzak durması öğütlenmiştir.⁴⁵⁹

Ayette bahsedilen haklar meselesinin üzerinde üsve-i hasene olan Allah Resulü (sav) Veda Hutbesi'nde durmuştur:

*“Unutmayın ki kadınların da sizin üzerinizde hakları vardır ki bunlar onları yedirip, içirip, giydirmeniz ve eksik bırakmamanızdır. Kadınlar da sizden başka erkeklere süslenmesin, yabancılara eve almasın.”*⁴⁶⁰

Bir hadis-i şerifte de *“iman bakımından en üstün olan ahlak bakımından en iyi olandır. En hayırlınız ise kadınlara en iyi davrananızdır.”*⁴⁶¹ diye buyurarak kadınların haklarını koruma altına almıştır.

2.4.3. Boşanma Süreci

Hayatın akışı içerisinde birliktelikler gibi ayrılıklara da rastlamak mümkündür. Bu süreç tarafları, başta psikolojik olmak üzere birçok açıdan olumsuz etkilemektedir. Boşanmadan hem kadın hem de erkek olumsuz etkilenmektedir. Ancak bu süreçten genelde kadının daha çok etkilendiği de ortadadır. Bu sürecin sağlıklı bir şekilde gerçekleşmesi Kur'an'ı Kerim tarafından teminat altına alınmıştır.

2.4.3.1. Talak

Boşanma talak ile başlar. Ayetten anlaşıldığı üzere talak erkek tarafından yapılır. *“Talak iki kezdir. Sonrasında ya maruf bir şekilde yanınızda tutun ya da ihsan ölçüsünce salıverin.”*⁴⁶².. *“Şayet karısını tam boşarsa kadın başkasıyla nikahlanmaya kadar o adama helal olmaz.”*⁴⁶³ Ciddi bir olay olarak algılandığından boşanmaya bazı sınırlamalar ve kurallar getirilmiştir.

Boşanma, mezkûr ayet-i kerimeden evvel kadına bir zulüm sebebiydi. Nitekim boşanmada bir sınır olmadığından dolayı erkekler karılarını keyfi olarak boşayıp iddetleri dolmadan onları geri alıyorlardı.⁴⁶⁴ Ayet-i kerime, kadını bu denli zor durumda bırakan

⁴⁵⁹ Yıldırım, *Asrın Kur'an Tefsiri*, II, 30.

⁴⁶⁰ Razi, *Tefsir-i Kebir*, 8/11.

⁴⁶¹ Tirmizî, *“Radâ”* 11.

⁴⁶² el-Bakara 2/229.

⁴⁶³ el-Bakara 2/230.

⁴⁶⁴ Beğavî, *Tefsîru'l-Beğavî*, I, 269.

uygulamanın önünü kesmiş, en fazla üç defa boşanılabileceğini belirtmiştir.⁴⁶⁵ Böylece erkeğin kendisine verilen bu hakkı kötüye kullanması engellenmiştir.⁴⁶⁶

“*Talak iki kezdir.*” ifadesi üçüncü talak sonrasında dönüşün imkânsız olduğunu ortaya koymaktadır. Üçüncü talak Allah resulünün (sav) ifadesiyle ihsan ölçüsünü gözeterek salıvermektir.⁴⁶⁷ Boşanan karı ve kocanın tekrar birleşmesinin tek yolu kadının başkasıyla nikahlanıp onunla ilişkiye girmesidir.⁴⁶⁸ Bu da erkeğe büyük bir ihtardır.⁴⁶⁹

Boşanma bir kereden gerçekleşmez.⁴⁷⁰ Hz. Peygamber (sav), kadının özel halde olmadığı dönemde kendisiyle birliktelik kurulmaması şartıyla erkeğin onu boşadığını söylemesi üzerine gerçekleştiğini söyler.⁴⁷¹ Bunu iki kez yapan erkek üçüncüsünde kadını ya maruf bir şekilde yanında tutar. Ya da ihsan ölçüsünce salıverir.

Maruf bir şekilde tutmak kadına haksızlık ve zulüm yapmamaktır.⁴⁷² İhsan ölçüsünce salmak ise son talaktan sonra serbest bırakmaktır.⁴⁷³ Bunca aşama karı ve kocaya düşünceleri için fırsat tanımaktır. Bu süreçte eşler yanlış yaptıklarının farkına varırlarsa dönme imkanına sahip olacaktır.⁴⁷⁴

Boşama sürecinin ardından erkeğin kadını zor durumda bırakması yasaklanmıştır. Bu sebeple kadının nafakası ödenmeli,⁴⁷⁵ kadının arkasından kötü konuşulmamalıdır.⁴⁷⁶ Esas olan iyiliktir.⁴⁷⁷ Kadın ve erkeğin din bakımından kardeş oldukları unutulmamalıdır.⁴⁷⁸ Tüm bu süreç erkeğin hoyratça davranmasını engellemektedir. Erkek bu konuda ciddi davranacak, talak sürecinde karısı olmadan nasıl zorlandığını anlayacak, talak sonrasında ise karısının bir başka erkekle evlenmeden kendisine dönemeyeceğini bilecektir.⁴⁷⁹

⁴⁶⁵ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, IV, 125.

⁴⁶⁶ Karaman vd., *Kuran Yolu*, I, 365, 366.

⁴⁶⁷ Mâturîdî, *Te'vîlâtü Ehli's-Sünne*, II, 164.

⁴⁶⁸ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, IV, 170, 171.

⁴⁶⁹ İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-Tenvîr*, II, 415, 416.

⁴⁷⁰ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 133.

⁴⁷¹ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, IV, 128, 102.

⁴⁷² Zemahşerî, *el-Keşşâf*, s. 135.

⁴⁷³ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, IV, 132.

⁴⁷⁴ Mevdûdî, *Tefhîmu'l-Kur'an*, I, 180.

⁴⁷⁵ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, IV, 133, 134.

⁴⁷⁶ Râzî, *Tefsîr-i Kebir*, VI, 106.

⁴⁷⁷ Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, I, 408.

⁴⁷⁸ Karaman vd., *Kuran Yolu*, I, 368, 369.

⁴⁷⁹ Reşid Rızâ, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Hakîm*, II, 370, 390, 392.

2.4.3.2. İddet

Evliliğe başlarken erkek kadına mihir verir. Boşanma aşamasında kadın iddet bekler. Eğer bu iddet sürecinde erkek dönmek isterse kendisine öncelik tanınır.⁴⁸⁰ Bu dönüş hakkı erkeğe eğer birleşme yaşandıysa ve mihri tam ödedyse tanınır.⁴⁸¹ Eğer birleşme yaşanmamışsa iddet beklemek gerekmez.⁴⁸² Kadına belirlenen mihrin yarısı ödenir.⁴⁸³ Mihir belirlenmemişse münasip bir miktar ödeme yapılır.⁴⁸⁴

Boşanmanın yapılması için kadının özel halde olmadığı üç dönem beklenir.⁴⁸⁵ Şayet kadın adetten kesilmişse ya da hiç adet olmuyorsa bu süreç üç aydır. Kadın hamileyse doğumdan sonra iddeti biter.⁴⁸⁶

İddet bekleyen kadına ev temin edilir. Eğer hamileyse doğum yapana kadar nafaka verilir.⁴⁸⁷ Burada özellikle çocuğun hakkı korunmaktadır. Bu sebeple doğumdan sonra anne bebeği iki yıl emzirmeyi kabul ederse baba annenin geçimini sağlamak durumundadır. Hatta baba ölse bile bu sorumluluğu babanın varisi yerine getirir.⁴⁸⁸ Zaten kocanın ölmeden önce, karısının bir yıllık nafakasının karşılanmasını vasiyet etmesi gerekir. Kadın bundan isterse vazgeçebilir.⁴⁸⁹ Bu nafakanın miktarı erkeğin maddi durumuna bağlıdır. Nitekim Allah kimseye taşıyamayacağı yükü yüklemeyi.⁴⁹⁰

İddet beklemenin hikmeti soyda bir karışıklık yaşanmamasıdır. Bu sebeple kadının hamileliğini gizlemesi caiz değildir. İkinci hikmeti ise tarafların öfkelerinin yatışmasından sonra sağlam bir kafayla düşünme imkanını yaratmasıdır. Bu yolla eşlerin fevri davranması engellenmiş olur.

⁴⁸⁰ el-Bakara 2/228.

⁴⁸¹ en-Nisâ 4/20.

⁴⁸² el-Ahzab 33/49.

⁴⁸³ el-Bakara 2/237.

⁴⁸⁴ el-Bakara 2/236.

⁴⁸⁵ el-Bakara 2/228.

⁴⁸⁶ et-Talak 65/4

⁴⁸⁷ et-Talak 65/6.

⁴⁸⁸ el-Bakara 2/233.

⁴⁸⁹ el-Bakara 2/240.

⁴⁹⁰ et-Talak 65/7.

2.4.3.3. Muhâela

Üzerinde kadın hakları açısından önemle durulması gereken bir konu olan muhâela gerektiğinde kadının kocasından boşanma hakkını istemesidir. Rivayete göre bir kadın Allah resulüne (sav) gelip kocasının esasta kötü bir huyu olmamasına rağmen kanının ona ısınmadığını beyan etmiştir. Allah resulü (sav) de kocasının kendisine verdiği bahçeyi geri verip ondan ayrılmasını söylemiştir.⁴⁹¹ Ayrıca Allah resulünün (sav) eşlerinden dayak yiyen kadınların da boşanması hükmünde bulunduğu dair rivayetler vardır.⁴⁹²

Esasında kadına verilen mihir geri alınmaz. Ama ayet-i kerimeye göre boşanmayı kadın talep ederse aldığı mihri geri vermelidir.⁴⁹³ Zaten Allah Resulü (sav) de öyle yapmıştır.

Kadının boşanmak istemesinin birçok sebebi olabilir. Kadının Allah'ın (cc) koyduğu sınırlara riayet etmemekten çekinmiş olması, kocasıyla anlaşamayacağını farkına varmış olması, kocasının kendisine şiddet uygulaması, erkeğin ailenin sorumluluğunu kaldıramaması, kadına erkeğin itici gelmesi⁴⁹⁴ ya da karı koca ilişkisini gerçekleştirememesi⁴⁹⁵ bu sebepler arasında zikredilmiştir.

Kadın nikah esnasında kocasıyla konuşup boşanma hakkını isteyebilir. Bu hakkı alan kadına “mufavvada” denir. Mufavvada, kendi inisiyatifiyle boşanmayı gerçekleştirebilir.⁴⁹⁶

Kadının mihrini geri vermesinin yeterli olduğunu söyleyenler gibi ayrıca bir fidye ödemesinin gerekli olduğunu da söyleyenler olmuştur.⁴⁹⁷ Bunu da “*Kadının kocasına (boşanmak için) fidye vermesinde bir günah yoktur.*” mealindeki Bakara Suresi'nin 299. ayetine dayanarak söylemişlerdir. Mahkeme, boşanmayı uygun gördüyse erkek, fidyeyi kabul edip boşanır.⁴⁹⁸ Ancak fidye, boşanma kadın tarafından kaynaklanan bir sebepten

⁴⁹¹ Beğavî, *Tefsîru'l-Beğavî*, I, 270, 271.

⁴⁹² Kurtubî, *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'an*, IV, 79.

⁴⁹³ Râzî, *Tefsîr-i Kebir*, VI, 107.

⁴⁹⁴ Râzî, *Tefsîr-i Kebir*, VI, 108.

⁴⁹⁵ Yazır, *Hak Dîni Kur'an Dili*, II, 787.

⁴⁹⁶ Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, I, 409.

⁴⁹⁷ Beğavî, *Tefsîru'l-Beğavî*, I, 271.

⁴⁹⁸ Mevdûdî, *Tefhîmu'l-Kur'an*, I, 180

gerçekleşiyorsa verilir. Erkeklerde bir sorun varsa kadından ne fidye alınır ne de mihrin iadesi beklenir.⁴⁹⁹

2.5. Kur'an'da Cariyelik

Hür insandan farklı bir statüde bulunan, mülkiyet hakkı olmayan kadın köleye cariyeye denmektedir.⁵⁰⁰ Genellikle savaşta esir alınırlar. Bu kadınlara kötü muamelede bulunulması yasaklanmıştır.

*“Allah’a (cc) ibadet edin ve ona bir şeyi şirk koşmayın. Bununla beraber anne ve babaya iyilikte bulunun. Ayrıca yakınlarla, yetimlere, miskinlere, komşuya, yakın arkadaşlara, yolda kalana. Cariyelerinize de iyilikte bulunun. Çünkü Allah (cc) övünen mağrur kişileri sevmez.”*⁵⁰¹

Öte yandan cariyeleri vakitleri gelince evlendirmek,⁵⁰² onları fuhşa zorlamamak,⁵⁰³ emredilmiştir. Fuhşa zorlanan cariye'nin günahı onu bu işe mecbur edenerdir.⁵⁰⁴

Kur'an'ı Kerim cariyelerle evlenmenin de yolunu açmıştır: *“İman etmedikleri müddetçe müşrik kadınlarla nikahlanmayın. Mü'min bir cariyeye ondan çok daha hayırlıdır. Bu cariyeye hoşunuza gitmemiş olsa bile bu böyledir.”*⁵⁰⁵ Nitekim Abdullah B. Revaha (r.anh) mümin cariyesini azad edip onunla evlenmiştir.⁵⁰⁶ Burada, nikahta esas olanın iman olduğu dikkati çekmektedir.

Kur'an'ı Kerim yetim bir kadına mihrini tam verememe endişesi ya da eşler arasında adaleti yerine getirememe durumunda kişinin kendi cariyesiyle yetinmesini emretmiştir.⁵⁰⁷ Burada sınırsız sayıda cariyeye ile nikahlanılabileceği gibi yanlış bir algı oluşabilir. Ancak dörtten fazla nikahlanamama şartı cariyede de geçerlidir.⁵⁰⁸ Cariyenin

⁴⁹⁹ Suyûtî, *ed-Durru'l-Mensûr*, II, 675, 680

⁵⁰⁰ M. Akif Aydın – Muhammed Hamidullah, “Kölelik”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (Ankara: TDV Yayınları, 2002), 26/237.

⁵⁰¹ en-Nisa 4/36.

⁵⁰² en-Nûr 24/32.

⁵⁰³ en-Nûr 24/33.

⁵⁰⁴ Taberî, *Câmu'l-Beyân*, 10/ 318.

⁵⁰⁵ el-Bakara 2/221.

⁵⁰⁶ Suyûtî, *ed-Dürri'l-Mensûr*, 1/615.

⁵⁰⁷ en-Nisa 4/3.

⁵⁰⁸ Cassâs, *Ahkamu'l-Kur'an*, 2/83, Kurtûbî, *Ahkâmu'l-Kur'an*, 5/13.

ayrıca vurgulanması, bir takım sosyal haklar bakımından hür kadınlarla eşit olmamasındandır.⁵⁰⁹

Eğer bir cariye kendi efendisinden çocuk dünyaya getirirse çocuğun babası öldükten sonra cariye hürriyetine kavuşur. Baba hayatta olduğu sürece bu kadın köle sayılmaz, satılıp hibe edilmez.⁵¹⁰ Ayrıca doğan çocuk da hürdür. Nesep olarak babaya bağlıdır.⁵¹¹

⁵⁰⁹ Hüseyin Çelik, “Kur’an’ı Kerim’de Cariyelerle Evlilik Meselesi”, *KSÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi* 18 (2011), 153.

⁵¹⁰ Aydın- Hamidullah, “Kölelik”, 26/ 241.

⁵¹¹ Aydın- Hamidullah, “Kölelik”, 26/ 243.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME:

Antik Yunan çok tanrılı bir dini yapıya sahiptir. Gök alemi yeryüzü aleminin adeta bir kopyasıdır. İnsanlar arasındaki mücadele ve hiyerarşi tanrılar arasında da mevcuttur. Antik Yunanlılar tanrılara dişilik erilik atfetmişlerdir. En son var olan Zeus'u baş tanrı ilan etmiş ve onu tüm tanrılarının üstünde konumlandırmışlardır. Kur'an'ı Kerim'de Allah'ın (cc) mutlak yaratıcı olması ve herhangi bir cinsiyetinin olmayışı ilahi boyutta cinsiyetler bazında bir krizi engellemiştir.

Antik Yunan'daki Tanrı tasavvurunun önemi şudur: Dünyadaki işleyişi ancak erkek tanrı sağlayabilir. Tanrıçalar ya tanrılarının altında ezilecek ya da onlara tabi olacaklardır. Tıpkı öyle yeryüzünde de kadınlar ya erkekler tarafından ezilecek ya da onlara tabi olacaklardır. Bir başka önemli husus ise tanrı panteonunun yeryüzündeki insanlara örnek teşkil etmesidir. Gökte düzen nasılsa yerde de öyle olmalıdır. Oysaki Kur'an'ı Kerim'de Allah (cc) hem yerlerin hem de göklerin hakimidir.

Antik Yunan felsefesinde kadının tezahürü olumsuzdur. Kadın felsefeci yoktur. Kadınlar erkeklerin gözünden ve dilinden anlaşılabilir. Kur'an'ı Kerim'de ismi zikredilen peygamberlerin tamamı erkektir. Hükümler erkek diliyle insanlığa tebliğ edilmiştir. Ancak peygamberler davette bulunurken kendi hevalarından konuşamaz, mesajlar Allah (cc) tarafından tüm insanlığa gönderilir.

Antik Yunan filozoflarının gözünde kadın birtakım yeteneklere sahip olsa bile her daim erkeklerin gerisindedir. Yapısı dolayısıyla erkeğin madunu olmaya mahkumdur. Kadının ahlaklı ve erdemli olup olamayacağını da tartışan Antik Yunan filozofları onun asla erkeğin seviyesine ulaşamayacağı sonucuna varmışlardır. Hatta ahlaki ilkelerin ve erdemlerin cinsiyetlere göre farklılık arz ettiğini de belirtmişlerdir. Erkekler erkek olma itibarıyla üstündürler. Kur'an'ı Kerim'de kimseye cinsiyetinden dolayı üstünlük atfedilmemiş, üstünlüğün kişinin Allah'tan (cc) sakınmasına göre belirlendiği vurgulanmıştır.

Sokrates ve Platon her ne kadar kadınlar tarafından yapılan işlerin değersizliği üzerinde dursalar da Kur'an'ı Kerim'de böyle bir durumun olmadığı söylenebilir. Kadın ve erkeğin yaptığı salih ameller Allah (cc) tarafından aynı şekilde mükafatlandırılır.

Nitekim Kur'an'ı Kerim'e göre kulluk cinsiyetten önce gelir. Bu sebeple ödül, ceza, sorumluluk, hak ve özgürlükler açısından akıllı ve reşit olan herkes eşit görülmüştür.

Yeryüzünde kötülüğün nasıl başladığı problemi hem Antik Yunan düşüncesinde hem de Kur'an'ı Kerim'de kendine yer bulabilmiştir. Antik Yunan düşüncesine göre başlangıçta yeryüzünde sadece erkekler vardı. Tanrıların kendi arasındaki mücadele ve anlaşmazlık sebebiyle insanların cezalandırılması için kadın var edilmiştir. Bu kadın her ne kadar özene bezene yaratıldıysa da beraberinde içinde insanlara külfet olacak tüm sıkıntıların bulunduğu bir kutuya sahiptir. Bu kutuyu açması ile yeryüzüne kötülük yayılmıştır.

Erken dönem tefsirlerde kadının kaburga kemiğinden yaratıldığı anlatılmaktadır. Bu sebeple kadının düzeltilemez bir eğrilikle kabul edilmesi gerektiği üzerinde durulmaktadır. İsrailiyyat kaynaklı bu yaklaşımın Kur'an'ı Kerim'den hiçbir dayanağı yoktur.

Kur'an'ı Kerim'de ne kadın ne de erkek kötülüğün sebebi olarak görülmemiştir. Kötülüğün asıl sebebi insanın yaratıldığı ilk andan itibaren ona düşmanlık besleyen şeytandır. Hz. Adem ve Hz. Havva yaratıldıktan sonra cennette iskan edilmiş, tek bir ağaca yaklaşımları dışında dilediklerini yapmakta özgür bırakılmışlardır. Ne var ki şeytanın ayartmasıyla bu yasak çiğnenmiş bu sebeple Hz. Adem ve Hz. Havva dünyaya gönderilmişlerdir.

Yasağı ilk delenin kim olduğu konusunda müfessirler farklı görüşler beyan etseler de Kur'an'ı Kerim'de bu fiilin işlenmesinde sadece Hz. Adem'in adı zikredilmiştir. Konunun ele alındığı bir başka surede bu fiilin kadın ve erkek tarafından birlikte işlendiği belirtilmişse de Kur'an'ı Kerim'in hiçbir yerinde ilk günahı işleme fiili kadına isnad edilmemiştir.

Kadın ve erkek arasındaki fiziksel farklılıklar bile Antik Yunan düşüncesine göre erkek üstünlüğünün göstergesidir. Nitekim kadın bedeninin daha narin ve erkek bedenine kıyasla daha küçük olması onun zayıflığını kanıtlar niteliktedir. Üstelik erkeğin kasları daha çoktur, bu sebeple erkek daha güçlüdür. Bu durum kadının yapısında bir bozukluk olduğunu gösterir. Şayet oluşum esnasında bir şeyler ters gitmeseydi kadın cinsi oluşmaz ve bebek, erkek olarak dünyaya gelirdi. Kur'an'ı Kerim'de kadın ve erkek arasındaki

farklılıklar kabul edilmekle beraber buna ontolojik manada bir değer atfedilmemiştir. Daha doğrusu kadın ve erkeğin nefs-i vahideden yaratıldığı belirtilmiştir. Nefs-i vahide ontolojik birliği ifade eder.

Antik Yunan krallıkla yönetilirdi ve kralın olası bir kaosun önüne geçebilmesi için despot olması beklenirdi. Kralın tüm yetkilerini kullanıp halka tahakküm kurması gerekmekteydi. Aileyi devletin küçük bir prototipi olarak tasavvur eden Antik Yunan filozoflarına göre devletteki işleyiş ailede de uygulanmalıydı. Aile reisi olan erkeğin tıpkı kral gibi aileyi baskı altında tutması, geri kalan hane halkının ise ona itaat etmesi gerekirdi. Kur'an'ı Kerim'de erkeklerin kadınlar üzerinde kavvam olduğunun belirtilmesi onlara despotluk hakkı tanımaktan ziyade sorumluluk yüklemiştir. Buna göre erkek hanesini koruyup korumakla yükümlüdür. Evlenirken mihir vermek durumunda olan erkek aynı zamanda evin geçimini de sağlamak zorundadır.

Antik Yunan'da kadının yeri evidir. En iyi kadın adı bilinmeyendir. Bütün toplumsal hareketlilik şehrin merkezi olan Agora'da cereyan ederdi. Ancak kadını Agora'da görmek çok nadirdir. Kur'an'ı Kerim kadının soyutlanmasını önleyecek hükümlerde bulunmuştur. Öyle ki özel dönemde bile dışlanmasını önlemiş, bu dönemde ona sadece cinsel kısıtlama getirmiştir. Bununla beraber kadınların rahatlıkla camiye girdiği, hep beraber Allah resulü (sav) ile ibadet edip O'nu (sav) dinlediği rivayetler arasındadır.

Antik Yunan'da kadına ya miras hakkı tanınmaz, tanınsa bile tek başına dilediği tasarrufta bulunmasına müsaade edilmezdi. Baba öldüğü vakit mal erkek kardeşler arasında pay edilirdi. Hele evlenirken kıza çeyiz verildiyse mirastan ona bir şey verilmezdi. Ancak erkek kardeş yoksa aileden mirası devredilecek erkek tayin edilmeye çalışılır, kadın ya malı bu adama tamamıyla bırakır ya da bu adamla evlenip malın tasarruf yetkisini ona devrederdi.

Kur'an'ı Kerim'de mirasta kadına pay tayin edilmiş, erkeğin payı kadının iki katı olarak belirlenmiştir. Ayrıca evliyse kocasından, anneyse çocuğundan miras almak suretiyle mülk sahibi olmasının önü açılmıştır. Bu mülkün ne olacağını kadın belirler, bu konuda kadına özgürlük tanınmıştır.

Antik Yunan’da şahitlik yapabilmek için yurttaş olmak gerekirdi. Yurttaşlığın ilk kuralı erkek olmaktı. Bu sebeple kadının şahitlik yapması mümkün olmadığı gibi mahkemeye gitmesi de hoş karşılanmazdı. Kur’an’ı Kerim’deki ayetlerden yola çıkan müfessirlere göre bir kadın iktisadi meseleler dahil her konuda şahitlik yapabilmektedir.

Antik Yunan’da aile evin reisini ve oğullarını ifade ederdi. Kadınlar yasa tarafından tanınmadıklarından tanım içinde yer almazlardı. İslam aile kurumuna çok büyük önem vermiş, bekarları evliliğe teşvik etmiştir. İnsanlara kendi türlerinden eşler var etmesi Allah’ın varlığının delili olarak kabul edilmiştir.

Antik Yunan’da nikah akdinde gelin adayı hazır bulunmaz, kızın babasıyla evleneceği adam kendi aralarında anlaşma yaparlardı. Çoğu zaman gelin düğüne kadar damadı göremezdi. Bu sebeple kadın ve erkek arasında duygusal bağ oluşamazdı. Kur’an’ı Kerim’de nikahla beraber oluşacak bağ rahmet, meveddet gibi kelimelerle nitelenmiştir. Nikah kelimesi literatürde kuvvetli bağ anlamında kullanılarak erkek ve kadının birbiri arasında oluşması istenen beraberlik vurgulanmıştır. Buna ek olarak Antik Yunan’da da Kur’an’ı Kerim’de de evliliğin esas amacı neslin devamını sağlamaktır. Ancak Antik Yunan filozoflarına göre çocuğun iyi bir şekilde yetişebilmesi için onu anneden almak gerekmektedir.

Antik Yunan’da evlilik esnasında kadın erkeğe hediye sunmak zorundaydı. Bu hediye gelinin çeyiziydi ve onun ailesinin statüsü hakkında fikir verirdi. Çeyizi erkek idare eder, dilediği şekilde ondan kâr elde edebilirdi. Kur’an’ı Kerim’e göre erkek evlenirken kadına mihir vermelidir. Mihrin miktarı konusunda bir sınırlandırma getirilmemiş, malın tüm tasarruf hakkı kadına bırakılmıştır.

Antik Yunan’da karı ve koca arasındaki hiyerarşi tarafların eşit olmasını engellemiştir. Kocanın, çoğu vakti hane dışında geçmekte, kadın ise evde ailenin hizmetini görmekteydi. Buna karşılık Kur’an’ı Kerim’de kadın ve erkeğin birbirleri için giysi olduğu, birbirlerine huzur kaynağı oldukları ve birbirleri üzerinde haklarının olduğu belirtilmiştir. Eşlerin birbirinde sükûn bulması esastır.

Antik Yunan’da boşanacak olan kadının, ailesinden bir erkeğin desteğini alması gerekirdi. Özellikle çocuklu kadınların boşanmaları çok zorken Antik Yunan toplumunda boşanmalar yok değildi. Boşanmalarda maddi menfaat ön plandaydı. Şöyle ki bir baba

damadından daha zenginini bulursa kızını alıp zengin adama verebilirken bir koca da daha zengin bir aile bulduğunda kadına çeyizini iade edip zengin yeni aileye damat olabilirdi. Maddi kaygı bazı durumlarda boşanmaları önleyebilmekteydi. Kocasını aldatan kadının boşanması beklenirken erkek çeyizden elde ettiği menfaati göz önünde bulundurup olayı örtbas edebiliyordu.

Kur'an'ı Kerim'e göre boşanma talak ile başlar ve talak hakkı erkektedir. Bir erkek en fazla üç defa talakta bulunabilir ve üçüncü talaktan sonra kesin ayrılık gerçekleşir. Her talaktan sonra kadının iddet beklemesi gerekir. Bu süreçte erkek kadının nafakasını verir ve ona iyi muamelede bulunur. Geri dönmek isterse öncelik kocanıdır. Ama boşanma gerçekleşirse cinsel birliktelik yaşanmış olan kadından mihir geri talep edilmez. Ancak boşanmayı kadın istiyorsa mihri iade etmelidir.

Antik Yunan toplumunda hetaeralar erkekleri eğlendirmek için başka kent-devletinden gelen kadınlardı. Bu kadınlarla evlilik yapılmazdı. Hamile kalması durumunda çocuğu düşürmesi sağlanırdı. Çocuk doğarsa eğer erkek tarafından sahiplenilmez, çocuğa miras bırakılmazdı.

Kur'an'ı Kerim'de sözü geçen cariyelerin hetaeralarla ortak yönü olduğu söylenemez. Cariyeler genelde savaşta elde edilir. Bu kadınlar vakti gelince evlendirilebilir. Eğer cariyenin efendisi onunla nikahlandıysa çocuk doğduktan sonra kadın özgürlüğünü garanti eder. Bununla beraber çocuk babaya nispet edildiğinden o da özgürdür.

KAYNAKÇA

- Abduh, Muhammed. *Tefsiru'l- Menâr*. Daru'l-Menâr Yayınları. Kahire: 1947.
- Abdûlbaki, Muhammed Fuat. *El-Mu'cemu'l Müfrehes Li Elfazi'l Kur'ani'l Kerim*. çev. Şaban Kurt. İstanbul: Çağrı Yayınları. 2009.
- Acîûnî, İsmail b. Muhammed. *Keşfü'l-Hafâ'*. nşr. Ahmed El-Kalâş. Beyrut 1985, I-II.
- Ağırman, Cemal. *Kadının Yaratılışı İlgili Rivâyetler Bağlamında Yeni Yaklaşım*. İstanbul: Rağbet Yayınları. 2001.
- Akdemir, Salih. "Tarih Boyunca ve Kur'an-I Kerim'de Kadın". *İslâmî Araştırmalar Dergisi*. 1997, Cilt: 10, Sayı: 4, 249-258.
- Alûsî, Ebu'l-Fadl Şehâbüddîn Mahmûd (1270/1854). *Rûhu'l-Meânî Fî Tefsîri'l-Kur'âni'l-Azîm ve's-Seb'i'l-Mesânî*. I-XXX. Dâru'l-İhyâu't-Türâsi'l-Arabî, Beyrut.
- Aristoteles. *Metafizik*. çev. Y. Gurur Sev. İstanbul: Pinhan Yayınları. Ocak 2016.
- Aristoteles. *Poetika*. çev. Furkan Akderin. İstanbul: Say Yayınları. 2017.
- Aristoteles. *Politika*. çev. Furkan Akderin. İstanbul: Say Yayınları. 2017.
- Atar, Fahreddin. *Fıkıh Usulü*. İstanbul: Marmara İlahiyat Vakfı Yayınları. 1992.
- Ateş, Ali Osman. *Hadis Temelli Kalıp Yargılarda Kadın*. İstanbul: Beyan Yayınları. 2. Baskı. 2006.
- Ateş, Süleyman. *Kur'an-I Kerim'in Yüce Meali ve Çağdaş Tefsiri*. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi. 1982.

Ateş, Süleyman. *Kuran Ansiklopedisi*. İstanbul: Kuba Yayınları. 1997.

Ay, Eyyüp. “Ana Tanrıça Kültü Dolayımında Uygarlığın Cinsiyetine Dair Bir Projeksiyon”. *Muhafazakâr Düşünce Dergisi*. Bahar 2006. 103-112.

Aydın, Mehmet Akif. “Aile”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 20 Nisan 2022).

Aydın, Mehmet Akif – Hamidullah, Muhammed. “Kölelik”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 26/237-246. Ankara: TDV Yayınları, 2002.

Aziz, Ahmad Khalil. “Kur’an’da Cinsiyet Kalıpları: Sosyolengüistik Bir Yaklaşım”. çev. Burhan Sümertaş. *İnönü Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1/1 Haziran 2010.

Bacharan, Nicole vd. *Kadınların En Güzel Tarihi*. çev. Yonca Aşçı Dalar. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları. 2014.

Bayraklı, Bayraktar. *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur’an Tefsiri*. İstanbul: Bayraklı Yayınları. 2010.

Bedir, Lokman. *Kur’an-I Kerim’de İnsanın Ruhlar Aleminden Âhirete Hayat Yolculuğu*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü. Doktora Tezi. 2017.

Beğavî, Ebu Muhammed Hüseyin b. Mesud. *Tefsîru’l-Beğavî - Meâlimu’t-Tenzîl*- thk. Muhammed Abdullah en-Nemr. Osman Cum’a Damîriyye. Süleyman Müslim el-Harş). I-VII. Riyad: Dâru’t-Tayyibe. 1409h.

Berktaş, Fatmagül. *Tek Tanrılı Dinler Karşısında Kadın*. İstanbul: Metis Yayınları. 1996.

Beydâvî, Kâdî. Abdullah İbn Ömer İbn Muhammed Nâsiruddîn el-Beydâvî. *Envaru't-Tenzil ve Esraru't-Te'vil*. İstanbul: Hakikat Kitabevi.1995.

Beydâvî, Kâdî. *Muhtasar Beydavi Tefsiri (Envaru't-Tenzil ve Esraru't-Te'vil)*. çev. Şadi Eren. İstanbul: Selsebil Yayınları. 2011.

Bilgin, Nihat. *Felsefeden Ekonomiye Antik Yunan Dünyası*. İstanbul: Mart Matbaası.

Bilmen, Ömer Nasuhi. *Kuran-I Kerimin Türkçe Meali Âlisi ve Tefsiri*. İstanbul: Bilmen Yayınevi. 1966.

Blanck, Horst. *Eski Yunan ve Roma'da Yaşam*. çev. İslam Tanrıkut. İstanbul: Arion Yayınevi.

Boyacı, Nihal Petek. "Platon'da Kadın Sorunu Üzerine Bir Tartışma". *FLSF (Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi)* 18 (Güz 2014). 205-230.

Buhârî, Ebu Abdillâh Muhammed B. İsmail B. İbrahim B. El- Muğîre El- Cûfi El-Buhârî. *El- Câmiu's- Sahîh*. Dâru Tavkî'n- Necât. Beyrut Tsz.

Carullah, Musa. *Kur'an-I Kerim Ayet-İ Kerimelerinin Nurları Huzurunda Hatun*. haz. Mehmet Görmez. 5. Baskı, Ankara: Otto Yayınları. 2014.

Cessas, Ebû Bekir Ahmed B. Alî Er-Râzî. *Ahkâmu'l-Kur'ân*. Beyrut: Dâru'l-Fikr. 971.

Comte, Auguste. *Pozitif Felsefe Dersleri*. çev. Ümid Meriç Pdf: Turuz – Dil ve Etimoloji Kütüphanesi. 2004.

Çağrıcı, Mustafa vd. *Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları. 2006.

Çelik, Hüseyin. “Kur’an’ı Kerim’de Cariyelerle Evlilik Meselesi”. *KSÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi* 18 (2011). 137- 174.

Çimen, Ünsal. *Eski Yunan Dramalarında Anaerkil İzler*. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları. 2011.

Deighton, Hilary. J. *Eski Yunan Yaşantısında Bir Gün*. çev. Hande Kökten Ersoy. İstanbul: Homer Kitabevi ve Yayıncılık, 2005.

Derveze, Muhammed İzzet. *Et-Tefsîru’l-Hadîs –Terettübü’s-Süveri ve Hasebi’n-Nüzûl*. Beyrut: Dâru’l-Ğarbi’l-İslâmî. 2000.

Doğrul, Ömer Rıza. *Tanrı Buyruğu Kur’an’ı Kerim’in Tercüme ve Tefsiri*. nşr. Naime Halit Yaşaroğlu (İstanbul: Ahmet Halit Yaşaroğlu Kitapçılık ve Kağıtçılık. 1955.

Efendi, Şeyhu’l-İslam Ebüssuûd. *İrşadü’l-Akli’s-Selîm İlâ Mezâya’l Kitabi’l-Kerim*. thk. Mehmet Boyalık vd. İstanbul: İsam. 2020.

el- Cevziyye, İbni Kayyım. *Bedâiu’t-Tefsîr*. der. Yusuf Ali Büdeyvî ve Eymen Abdu’r-Rezzak Es- Sevvâ. çev. Hanifi Akın- Muhittin Korkmaz. İstanbul:Polen Yayınları. 2005.

el-Herrâsî, Imâduddîn B. Muhammed B. Et-Taberî İlkiya. *Ahkâmu’l -Kur’ân*. Beyrut: Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye. 1983.

el-İsfahanî, Rağıb. *Müfredât Kur’ân Kavramları Sözlüğü*. çev. Abdülbaki Güneş – Mehmet Yolcu. İstanbul: Çıra Yayınları. 2010.

en-Nesefî, Ebû’l-Berekât. *Medârikü’t-Tenzîl ve Hakâiku’t-Te’vîl*. çev. Harun Ünal-Şerafettin Şenaslan. İstanbul: Ravza Yayınları. 2019.

Eren, Ahmet Cüneyt. “Kur’an’da Erkek Egemenliği İddiasının Arap Dili Açısından Değerlendirilmesi” *Marife Dini Araştırma Dergisi* 13/3. Ocak 2013.

Erkızan, Hatice Nur. “Erkek- Merkezilikten (Androcentrism) İnsan- Merkeziliğe Yolculuk (Antropocentrizm): Antik Felsefe ve Cinsiyet Üzerine (Pre-Sokratikler”. *Özne*. 10/18 (Nisan 2013).

er-Râzi, Fahrüddin. *Tefsir-İ Kebir Büyük Kur’ân Tefsiri Mefâtihi’l-Gayb*. çev. Suat Yıldırım vd. İstanbul: Huzur Yayınları. 2019.

Esed, Muhammed. *The Message Of The Quran (Kur’an Mesajı)*. çev. Cahit Koytak. Ahmet Ertürk. İşaret Yayınları. İstanbul: 2002.

es- Suyûtî, Celaleddin . *Ed- Dürrü ’l- Mensûr Fi ’t- Tefsîr-İ Bi ’l- Me ’sûr*. thk: Abdullah b. Abdu’l-Muhsin et-Türkî. Kahire: Hicr Arapça ve İslami Araştırma ve Eğitim Merkezi. 2003.

es-Semerikandi, Ebu Mansur Muhammed B. Muhammed B. Mahmud El-Matüridi. *Te’vîlatü’l-Kur’an Tercümesi*. çev. Yunus Vehbi Yavuz. İstanbul: Ensar Neşriyat. 2016.

eş-Şâfi, Celâlü’l-Dîn ve Celâlü’l-Dîn es-Suyûtî. *Celaleyn Tefsiri*. çev. Ali Rıza Kaşeli İstanbul: Sağlam Yayınevi. 2020.

Eşâ’rî, Ebu Hasan Ali b. İsmail b. Abdullah b. Ebî Mûsâ El- Eşâ’rî. *Makâlâtü’l-İslâmiyyîn Ve’htilâfü’l-Musallîn*. thk. Muhammed Muhyiddîn Abdulhamid. Beyrut: Mektebetü’l- Asriyye Yayınları. 1990.

et- Türkî, Abdullah B. Abdu’l-Muhsin. Kahire: Hicr Arapça ve İslami Araştırma ve Eğitim Merkezi. 2003.

Georgoudi, Stella “Bir Anaerkillik Miti Yaratmak. çev. Ahmet Fethi. *Kadınların Tarihi*. Ed. Georges Duby ve Michelle Perrot. İstanbul: Şefik Matbaası. 2005.

Göcen, Gülüşan. “Geçmişten Günümüze Kadın Tasavvurunun İnançla Birlikte Seyri: Freud. Jung v Fromm’un Kadına Dair İzdüşümleri”. *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi* 23/3. Aralık 2019.

Hesiodos. *Theogonia İşler ve Günler*. çev. Azra Erhat – Sabahattin Eyüboğlu. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları. 2016.

Holland, Jack. *Mizojini Dünyanın En Eski Önyargısı Kadından Nefretin Evrensel Tarihi*. çev. Erdoğan Okyay. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları. 2019.

İbn Arabi, Şeyh’ul Ekber Muhyiddin. *Tefsir-İ Kebir Te’vilât*. çev. Vahdettin İnce. İstanbul: Kitsan Yayınları.

İbn Âşûr, Muhammed Et-Tâhir. *Et-Tahrîru Ve’t-Tenvîr*. Tunus: Dâr-U Sahnûn. 1997.

İbn Kesir. *Hadislerle Kur’an’ı Kerim’in Tefsiri*. Çev. Bekir Karlığa ve Bedrettin Çetiner. İstanbul: Çağrı Yayınları. 1991.

İbn Kesir. *Hadislerle Kuran-I Kerim Tefsiri*. Çev. Bekir Karlığa- Bedrettin Çetiner. İstanbul: Sağlam Yayınları. 2018.

İbn Kesîr, Ebu’l-Fidâ İsmâîl B. Ömer. *Tefsîru’l-Kur’âni’l-Azîm*. Thk. Mustafa Es-Seyyid Muhammed Vd. I-Xv, Kahire: Mektebetü Evlâdi’ş-Şeyh Li’t-Türâs. 2000.

İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed El-Kazvinî. *Sünen*. Tunus: Dâr-U Sahnûn, 1413h.

Jung, Carl Gustav. *Psikoloji ve Din*. çev. Raziye Karabey. İstanbul: Okyanus Yayıncılık ve Yapımcılık Ltd. Şti. 2010.

Kantarcı, Zeynep. “Sokrates ve Eğitim Felsefesi”. *Mavi Atlas GŞÜ Edebiyat Fakültesi Dergisi* 1 (Güz 2013). 78-90.

Karaman, Hayreddin. *İslam’da Kadın ve Aile*. İstanbul: Ensar Yayınları. 2008.

Karaman, Hayreddin Vd. *Kur’an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*. Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları. Ankara: 2007.

Kasapoğlu, Abdurrahman. “Kur’an’da Eşler Arası İlişki Hakkında Önemli Bir Kavram: ‘Sükün’”. *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 4/4 (Güz: 2004). 73-86.

Kasapoğlu, Abdurrahman. “Kur’an ve Sünnete Göre Toplumun Evli Olmayanları Evlendirme Sorumluluğu: Evlilikte Sosyal Motivasyon”. *İ.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi* 4/2 (Güz 2013). 35-59.

Kazıcı, Ziya. “İslam’da Kadın: (Bir Mukayese). *İlahiyat Akademi Dergisi*. 11 Temmuz 2020.

Kef, Emine. “Cinsiyet Algısının Mitsel Kökeni”. *Bursa Uludağ Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi*. 31. 2018.

Kosman, Aryeh. “Aristoteles’in De Generation Animalium Başlıklı Eserinde Dişi ve Erkek”. Çev. Esra Çağrı Mutlu. *Özne* 10/18 Nisan 2013.

Kuhn, Thomas. *Bilimsel Devrimlerin Yapısı*, çev. Nilüfer Kuyaş. İstanbul: Alan Yayınları.1995.

Kurtubi, İmam. *El-Camiu Li-Ahkami’l-Kur’an*, çev. M. Beşir Eryaysoy. İstanbul: Buruç Yayınları. 2019.

Kutub, Seyyid. *Fi Zılal'il-Kur'an*. trc. Komisyon. İstanbul: Hikmet Yayınları. 1986.

Küçük, Ali. *Besairul Kur'an Tefsiri*. İstanbul: Sofra Yayınları. 2011.

Leduc, Claudine. “Antik Yunanistan’da Evlilik”. çev. Ahmet Fethi. *Kadınların Tarihi Ana Tanrıçalardan Hristiyan Azizelere*. ed. Georges Dubby- Michelle Perrot. İstanbul: Türkiye İş Bankası. 2005.

Lissarrague, François. “Kadın Figürleri”. çev. Ahmet Fethi. *Kadınların Tarihi Ana Tanrıçalardan Hristiyan Azizelere*. ed. Georges Dubby- Michelle Perrot. İstanbul: Türkiye İş Bankası. 2005.

Lloyd, Genevieve. *Erkek Akıl*. çev. Müttalip Özcan. İstanbul: Ayrıntı Yayınları. 2015.

Loraux, Nicole. “Antik Dünyanın Dişil Modelleri”. çev. Ahmet Fethi. *Kadınların Tarihi Ana Tanrıçalardan Hristiyan Azizelere*. ed. Georges Duby ve Michelle Perrot. İstanbul: Şefik Matbaası. 2005.

Martin, Thomas R. *Tarih Öncesinden Helenistik Çağa Eski Yunan*. çev. Ümit Hüsrev Yolsal. İstanbul: Say Yayınları. 2012.

Mevdûdî, Ebu'l- A'la El- Mevdûdî, *Tefhimu'l-Kur'an*, trc. Muhammed Han Kayani vd. İstanbul: İnsan Yayınları. 1987.

Mutlu, Esra Çağrı. “Yaşamsal Isı (Thermon) Bağlamında Aristoteles'te Kadın ve Erkek İlişkisi”. *Özne*. 10/18 Nisan 2013.

Müslim, Ebu'l- Hüseyin Müslim b. el- Haccac B. Müslim el- Kuşeyrî en- Neysâbü'rî. *El-Câmu's- Sahîh, (Sahih-İ Müslim)*. trc. Ve Thk. Hanifi Akın. İstanbul: Polen Yayınları. 2008.

Okuyan, Mehmet. “Kadına Yönelik Şiddete Kur'an'ın Bakışı”. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 23/23 Haziran 2007.

- Oruç, Ayşe Betül. *Klasik ve Modern Dönem Tefsir Kaynaklarında Kadın Algısı*. (Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü. Doktora Tezi. 2016.
- Öztürk, Mustafa. *Cahiliyeden İslamiyet'e Kadın*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları. 2015.
- Reşid Rızâ, Muhammed. *Tefsîru 'l-Kur'âni 'l-Hakîm*. I-XII. Kahire: Dâru'l-Menâr, 2. Baskı. 1947.
- Rousselle, Aline. "Eski Roma'da Beden Siyaseti", çev. Ahmet Fethi. *Kadınların Tarihi Ana Tanrıçalardan Hristiyan Azizelere*. ed. Georges Duby ve Michelle Perrot. İstanbul: Şefik Matbaası. 2005.
- Sa'lebi, Ebû İshâk Ahmed B. Muhammed B. İbrahim. *El-Keşfu Ve 'l-Beyân Fî Tefsîri 'l-Kur'ân -Tefsîru's-Sa'lebi*. Thk. Seyyid Kesrevî Hasen. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye. 2004.
- Sears, Kathlen. *Mitoloji 101: Eski Yunan ve Roma Mitolojisi Hakkında Bilmeniz Gereken Herşey*. çev. Ekin Duru. İstanbul: Say Yayınları. 2012.
- Sissa, Giluia. "Platon ve Aristoteles'in Cinsiyet Felsefeleri". çev. Ahmet Fethi. *Kadınların Tarihi Ana Tanrıçalardan Hristiyan Azizelere*. ed. Georges Duby ve Michelle Perrot. İstanbul: Şefik Matbaası. 2005.
- Süyûtî. *El-Câmi 'u's-Şagîr*. Riyad: 1988.
- Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed B. Cerîr. *Câmi 'ul-Beyân 'An Te'vîli Âyi 'l-Kur'ân*. Beyrut: 1988.
- Tatlı, F. Betül. "Antik Yunan Düşüncesindeki Temel Karşıtlıkların Eril Karakteri: Platon". *Felsefe Sosyal Bilimler Dergisi*. 25. Nisan 2018.

Tekin, Mustafa. “Kadın Nasıl Bir Varlık? Otonomlaşmak İsterken Köleleşmek”.
Eskiye. 12 Mart. 2009.

Terzioğlu, Hülya. “Toplumsal Cinsiyet Anlayışına Katkısı Bağlamında Dini Söylemin Etkisi”. *Kelam Araştırmalar Dergisi* 14/2. 2016.

Tirmizî, Ebu İsa Muhammed B. İsa B. Servet Et- Tirmizî. *El- Câmiu'l- Muhtasar Mine's-Sünen*, Riyad: Beytü'l- Efkâri'd- Devliyye Yayınları.

Topaloğlu, Bekir. *İslâmda Kadın*. İstanbul: Yağmur Yayınları. 7. Baskı. 1977.

Tuksal, Hidâyet Şefkatli. *Kadın Karşıtı Söylemin İslam Geleneğindeki İzdüşümleri*. Ankara: Otto. 2018.

Ustaosmanoğlu, Mahmut. *Ruhu'l-Furkan Tefsiri*. İstanbul: Ahıska Yayınları. 2012.

Vahidî, Ebu'l-Huseyn Ali B. Ahmed. *Esbâbu'n-Nüzûl*. Thk. Kemâl Bezyûnî Zeğlûl. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye. 1991.

Wedûd-Muhsin, Amine. *Kur'an ve Kadın*. trc. Nazife Şişman. İstanbul: İz Yayıncılık. 3. Baskı. 2005.

Yalom, Marilyn. *Antik Çağlardan Günümüze Evli Kadının Tarihi*. Çev. Zeynep Yelçe-Neşenur Domaniç. İstanbul: Berdan Matbaası. 2001.

Yazır, Elmalılı Muhammed Hamdi. *Hak Dini Kur'an Dili*. İstanbul: Eser Neşriyat ve Dağıtım. 1979.

Yıldırım, Celal. *İlmin Işığında Asrın Kur'an Tefsiri*. İstanbul: Anadolu Yayınları. 1989.

Yıldırım, Mustafa. “Nisa Suresi 3. Âyet Bağlamında Çok Eşlilik Meselesi”. *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslâmî İlimler Araştırma Vakfı (İsav)*. 2012. S. 533- 546.

Zemahşerî. *El-Keşşâf ‘An Hakā’iki Ğavâmidî’t-Tenzîl ve ‘Uyûni’l-Ekāvîl Fî Vucûhi’t-Te’vîl Keşşâf Tefsiri*. çev. Muhammed Coşkun vd. İstanbul: T.C. Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı. 2017.

